MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
CIVILINĖS IR KOMERCINĖS TEISĖS KATEDRA

INDRĖ JAPERTAITĖ
TEISĖS PROGRAMOS CIVILINĖS TEISĖS SPECIALIZACIJOS (studijų programos kodas - 62401S111) STUDENTĖ

CIVILINĖS ATSAKOMYBĖS YPATUMAI ATLYGINANT NEPILNAMEČIŲ PADARYTĄ ŽALĄ

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas:
Doc. dr. Antanas Rudzinskas

Vilnius, 2011

TURINYS

ĮVADAS 3

I. NEPILNAMETIS – CIVILINĖS ATSAKOMYBĖS SUBJEKTAS 7

1. Nepilnamečio samprata 7

2. Amžius kaip civilinės atsakomybės prielaida 11

II. NEPILNAMEČIŲ CIVILINĖS ATSAKOMYBĖS PAGRINDŲ YPATUMAI 18

1. Neteisėti veiksmai 19

2. Kaltė: samprata, kaltės nustatymo problemos 20

3. Priežastinis ryšys: samprata, nustatymo problemos 25

4. Žala: samprata, rūšys, vertinimo ir nustatymo kriterijai 27

III. SUBJEKTAI, ATSAKINGI UŽ NEPILNAMEČIŲ IKI 14 METŲ, PADARYTĄ ŽALĄ 33

1. ĮSTATYMINIŲ VAIKO ATSTOVŲ ATSAKOMYBĖ 33
1.1. Tėvų atsakomybė 34
1.2. Tėvų, kurių tėvų valdžia apribota, atsakomybė 42
1.3. Globėjų (rūpintojų) atsakomybė 45

2. KITŲ INSTITUCIJŲ ATSAKOMYBĖ 47

IV. NEPILNAMEČIŲ NUO 14 M. IKI 18 M. PADARYTOS ŽALOS ATLYGINIMO YPATUMAI 50

V. ATSAKOMYBĖ UŽ KELIŲ NEPILNAMEČIŲ PADARYTĄ ŽALĄ 60

IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS 65

LITERATŪROS SĄRAŠAS 68

SANTRAUKA 73

SUMMARY 74

ĮVADAS

Temos aktualumas. Asmens teisė į jam padarytos materialinės ir moralinės žalos atlyginimą įtvirtinta Lietuvos Respublikos Konstitucijos[1] 30 straipsnio 2 dalyje. Pagrindinis instrumentas, detalizuojantis šį konstitucinį principą bei nustatantis jo įgyvendinimo būdus, yra civilinės atsakomybės institutas. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso[2] 6.245 straipsnio 1 dalis nurodo, jog civilinė atsakomybė – tai turtinė prievolė, kurios viena šalis turi teisę reikalauti atlyginti nuostolius (žalą) ar sumokėti netesybas (baudą, delspinigius), o kita šalis privalo atlyginti padarytus nuostolius ar sumokėti netesybas. Taigi, pagrindinis civilinės atsakomybės tikslas yra paveikti teisės pažeidėjo turtinę padėtį, siekiant kompensuoti nukentėjusiojo turtinius praradimus. Atsižvelgiant į šį tikslą turi būti atitinkamai aiškinamos ir taikomos civilinės teisės normos, kai žalą padaro nepilnametis asmuo.

Visuomenėje gyvenantis fizinis asmuo yra atsakingas už savo poelgius, todėl kiekvieną jo poelgį galima vertinti pagal tam tikrų elgesio taisyklių reikalavimus. Tačiau atsakyti pagal deliktinę prievolę gali tik asmenys, kurie sugeba valdyti savo veiksmus ir teisingai įvertinti jų galimas pasekmes. Civilinė atsakomybė dėl žalos, padarytos nepilnamečių veiksmais, atsiranda skirtingai, priklausomai nuo nepilnamečių amžiaus. Pagal įstatymus, nepilnamečiai (fiziniai asmenys iki tam tikro amžiaus) praktiškai nėra subrendę, dar negali sąmoningai suprasti savo poelgių bei jų pasekmių. Nepilnamečiai iki 14 metų amžiaus negali tinkamai suprasti savo veiksmų reikšmės ir jų valdyti, neturi civilinio veiksnumo, todėl civilinė atsakomybė jiems neatsiranda. Tačiau būtinumo atlyginti padarytą žalą principas reikalauja, kad ir jų padaryta žala būtų atlyginta. Pagrįstai kyla klausimas, kas tokiu atveju yra atsakingas už mažamečio padarytą žalą? Skirtingai nuo deliktinės civilinės atsakomybės už nepilnamečių iki 14 metų padarytą žalą, atsakomybė už nepilnamečių nuo 14 iki 18 metų padarytą žalą atsiranda pačiam nepilnamečiui bendrais pagrindais. Tačiau atsižvelgiant į tai, kad tokio amžiaus asmenys dažniausiai neturi pakankamai lėšų ir dėl to negali atlyginti padarytos žalos, kaip tuomet yra įgyvendinamas konstitucinis principas atlyginti už jų padarytą žalą?

Magistro baigiamajam darbui pasirinktos temos mokslinį naujumą bei aktualumą sąlygoja tai, kad nepaisant to, jog civilinės atsakomybės institutui teisinėje literatūroje skiriama nemažai dėmesio (atskirus klausimus nagrinėjo S. Selelionytė – Drukteinienė[3], A. Norkūnas[4], V. Mikelėnas[5], V. Mizaras[6], A. Rudzinskas[7]ir kt.), nepilnamečių civilinės

[1] Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014.
[2] Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.
[3] Selelionytė – Drukteinienė, S. Deliktinės ir sutartinės atsakomybės konkurencija // Justitia, 2008, 1(67): 2-13.
[4] Norkūnas, A. Kaltė kaip civilinės atsakomybės pagrindas // Jurisprudencija, 2002, t. 28(20): 112-117.

atsakomybės problematika mažai nagrinėta – tik fragmentiškai aptariama civilinio kodekso komentare bei civilinės teisės vadovėliuose. Taip pat pastebėtina, kad kai kuriose bylose sprendimai dėl žalos atlyginimo nepagrindžiami teisiniais argumentais, nėra tiesioginės nuorodos į įstatymo normą arba teisės normos išvardijamos deklaratyviai, neatskleidžiant konkretaus jų turinio bei reikšmės nustatomam žalos dydžiui.

Dėl šios priežasties kyla ***mokslinė problema,*** kad esant teisinės literatūros stokai ir bendrojo pobūdžio reglamentavimui neaišku, ar teismų praktikoje yra tinkamai aiškinamos ir taikomos teisės normos, reglamentuojančios nepilnamečių veiksmais padarytos žalos atlyginimą. Atsižvelgiant į tai, kad nepilnamečių civilinės atsakomybės ypatumai nėra išsamiai nagrinėti Lietuvos teisinėje literatūroje, nebuvo keltos ar analizuojamos problemos susijusios su šio instituto efektyviu taikymu, yra būtina pateikti Lietuvos teismų praktikos analizę, todėl baigiamojo magistro ***darbo objektas*** – teoriniai bei praktiniai civilinės atsakomybės ypatumai atlyginant nepilnamečių padarytą žalą.

Magistro baigiamojo ***darbo tikslas*** yra atskleisti pagrindinius civilinės atsakomybės už nepilnamečių padarytą žalą ypatumus, pateikiant teisinio reglamentavimo, teisės doktrinos bei teismų praktikos analizę.

Tikslui pasiekti keliami šie ***uždaviniai***:

1. Detaliai išnagrinėti mokslinę literatūrą bei Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktiką nagrinėjamu klausimu bei sistemiškai pateikti pagrindinius aspektus.
2. Remiantis atlikta teisės aktų, teismų praktikos bei mokslinės literatūros analize išskirti pagrindines civilinės atsakomybės problemas atlyginant nepilnamečių padarytą žalą.
3. Remiantis nustatytomis civilinės atsakomybės problemomis ir atsižvelgiant į Lietuvos teisinį reguliavimą ir užsienio šalių patirtį pasiūlyti galimus problemų sprendimo variantus.

Ginamieji teiginiai:

1. Nepilnamečio vaiko, kaip teisinių santykių subjekto, civilinis teisinis statusas priklauso nuo jo amžiaus.
2. Civilinės atsakomybės sąlygos, kai žala padaroma nepilnamečių veiksmais, skiriasi savo turiniu nuo bendrai nustatytų civilinės atsakomybės sąlygų.
3. Analizuojant kelių nepilnamečių veiksmais padarytos žalos atlyginimo klausimą, teismų praktikoje neretai iškyla problemų nustatant, ar atsakingiems už kelių

[5] Mikelėnas, V. Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai. Vilnius: Justitia, 1995.
[6] Mizaras V. Lietuvos deliktų teisės raidos aktualijos ir tendencijos // Šiuolaikinės civilinės teisės raidos tendencijos ir perspektyvos. Mokslinių straipsnių rinkinys. Vilnius: Justitia, 2007.
[7] Juškevičius J., Rudzinkas A. Civilinės atsakomybės už netinkamą asmens sveikatos priežiūros paslaugų teikimą teikimo Lietuvoje ir Italijoje ypatumai // Jurisprudencija, 2008, Nr. 12 (114): 73-81.

asmenų padarytą žalą turi būti taikomos subsidiarios, solidarinės ar dalinės atsakomybės taisyklės.

Tyrimo metodai. Iškeltiems darbo uždaviniams įgyvendinti darbe naudojami įvairūs mokslinių tyrimų metodai:

1. Darbe daugiausia naudojamas aprašomasis-analitinis metodas – atlikta mokslinės literatūros, teisės aktų ir teismų praktikos, kur nagrinėjama tema aprašomi ir konceptualiai pagrindžiami svarbūs klausimai, analizė.
2. Plačiai taikomas sisteminės analizės metodas, kuris naudojamas siekiant tinkamai išsiaiškinti teisines nuostatas. Naudojant šį metodą atskleidžiamos pagrindinės civilinės atsakomybės už nepilnamečių padarytą žalą problemos, sistemiškai analizuojant atitinkamas teisės normas ir jų taikymą teismų praktikoje.
3. Pagrindinis empirinis tyrimo metodas visame magistro darbe yra dokumentų analizės metodas. Šio metodo pagalba analizuojami Lietuvos ir kitų valstybių mokslininkų straipsniai – tiek teisininkų, tiek kitų mokslo atstovų. Be to, naudojant teisinių dokumentų analizės metodą, tiriami Lietuvos ir kitų valstybių teisės aktai, poįstatyminiai bei tarptautiniai teisės aktai, Lietuvos ir užsienio teismų praktika.
4. Siekiant atskleisti civilinės atsakomybės už nepilnamečių žalą atlyginimo problematiką pasitelktas lyginamasis metodas, kuris atskleidžia tam tikrus Lietuvos ir užsienio šalių teisinio reguliavimo ir teismų praktikos ypatumus.
5. Reikšmingas tyrimo tikslui ir uždaviniams pasiekti yra apibendrinimo metodas, kurio pagalba daromi atitinkami apibendrinimai, suformuluojamos tam tikros išvados, ypač viso darbo išvados ir pasiūlymai.

Šis darbas turi neabejotinai tiek ***teorinę,*** tiek ***praktinę reikšmę.*** Atliekant tyrimą, nepavyko aptikti nei vieno lietuviško civilinės teisės šaltinio, turiningai analizuojančio civilinės atsakomybės ypatumus atlyginant nepilnamečių padarytą žalą, todėl darbe pateikiama išsami mokslinės literatūros apžvalga bei teismų praktikos analizė papildys teisės doktriną ir patikrins ar yra nepilnamečių civilinės atsakomybės reglamentavimo trūkumų, o šio darbo išvados, pastebėjimai ir pasiūlymai galėtų padėti teismams aiškinti ir taikyti atitinkamas teisės normas, bei suformuoti vienodą jų taikymo praktiką.

Darbo struktūra. Magistro baigiamąjį darbą sudaro įvadas, penkios dėstomosios dalys, skirstomos į smulkesnius struktūrinius vienetus, išvados, naudotos literatūros sąrašas bei darbo santrauka lietuvių ir užsienio (anglų) kalbomis.

Tikimasi, jog šiame darbe iškeltos problemos, aptarti civilinės atsakomybės ypatumai padės geriau suprasti civilinės atsakomybės už nepilnamečių padarytą žalą ypatumus, paskatins diskusijas ir mokslinius tyrinėjimus šioje srityje. Darbe apsiribojama tik deliktinės

civilinės atsakomybės už nepilnamečių padarytą žalą taikymo analize. Dėl ribotos darbo apimties tik trumpai aptariamas deliktinės ir sutartinės civilinės atsakomybės santykis, nes nepilnamečių sutartinės civilinės atsakomybės ypatumai bei klausimai galėtų būti atskira mokslinio darbo tema.

I. NEPILNAMETIS – CIVILINĖS ATSAKOMYBĖS SUBJEKTAS

1. Nepilnamečio samprata

Sąvoka „nepilnametis“ yra vartojama įvairiose teisės šakose. Ji visada turi bendrų ypatumų, bet kartu kiekvienoje teisės šakoje – ir savitą, tik tai teisės šakai būdingą specifinį turinį. Tokį specifiškumą lemia tos teisės šakos reguliavimo objektas ir dalykas[8].

Nepilnamečio sampratą apibrėžia du kriterijai: amžius ir socialinė branda. Teisiškai reglamentuojant nepilnamečio teises ir pareigas yra vadovaujamasi formaliu amžiaus kriterijumi, kuris paprastai lemia tam tikrą socialinį žmogaus brandumą, jo socialinį statusą, išsimokslinimą, darbinį, civilinį, pilietinį veiksnumą[9].

Tarptautiniuose dokumentuose bei teisės literatūroje nepilnamečio samprata paprastai tapatinama su vaiko samprata. 1989 m. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos[10] 1 straipsnyje nurodoma, kad „vaiku laikomas kiekvienas žmogus, neturintis 18 metų, jei pagal taikomą įstatymą jo nepilnametystė nepripažinta anksčiau“. Vadinasi, nacionaliniuose įstatymuose, atsižvelgiant į nacionalinius, socialinius, ekonominius, kultūrinius bei teisinės sistemos ypatumus, ši sąvoka gali būti apibrėžiama įvairiai, tačiau bet kuriuo atveju prie šios Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos prisijungusios valstybės turi garantuoti joje įtvirtintas teises visiems asmenims bent iki 18 metų[11]. Vertinant šią nuostatą teisiniu požiūriu, galima pastebėti, jog vaiko sampratos amžius šiame dokumente siejamas su tam tikrais asmens teisinio statuso (teisių ir pareigų) ypatumais, kuriuos savo ruožtu lemia nepilnametystė, t.y. asmens fizinės, protinės, dvasinės, moralinės bei socialinės brandos ypatumai.

Lietuvos Respublikos teisės aktuose atsižvelgta į Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos 1 straipsnio nuostatą: Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme[12], Lietuvos Respublikos vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros įstatyme[13] teigiama, kad vaikas yra asmuo, neturintis 18 metų, išskyrus atvejus, kai įstatymai numato kitaip. Taigi, atskiruose įstatymuose gali būti nustatyta ir kita amžiaus riba, kurią peržengęs asmuo įgyja specialų veiksnumą. Pavyzdžiui, CK 2.9 straipsnyje numatyta, kad nepilnametis, sulaukęs 16 metų, jo tėvų, globos (rūpybos) institucijų, jo rūpintojo ar jo paties pareiškimu gali būti

[8] Drakšienė A., Drakšas R. Nepilnamečių baudžiamoji atsakomybė. Vilnius: Eugrimas, 2008, P. 32.
[9] Ten pat.
[10] Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija // Valstybės žinios. 1995, Nr. 60-1501.
[11] Sagatys G. Vaiko teisė į šeimos ryšius . Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006, P. 26.
[12] Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas // Valstybės žinios. 1996, Nr. 33-807.
[13] Lietuvos Respublikos vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros įstatymas // Valstybės žinios. 2007, Nr. 80-3214.

teismo tvarka pripažintas visiškai veiksniu (emancipuotu), jeigu yra pakankamas pagrindas leisti jam savarankiškai įgyvendinti visas civilines teises ar vykdyti pareigas[14]. Nepilnametis taip pat gali įgyti visišką civilinį veiksnumą ir nuo santuokos sudarymo momento, tais atvejais, kai vadovaudamasis CK 3.14 straipsniu teismas sumažina santuokinį amžių. Jeigu vėliau ši santuoka nutraukiama ar pripažįstama negaliojančia dėl priežasčių, nesusijusių su santuokiniu amžiumi, CK 2.5 straipsnio 2 dalis numato, kad nepilnametis įgyto veiksnumo nenustoja.

G. Sagatys, analizuodamas vaiko sampratą, įtvirtintą Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos[15] (toliau tekste – Konvencija) taikymo praktikoje, pabrėžia, kad Konvencija neišskiria vaikų kaip ypatingos socialinės grupės teisių, todėl nei Komisijai, nei Teismui neteko susidurti su aukštutinės vaiko teisių ribos problema. Tiesa, pačioje Konvencijoje yra vartojama nepilnamečio sąvoka: 5 straipsnyje, kuris numato nepilnamečio laisvės apribojimo galimybę, bei 6 straipsnyje, numatančiame procesinių asmens teisių išlygas[16]. Be to, Konvencijos Pirmojo protokolo 2 straipsnyje, garantuojančiame kiekvieno asmens teisę į mokslą, valstybės dalyvės įpareigojamos gerbti tėvų teisę auklėti ir mokyti vaikus atsižvelgiant į savo vidinius religinius bei filosofinius įsitikinimus, o Konvencijos Septintojo protokolo 5 straipsnyje įtvirtinamos sutuoktinių lygios teisės ir vienoda civilinė atsakomybė jų vaikų atžvilgiu. Pažymėtina, kad šių Konvencijos nuostatų taikymas neatsiejamai susijęs su valstybių nacionaline teisine sistema: tol, kol asmuo joje laikomas nepilnamečiu atitinkamų nuostatų taikymo prasme, Strasbūro institucijos neturi pagrindo šio fakto kaip nors kvestionuoti[17].

Lietuvos Respublikos Konstitucija (toliau tekste – Konstitucija) bendros vaiko amžiaus ribos tiesiogiai nereglamentuoja, tačiau pats terminas „vaikas“ (įvairiais aspektais) minimas keliuose straipsniuose, reglamentuojančiuose minties, tikėjimo ir sąžinės laisvę (26 straipsnis), šeimą (38 straipsnis) bei valstybės paramą šeimoms (39 straipsnis.). Be to, Konstitucijos 38 straipsnyje, nustatant tėvų pareigą išlaikyti vaikus, pavartota sąvoka „iki pilnametystės“, o 39 straipsnyje – kad „nepilnamečius vaikus“ gina įstatymas, tačiau šių sąvokų turinio bei amžiaus ribų interpretacija palikta kitų teisės aktų dispozicijai.

Kartu pažymėtina, kad Konstitucijoje yra nuostatų, kurios taikomos tik tam tikro amžiaus asmenims. Pavyzdžiui: „Asmenims iki 16 metų[18] mokslas privalomas“ (41

[14] Sagatys G. Vaiko teisė į šeimos ryšius . Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006, P. 26.
[15] Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencija // Valstybės žinios. 1995, Nr. 40-987.
[16] Sagatys G. Vaiko teisė į šeimos ryšius . Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006, P. 27.
[17] Ten pat. P. 28.
[18] Pažymėtina ir tai, kad ši Konstitucijos nuostata, mūsų nuomone, neatitinka šiuolaikinės (modernios, informacinės) visuomenės poreikių. Pareigą mokytis tikslinga sieti ne tiek su asmens amžiumi (arba ne vien su juo), kiek su tam tikro išsilavinimo cenzu (pagrindiniu ar viduriniu išsilavinimu).

straipsnis) arba „Piliečiai, kuriems rinkimų dieną yra sukakę 18 metų, turi rinkimų teisę“ (34 straipsnis). Nurodytos amžiaus ribos sietinos ne tiek su vaiko ar nepilnametystės bendra samprata (amžiaus kriterijais), bet pirmiausia su šio amžiaus asmens (piliečio) teisinio statuso tam tikrais (atskirais) ypatumais (pareiga mokytis, rinkimų teise).

Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas nepilnametį vaiką traktuoja kaip civilinių santykių dalyvį, nustatydamas jo civilinio teisinio statuso (teisių bei pareigų) ypatumus, priklausomai nuo amžiaus (iki 14 metų ir 14-18 metų). Šie ypatumai bus aptariami kitame darbo skirsnyje.

Kiti Lietuvos Respublikos nacionaliniai teisės aktai taip pat nustato amžiaus ribas, nuo kurių nepilnamečiai asmenys gali tapti tam tikrų teisinių santykių subjektais. Pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos darbo kodekso[19] (toliau tekste – DK) 13 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta, kad „visiškas darbinis teisnumas ir galėjimas savo veiksmais įgyti darbo teises bei sukurti darbo pareigas (darbinis veiksnumas) atsiranda asmeniui, sukakusiam šešiolika metų“. Darbdaviui taip pat suteikta teisė į darbą priimti ir nepilnamečius nuo 14 iki 16 metų[20]. Kartu paminėtina, kad ne visi teisės aktai, reglamentuojantys darbo teisinius santykius, nepilnamečio sąvoką vartoja vienodai. Lietuvos Respublikos Vyriausybė, vadovaudamasi DK 277 straipsnio 2 dalimi, 2003 m. sausio 29 d. nutarimu Nr. 138 patvirtino Asmenų iki aštuoniolikos metų įdarbinimo, sveikatos patikrinimo ir jų galimybių dirbti konkretų darbą nustatymo tvarkos, darbo laiko, jiems draudžiamų dirbti darbų, sveikatai kenksmingų, pavojingų veiksnių sąrašą[21], kuriame vartojamos šios sąvokos: *jaunas asmuo* – iki aštuoniolikos metų asmuo; *paauglys* – jaunas asmuo, kuriam yra ne mažiau kaip šešiolika ir ne daugiau kaip aštuoniolika metų; *vaikas* – jaunas asmuo iki šešiolikos metų.

Nepilnamečio sąvoka baudžiamojoje teisėje apima tik asmenis, nesulaukusius pilnametystės, bet sulaukusius baudžiamosios atsakomybės amžiaus. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas[22] (toliau tekste – BK) numato dvi baudžiamosios atsakomybės amžiaus ribas – nuo 14 metų ir nuo 16 metų. Nors BK 13 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta bendra taisyklė, jog pagal šį kodeksą atsako asmuo, kuriam iki nusikalstamos veikos padarymo buvo

[19] Lietuvos Respublikos darbo kodeksas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 64-2569.

[20] Lietuvos Respublikos darbo kodekso 104 straipsnio 2 dalis nustato, kad „jeigu darbo įstatymai sieja priėmimą į darbą su tam tikru išsimokslinimu ar profesiniu pasirengimu, sveikatos būkle, darbdavys privalo pareikalauti, kad priimamasis pateiktų išsimokslinimą, profesinį pasirengimą, sveikatos būklę patvirtinančius dokumentus, o priimdamas į darbą nepilnametį nuo keturiolikos iki šešiolikos metų, – gimimo liudijimą, vieno iš tėvų ar kito vaiko atstovo pagal įstatymą raštišką sutikimą, vaiko sveikatą prižiūrinčio gydytojo leidimą, o mokslo metų laikotarpiu – mokyklos, kurioje nepilnametis mokosi, raštišką sutikimą. Darbdavys turi teisę pareikalauti ir kitų įstatymų nustatytų dokumentų“.

[21] Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. sausio 29 d. nutarimas Nr. 138 „Dėl asmenų iki aštuoniolikos metų įdarbinimo, sveikatos patikrinimo ir jų galimybių dirbti konkretų darbą nustatymo tvarkos, darbo laiko, jiems draudžiamų dirbti darbų, sveikatai kenksmingų, pavojingų veiksnių sąrašo patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2003, Nr. 13-502.

[22] Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 89-2741.

suėję šešiolika metų, faktiškai už sunkiausias smurtines ir nepilnamečių tradiciškai dažniausiai daromas turtines nusikalstamas veikas numatoma atsakomybė nuo keturiolikos metų[23].

Kriminologijos moksle nepilnamečio sąvoka suprantama gerokai plačiau nei baudžiamojoje teisėje. Nepilnamečiais paprastai laikomi visi asmenys iki 18 metų arba asmenys nuo 10 iki 18 metų. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad šis mokslas nenagrinėja nepilnamečio asmenybės apskritai[24] – jis ja domisi tiek, kiek ji yra susijusi su neteisėtu nepilnamečių elgesiu. Todėl nagrinėjant nepilnamečio asmenybę atsižvelgiama į tris pagrindinius aspektus, kurie apibūdina ją kaip visumą:

1. nepilnamečio asmenybė yra tam tikroje visuomenėje susiformavusi individo socialinių bruožų visuma, ji formuojasi žmogaus praktinės veiklos procese, veikiant konkretiems išoriniams gyvenimo veiksniams;
2. natūralų asmenybės pagrindą sudaro jos specifinės biologinės, psichologinės savybės, kurios yra būtina prielaida socialiniu atžvilgiu reikšmingiems nepilnamečio asmenybės bruožams formuotis;
3. individualūs bruožai, išskiriantys jį iš kitų nepilnamečių[25].

Taigi, aptarus teisės aktuose bei doktrinoje įtvirtintas sąvokas „nepilnametis“, „vaikas“, galime daryti išvadą, kad jos laikomos iš esmės tapačiomis. Tik, mūsų nuomone, sąvoka „nepilnametis“ yra amžiaus požiūriu tikslesnis terminas. Teisės mokslas nepilnamečius apibrėžia kaip tam tikrą demografinę asmenų kategoriją, turinčią specifines, tik jai būdingas teises ir pareigas. Šios grupės asmenims yra nustatoma ir išskirtinė teisinė apsauga, kuri siejama su psichofiziologinėmis ir socialinėmis asmens savybėmis, su nepalankių išorinių veiksnių įtaka, daroma augančio nepilnamečio organizmui[26]. Nepilnamečio sąvoka paprastai siejama ne tik su tam tikro amžiaus žmogaus biologinėmis savybėmis, bet ir su tam tikrais socialiniais, dvasiniais, doroviniais ir kitais bruožais[27]. Pažymėtina, kad tai, iki kurio amžiaus asmenys laikomi nepilnamečiais, taip pat priklauso nuo šalies istorinių, kultūrinių, teisinių, ekonominių, politinių, socialinių, organizacinių, netgi geografinių bei religinių aplinkybių[28].

---

[23] Sakalauskas G. Minimalaus baudžiamosios atsakomybės amžiaus problema: lyginamieji teisiniai ir kriminologiniai aspektai // Teisės problemos. 2009. Nr. 2 (64).P. 85.

[24] Bendrąsias asmenybės problemas tiria daugelis mokslų: medicina, psichologija, sociologija, filosofija ir kt. Kiekvienas specialus mokslas tiria ne apskritai visą asmenybę bet atskiras jos dalis pagal to mokslo objektą, tyrimo metodus ir pan.

[25] Drakšienė A., Drakšas R. Nepilnamečių baudžiamoji atsakomybė. Vilnius: Eugrimas, 2008, P. 37-38.

[26] Ten pat. P. 36.

[27] Ten pat. P. 32.

[28] Sakalauskas G. Minimalaus baudžiamosios atsakomybės amžiaus problema: lyginamieji teisiniai ir kriminologiniai aspektai // Teisės problemos. 2009. Nr. 2 (64).P 87.

2. Amžius kaip civilinės atsakomybės prielaida

Svarbiausios nepilnamečių civilinės atsakomybės prielaidos yra jų amžiaus nulemto biologinio brendimo proceso ypatumai ir šio amžiaus tarpsnio asmenų sąmonės lygis, jų gebėjimas atlikti naujus socialinius vaidmenis.

Perėjimas iš vaikystės ir tapimas suaugusiu jauniems žmonėms yra toks gyvenimo tarpsnis, kuriam būdinga vidinė ir išorinė įtampa, dažnai sąlygojanti delinkventinį[29] jų elgesį. Teisės literatūroje nebediskutuojama dėl to, kad nepilnamečių teisės pažeidimus dažnai lemia brendimo periodo biologinės ir socialinės krizės. Nors amžiaus ribų nustatymas yra santykinis ir sąlygotas istorinių, kultūrinių ir kitų veiksnių, tačiau jis grindžiamas ir pedagogikos, psichologijos, biologijos mokslų tyrinėjimų rezultatais. Daugelyje pasaulio valstybių mokslas pripažįsta, kad brendimo laikotarpio ypatumų ir tuo metu kylančių prieštaravimų sąlygotas jaunimo elgesys negali būti vertinamas kaip ir suaugusiųjų[30].

Periodizuojant žmogaus raidą, naudojamasi įvairiomis amžiaus kategorijomis: chronologinis amžius, biologinis amžius, socialinis amžius, psichologinis amžius. Žmogaus raida vyksta iš karto keliomis trajektorijomis, dalyvaujant biologiniams, psichologiniams, socialiniams ir kultūriniams vektoriams[31].

Psichologai pažymi, kad suskaidyti žmogaus raidą tarpsniais ir juos apibrėžti – sunki užduotis, ypač jei vadovaujamasi vien tik chronologinio amžiaus kriterijais. Paprastai individų asmenybės susiformuoja ir tam tikrą socialinę brandą pasiekia vienu metu, todėl jos pagal vystymosi tendencijas yra skirstomos į atskiras amžiaus grupes. Amžiaus ribos ir ypatumai ne visada vienodai suprantami. Amžiaus ribų nustatymas yra santykinis ir problemiškas dalykas, kadangi jam įtakos turi įvairūs veiksniai (istorijos, kultūros, socialiniai, politiniai, religiniai), kartu jis grindžiamas ir moksliniais tyrimais, todėl sociologijos, pedagogikos ir teisės mokslai pateikia skirtingų klasifikacijų. Savo ruožtu įstatymų leidėjas įvairiuose įstatymuose ar kituose teisės aktuose dažnai nesilaiko kokios nors vienos amžiaus tarpsnių klasifikacijos ir nurodo skirtingas amžiaus ribas[32].

Pereinant iš vieno amžiaus tarpsnio į kitą dėl fiziologinės ir psichinės raidos keičiasi individo poreikiai bei interesai, elgesys, bendravimo ypatumai, formuojasi tam tikri asmenybės bruožai ir kt., todėl kiekvienam amžiaus tarpsniui yra būdingas savitas socialinės

[29] Delinkvencija – tai teisinių ir socialinių normų pažeidimai, kuriuos daro nepilnamečiai (paaugliai). Šių jaunuolių veikų negalima prilyginti nusikalstamoms, kurias daro suaugusieji, nes tokie pažeidimai byloja apie asmenybės nebrandumą, o ne polinkį į nusikalstamą elgesį. Plačiau apie tai žr.: Vileikienė E. Lietuvos gyventojų ir policijos pareigūnų požiūris į nusikalsti linkusius nepilnamečius// Socialinis darbas. 2010, Nr. 9(1), P. 45.

[30] Drakšienė A. Nepilnamečių baudžiamoji atsakomybė Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso projekte // Teisė, 1998, Nr. 32, P. 35-36.

[31] Navickas V., Vaičiulienė A. Žmogaus raidos psichologija. Vilnius: Versus Aureus, 2010, P.125.

[32] Drakšienė A., Drakšas R. Nepilnamečių baudžiamoji atsakomybė. Vilnius: Eugrimas, 2008, P. 43.

aplinkos sąlygų ir vidinių individo savybių santykis. Pabrėžtina, kad tie patys aplinkos elementai įvairaus amžiaus žmonių yra suvokiami ir vertinami skirtingai[33]. Minėta, kad gyvenimo tarpsnius apibūdina ne vien prabėgusių metų skaičius, bet ir saviti psichologiniai, biologiniai procesai, taip pat specialūs socialiniai riboženkliai (simboliniai ritualai, įvairūs įvykiai, įstatymai, standartai ir socialiniai vaidmenys). Kuo jų daugiau, tuo miglotesnis raidos tarpsnio apibrėžimas. Ribų nustatymo standartai kinta priklausomai nuo kontekstų – makrosocialinių (makrosocialiniams atstovauja socioekonominės sąlygos, taisyklės, įstatymai ir politikos), mezosocialinių (grupėje ar bendruomenėje galiojančios taisyklės) ir mikrosocialinių (šeimos ir asmeninės vertybės)[34].

Neginčytina, kad paauglystė prasideda kaip biologinis reiškinys ir siejama su lytinės brandos pradžia. Tačiau paauglystės pabaigą lemia visuomenės ekonominis išsivystymas, kultūra, bendrosios vertybės, idealai, visuomenės gebėjimas toleruoti požiūrių įvairovę ir pan. Skirtingos visuomenės kelia savo paaugliams skirtingus tikslus. Todėl įvairiose visuomenėse paauglystė trunka nevienodai[35]. Nemenka ir kultūros įtaka paauglių ir tėvų santykių raidai. Kultūrinėse visuomenėse (Italija, Vokietija), kur labiau puoselėjamas kolektyviškumas, šeimos vertybės, vaikų ir tėvų santykiai išlieka artimesni negu tose (Kanada, JAV), kur pirmenybė teikiama individualioms vertybėms[36].

Į žmogaus elgesį šiandien žiūrima holistiškai: kaip į paveldėtų savybių ir aplinkos sąveikos produktą, kuris susidaro individualios raidos procese[37].

Vaikai dėl ypatingos savo padėties (neveiksnumo) yra išskirtinė asmenų grupė, turinti įvairių poreikių, bet dėl savo psichinio ir fizinio nebrandumo nesugebanti apsiginti. Už vaiko gerovės užtikrinimą atsakinga ne tik šeima, bet ir valstybė.

Nepilnamečių padėtis visuomenėje, jų psichologijos ir fizinio brendimo ypatumai skirtingais amžiaus tarpsniais buvo vertinami nevienodai, dėl to buvo nustatomos ir skirtingos jų atsakomybės ribos.

Dar Senovės Romos teisėje pagal amžių žmonės buvo skirstomi į grupes. Vaikai iki septynerių metų buvo visiškai neveiksnūs ir vadinti *infantes*. Mergaitės nuo septynerių iki dvylikos metų ir berniukai nuo septynerių iki keturiolikos metų buvo nepilnamečiai ir turėjo ribotą veiksnumą. Jie vadinti *impuberes* ir galėjo sudaryti tik smulkius sandorius, priimti mažas dovanas, pirkti nebrangius daiktus, sudaryti nedidelės vertės daiktų mainų sandorius.

[33] Drakšienė A., Drakšas R. Nepilnamečių baudžiamoji atsakomybė. Vilnius: Eugrimas, 2008, P. 42.
[34] Gaudet S. Emerging adulthood: a new stage in the life course. Implications for policy development. Discussion Paper. PRI Project Investing in Youth. Government of Canada. 2007, P. 3
[35] Navickas V., Vaičiulienė A. Žmogaus raidos psichologija. Vilnius: Versus Aureus, 2010, P. 241.
[36] Ten pat. P. 275.
[37] Žukauskienė R. Raidos psichologija. Vilnius: Margi raštai, 2007, P. 42.

Mergaitės nuo dvylikos metų, o berniukai nuo keturiolikos iki dvidešimt penkerių laikyti pilnamečiais ir veiksniais[38].

V. Andriulis, analizuodamas Lietuvos Statutų šeimos teisę, atkreipia dėmesį į tai, kad vaiko amžius, kaip veiksnumo ribas nustatanti sąlyga, rašytiniuose Lietuvos teisės šaltiniuose minimas jau 1340 m. Pamedės teisyne. Teisynas numatė tokias veiksnumo ribas teisminės atsakomybės požiūriu: mažamečiais laikyti vaikai iki septynerių metų, o nuo septynerių iki dešimties metų – nepilnamečiais. Jie galėję duoti paaiškinimus teisme, tačiau už jų veiksmų padarinius atsakė tėvai. Pamedės Teisyno 114 straipsnyje įtvirtinta norma, kad už savo veiksmus visiškai privalėjo atsakyti asmuo, kuriam buvo sukakę dešimt metų. Nuo kurio amžiaus atsirasdavo visiškas civilinių santykių veiksnumas, žinių šiame šaltinyje nėra[39].

Vienas svarbesnių XV a. teisės paminklų yra 1468 m. Kazimiero teisynas. Kazimiero teisyno populiarumą daugiausia lėmė tai, kad tyrinėtojai jį vertino kaip pirmąjį LDK teisės kodifikacijos bandymą[40]. Tačiau amžiaus riba, nuo kurios galėjo kilti civilinė atsakomybė, Kazimiero teisyne, kaip ir Pamedės teisyne, specialiai nėra aptarta ir lieka neaiški.

Pirmajame Lietuvos Statute atsakomybės amžiaus riba nebuvo nustatyta. Antrajame Lietuvos Statute buvo apibrėžtas nepilnametystės amžius, kuris sietinas su vaikų globa ir galimybe sudaryti santuoką. Antrojo ir Trečiojo Lietuvos Statuto numatyta, kad nepilnamečiais buvo laikomi berniukai iki 18 metų, o mergaitės – iki 13 metų amžiaus[41].

1918 – 1940 metais Lietuvoje galioję įstatymai visišką veiksnumą pripažino asmenims, sulaukusiems 21 metų, o daugeliu netvarkomojo pobūdžio teisių asmenys galėjo naudotis jau nuo 17 metų, kai kuriomis – ir nuo 14 metų[42]. Žalą ir nuostolius privalėjo atlyginti tas, kuris juos padarė veiksmu ar neveikimu, nors jie ir nebuvo laikomi nusikalstamais. Paprastai tėvai buvo atsakingi už mažamečius vaikus, globėjai – už globotinius ir pan.[43]

1964 metų Civiliniame kodekse[44] pagal civilinio veiksnumo turinį fiziniai asmenys buvo skirstomi į visiškai veiksnius (sulaukusius pilnametystės), ribotai veiksnius (nepilnamečius nuo 15 metų iki 18 metų ir pilnamečius, kurių veiksnumą apribojo teismas) ir neveiksnius (nepilnamečius iki 15 metų ir kitus, teismo pripažintus neveiksniais asmenis)[45].

---

[38] Nekrošius I., Nekrošius V., Vėlyvis S. Romėnų teisė. Vilnius: Justitia, 1999, P. 92.
[39] Andriulis V. Lietuvos Statutų (1529, 1566, 1588 m.) šeimos teisė. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003. P. 42-43.
[40] Andriulis V., Maksimaitis M., Pakalniškis V. ir kt. Lietuvos teisės istorija. Vilnius: Justitia, 2002, P. 83.
[41] Drakšienė A., Drakšas R. Nepilnamečių baudžiamoji atsakomybė. Vilnius: Eugrimas, 2008, P. 75.
[42] Andriulis V., Maksimaitis M., Pakalniškis V. ir kt. Lietuvos teisės istorija. Vilnius: Justitia, 2002, P. 389.
[43] Ten pat. P. 396.
[44] Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos Civilinis kodeksas // Valstybės žinios, 1964, Nr.19-138 (negalioja).
[45] Žeruolis J., Vėlyvis S., Vitkevičius P. ir kt. Tarybinė civilinė teisė. I dalis, Vinius: Mintis. 1975, P. 67- 68.

Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (toliau tekste – CK), priimtas 2000 m. liepos 18 d. ir įsigaliojęs 2001 m. liepos 1 d., įtvirtina, jog fizinio asmens galėjimas savo veiksmais įgyti civilinių teisių ir susikurti civilinių pareigų (civilinis veiksnumas) visiškai atsiranda, kai asmuo sulaukia pilnametystės, t.y. kai jam sueina 18 metų. Minėta, kad nepilnametis visišką civilinį veiksnumą gali įgyti anksčiau (t.y. nesuėjus 18 metų) dviem atvejais: jei sudaro santuoką arba yra emancipuojamas. Naujajame CK minimalus amžius, nuo kurio fizinis asmuo įgyja dalinį veiksnumą, sumažintas nuo 15 metų iki 14 metų amžiaus.

Nepilnamečiai iki 14 metų yra laikomi neveiksniais. Už juos jų vardu sandorius sudaro tėvai ir globėjai. Pagal tokio nepilnamečio sutartines prievoles atsako ne pats nepilnametis, o jo atstovai pagal įstatymą, jeigu neįrodo, kad prievolė buvo pažeista ne dėl jų kaltės. Tačiau CK nustatoma, jog nepilnamečiai iki 14 metų „turi teisę savarankiškai sudaryti smulkius buitinius sandorius, sandorius, susijusius su asmeninės naudos gavimu neatlygintinai, taip pat sandorius, susijusius su savo uždirbtų lėšų, atstovų pagal įstatymą ar kitų asmenų suteiktų lėšų panaudojimu, jeigu šiems sandoriams nėra nustatyta notarinė ar kita speciali forma“ (CK 2.7 str. 3 d.). Sąvoka „smulkūs buitiniai sandoriai“ apima maisto produktų, kanceliarinių prekių, knygų, laikraščių įsigijimą, kai sandorio kaina nedidelė ir atsiskaitoma grynaisiais pinigais iš karto, sudarant sandorį. Kiti sandoriai susiję su asmeninės naudos gavimu – dovanų priėmimas, sutikimas, kad nepilnametį neatlygintinai mokytų, ir panašiai. Nepilnametis iki 14 metų amžiaus taip pat gali savarankiškai naudoti lėšas, kurios yra jo uždarbis ar stipendija, taip pat jam jo tėvų ar globėjų duotos ar padovanotos[46].

Nepilnametis iki 14 metų neturi teisės savarankiškai už savo lėšas sudaryti sandorių, kuriems būtina notarinė forma (CK l .74 str.). Sąvoka „kitokia speciali forma“ apima paprasta rašytine forma sudaromus sandorius, kuriems privaloma teisinė registracija (CK 1.75 str.). Už nepilnamečius iki 14 m. sandorius jų vardu sudaro tėvai arba globėjai (CK 2.7 str. 1 d.). Civilinio kodekso 2.7 straipsnio 5 dalyje reglamentuojami atvejai, kai nepilnametis iki 14 metų sudaro sandorį, kurio, pagal šio straipsnio 3 dalį, jis neturėjo teisės savarankiškai sudaryti. Tačiau tokie sandoriai nėra negaliojantys. Jie yra nuginčijami, todėl nepilnamečio atstovai pagal įstatymą turi teisę tokį sandorį patvirtinti (CK l .79 str.), jeigu šis yra naudingas nepilnamečiui ir nepažeidžia jo teisių ir teisėtų interesų (CK l .84 str. 4 d.)[47].

Nors kai kuriuos sandorius nepilnamečiams leidžiama savarankiškai sudaryti ir iki 14 metų, tačiau už šių sandorių neįvykdymą atsako ne patys nepilnamečiai, o jų atstovai pagal įstatymą (tėvai, globėjai). Tai reiškia, kad tokiu atveju nepilnamečio atstovai pagal įstatymą atsako savo turtu. Civilinio kodekso 2.7 straipsnio 4 dalyje nurodyta tik viena šios taisyklės

[46] Mikelėnas V. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys. Vilnius: Justitia, 2003, P. 31-32.
[47] Ten pat. P. 32.

išimtis - nepilnamečio atstovai atleidžiami nuo atsakomybės už nepilnamečio savarankiškai sudaryto sandorio pažeidimą tik jeigu įrodo, kad prievolė pažeista ne dėl jų kaltės.

Vaikai gali padaryti daug žalos (sukelti gaisrus, sunaikinti turtą kitokiais būdais, sužaloti žmones), tačiau kadangi ne visai suvokia savo veiksmų reikšmę, jų padarinius, jie nelaikomi kaltais[48]. Pagal CK 6.275 straipsnį, už nepilnamečio iki 14 metų padarytą žalą atsako jo tėvai ar globėjai, jeigu neįrodo, kad žala atsirado ne dėl jų kaltės. Jeigu nepilnametis padaro žalą tuo metu, kai jis yra mokymo, auklėjimo, sveikatos priežiūros ar globos institucijos prižiūrimas, už padarytą žalą atsako atitinkama institucija, jeigu neįrodo, kad žala atsirado ne dėl jos kaltės.

Nepilnamečiams nuo 14 iki 18 metų būdingas deliktinis veiksnumas[49]. Jie už savo padarytą žalą atsako bendraisiais pagrindais (CK 6.276 str.). Nepilnamečio, kuris neturi pakankamai turto žalai atlyginti, padarytą žalą atlygina jo tėvai ar rūpintojai arba mokymo, auklėjimo ir sveikatos priežiūros įstaigos, kurių prižiūrimas buvo nepilnametis, jeigu jos neįrodo savo nekaltumo.

Kadangi nepilnamečiai, sulaukę 14 metų, įgyja dalinį veiksnumą, jie patys atsako ir pagal savo sutartines prievoles (CK 2.8 str. 5 d.). Sulaukę šio amžiaus, vienus sandorius jie gali sudaryti savarankiškai, o kitus - tik savo atstovų pagal įstatymą - tėvų ar rūpintojų, sutikimu. Sutikimo forma turi atitikti sudaromo sandorio formą. Nepilnamečio nuo 14 iki 18 metų sandoris, sudarytas be savo atstovų pagal įstatymą sutikimo, laikomas nuginčijamu (CK 1.88 str.). Tokiu atveju nepilnamečio tėvai ar rūpintojai turi alternatyvą: pirma, jie gali pareikšti ieškinį dėl tokio sandorio pripažinimo negaliojančiu; antra, jie gali duoti sutikimą sudaryti tokį sandorį, kai šis jau sudarytas ir šitaip jį patvirtinti, jeigu sandoris naudingas nepilnamečiui ir atitinka jo interesus (CK 1.79, 1.88 str.)[50].

Nepilnamečiai nuo 14 iki 18 metų taip pat gali savarankiškai disponuoti savo pajamomis bei turtu, įgytu už šias pajamas, įgyvendinti autorių teises į savo kūrinius, išradimus, pramoninį dizainą, taip pat sudaryti smulkius buitinius sandorius (CK 2.8 str. 2 d.). Be šios normos, yra specialių CK normų, reglamentuojančių nepilnamečių teisę veikti savarankiškai. Pavyzdžiui, CK 6.726, 6.729 straipsniuose teigiama, kad nepilnametis, sulaukęs 16 metų, savarankiškai sudaro sveikatos priežiūros sutartis ir gali būti gydomas tik esant jo sutikimui, išskyrus įstatymo nustatytas išimtis[51].

Daugumoje užsienio valstybių asmuo įgyja visišką civilinį veiksnumą, kaip ir Lietuvoje – nuo 18 metų. Pavyzdžiui, Anglijoje pilnamečiu ir visiškai veiksniu asmuo tampa

[48] Aviža S., Bosaitė A., Brazdeikis S. ir kt. Civilinė teisė. Bendroji dalis. Vilnius: Justitia, 2009, P.190.
[49] Deliktinis veiksnumas – tai galėjimas atsakyti už neteisėtais veiksmais padarytą žalą.
[50] Mikelėnas V. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys. Vilnius: Justitia, 2003, P. 33.
[51] Ten pat.

18 metų, Italijoje teisę savarankiškai veikti ir įgyvendinti savo teises asmuo įgyja taip pat nuo 18 metų. Daugumoje JAV valstijų visišką veiksnumą asmuo įgyja nuo 18 metų amžiaus, kai kuriose – nuo 19 metų. Olandijoje visišką civilinį veiksnumą fiziniai asmenys įgyja nuo 18 metų, o sulaukęs 16 metų nepilnametis gali būti emancipuotas, t.y. teismo sprendimu jam gali būti suteikta teisė daugumą sandorių sudaryti savarankiškai. Prancūzijos Civiliniame kodekse nepilnamečiai laikomi neveiksniais asmenimis – visišką civilinį veiksnumą asmuo įgyja taip pat nuo 18 metų amžiaus. Švedijoje, Vokietijoje visišką civilinį veiksnumą asmenys įgyja nuo 18 metų, o štai Šveicarijoje – nuo 20 metų[52].

Tačiau amžiaus riba, nuo kurios kyla civilinė atsakomybė, daugelyje pasaulio šalių yra skirtinga. Vienose šalyse (Austrijoje, Vokietijoje, Rusijoje) yra nustatyta minimali amžiaus riba, nuo kurios kyla civilinė atsakomybė, o kitose (Belgijoje, Anglijoje, Prancūzijoje, Ispanijoje, Švedijoje) minimali amžiaus riba nėra nustatyta. Tačiau net ir tose valstybėse, kur egzistuoja minimali amžiaus riba, amžius ir nustatytos ribos tikslas skiriasi. Pavyzdžiui, Portugalijoje yra preziumuojama, kad nepilnametis iki 7 metų amžiaus yra visiškai neveiksnus. Tiesa, ši prezumpcija yra paneigiama, tačiau praktikoje dar niekada nebuvo atvejo, kad ji būtų buvusi paneigta. Vokietijoje, kaip ir Portugalijoje civilinė atsakomybė vaikui gali kilti sulaukus 7 metų amžiaus. Kitose šalyse (Austrijoje, Rusijoje), kaip ir Lietuvoje, nepilnamečiai už savo padarytą žalą atsako nuo 14 metų amžiaus, kadangi preziumuojama, jog tokio amžiaus jie jau turi pakankamą įžvalgumą bei sugebėjimą skirti gėrį nuo blogio[53].

Pažymėtina, kad civilinės teisės mokslas, priešingai nei baudžiamosios teisės, praktiškai neskiria dėmesio amžiaus tarpsniams, reikšmingiems nepilnamečių civilinei atsakomybei. Dėl nemažo nepilnamečių nusikalstamumo skaičiaus[54], nusikalstamumo jaunėjimo, viešojoje erdvėje gana dažnai diskutuojama dėl nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės griežtinimo bei amžiaus, nuo kurio tektų atsakyti pagal baudžiamuosius įstatymus, ribos mažinimo[55]. Kadangi nusikalstamų veikų darymas įtakoja ir civilinės atsakomybės taikymą nepilnamečiams, galime kelti klausimą, ar nebūtų tikslinga griežtinti ir civilinę atsakomybę už nepilnamečių padarytą žalą.

[52] Mikelėnas V. Sutarčių teisė. Vilnius: Justitia, 1996. P. 172-185.
[53] Casals – Martin M. Children in Tort Law. Part 1: Children as Tortfeasors. Springer-Verlag/Wien, 2006. P. 425-426.
[54] Remiantis statistikos departamento duomenimis, 2010 m. nepilnamečiai iki 14 m. padarė 394 nusikalstamas veikas, o 14 – 15 metų amžiaus vaikai padarė 204 nusikalstamas veikas. Plačiau apie tai žr.: http://www.stat.gov.lt/lt/catalog/pages_list/?id=1345; prisijungimo laikas: 2011-11-25.
[55] http://www.infolex.lt/portal/start.asp?act=news&Tema=1&Str=29674 ; prisijungimo laikas: 2011-11-25.

Atlikti tyrimai rodo[56], kad dabartiniu metu 8 metų vaiko fiziniai duomenys atitinka 9 metų, o 15-kos atitinka 17 metų jaunuolio, gyvenusio šio amžiaus pradžioje, duomenis. Tačiau ar ankstesnė fizinė branda lemia ir ankstesnę vaiko psichologinę brandą, kada jis gali tinkamai suvokti savo veiksmų reikšmę bei galinčių atsirasti padarinių prasmę? Juk kiekvienas vaikas yra unikalus, skiriasi jo gyvenamoji aplinka, asmeninės savybės, todėl ir vystymasis yra individualus. Asmenybės brandą apibūdina ne tik fizinė, bet ir intelektinė branda, socialinis – emocinis brandumas ir kt. Be to, ne atitinkamas amžiaus tarpsnis, o būtent vaikų socialinė aplinka, tėvų socialinė ir turtinė padėtis, nepilnamečių psichinės raidos sutrikimai ir žiniasklaidos įtaka buvo įvardintos kaip pagrindinės nepilnamečių nusikalstamumą sąlygojančios priežastys[57]. Padidėjusios „rizikos veiksnių" apimtys šeimoje taip pat neigiamai veikia vaiko protinių gebėjimų, mokymosi pasiekimų, socialinės-emocinės kompetencijos, socialinio prisitaikymo ir sveikatos raidą[58].

Asmenys, nepritariantys vaikų atsakomybės amžiaus mažinimui, nurodo, kad atsakomybės amžiaus minimalios ribos sumažinimas galėtų padaryti neigiamą poveikį visuomenei. Tokio įstatymo įsigaliojimas reikštų, kad visuomenė nusiima atsakomybę už nepilnamečių vaikų elgesį ir auklėjimą, pradeda juos traktuoti kaip suaugusius ir tuo būdu uždeda patiems nepilnamečiams visą atsakomybę už jų elgesį ir jo pasekmes. Tokiu būdu nuimama atsakomybė ir nuo šeimos, kuriai iš tikrųjų priklauso pagrindinis vaidmuo auklėjant vaiką ir pagrindinė atsakomybė už to auklėjimo rezultatus[59]. Teisingumo ministras R. Šimašius yra pastebėjęs, jog būtent socialinė aplinka – mokykla, namai, draugai, užklasinė veikla – daro esminę įtaką nepilnamečių sąmonės formavimuisi.

Be to, diskutuotina, ar formalaus amžiaus kriterijaus sumažinimas įtakotų nepilnamečio turtinę padėtį? Civilinės atsakomybės tikslas yra kompensuoti nukentėjusiajam patirtą žalą. Sumažinus amžiaus ribą ir atleidus tėvus nuo atsakomybės atlyginti jų vaikų padarytą žalą, gali iškilti problema, kad nepilnamečiui neturint turto, civilinės atsakomybės pagrindinė funkcija liktų neįgyvendinta. Be to, nepilnamečiams yra ribotos galimybės įsidarbinti, todėl turtiniuose santykiuose tai lemtų nelygiavertę jų padėtį su suaugusiaisiais.

Dėl išvardintų priežasčių manytina, kad derėtų pritarti nuomonei, teigiančiai, jog nepilnamečių atsakomybės ribų mažinimas nepadės išspręsti egzistuojančių problemų.

---

[56] http://www.lsveikata.lt/senas/index.php?page_id=48&s=2220 ; prisijungimo laikas: 2011-11-25.
[57] http://www.infolex.lt/portal/start.asp?act=news&Tema=1&Str=29674 ; prisijungimo laikas: 2011-11-25.
[58] http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/thematic_reports/098LT.pdf ; prisijungimo laikas: 2011-11-25.
[59] http://www.prokuraturos.lt/Naujienos/Prokurorokomentaras/tabid/69/ItemID/2343/Default.aspx ; prisijungimo laikas: 2011-11-25.

II. NEPILNAMEČIŲ CIVILINĖS ATSAKOMYBĖS PAGRINDŲ YPATUMAI

Minėta, kad civilinės atsakomybės pagrindinis tikslas – paveikti teisės pažeidėjo turtinę padėtį siekiant kompensuoti nukentėjusiojo turtinius praradimus, t.y. atkurti iki teisės pažeidimo buvusią padėtį (lot. *restitutio in integrum* arba *status quo ante*)[60]. Atsižvelgiant į šį tikslą turi būti atitinkamai aiškinamos ir taikomos civilinės teisės normos, kai žalą padaro nepilnametis asmuo.

Civilinė atsakomybė, kaip ir bet kuri kita prievolė, atsiranda tik esant tam tikriems juridiniams faktams, kurie vadinami civilinės atsakomybės sąlygomis[61]. Civilinės atsakomybės atsiradimo ypatumas yra tai, kad vienas juridinis faktas paprastai dar nėra pakankamas pagrindas jai atsirasti. Tik esant būtinų juridinių faktų visumai, t.y. vadinamajai juridinių faktų sudėčiai, galima kalbėti apie civilinę atsakomybę kaip egzistuojančią prievolę[62].

LR CK reglamentuojamos šios civilinės atsakomybės sąlygos:

1. Neteisėti veiksmai (CK 6.246 straipsnis);
2. Žalą padariusio asmens kaltė (CK 6.248 straipsnis);
3. Priežastinis ryšys tarp neteisėtų veiksmų ir jų padarinio – žalos (CK 6.247 straipsnis);
4. Žala (CK 6.249 straipsnis).

Šios sąlygos yra bendros civilinei atsakomybei atsirasti. Civilinis kodeksas skiria dvi civilinės atsakomybės rūšis: deliktinę ir sutartinę civilinę atsakomybę, kurios skiriasi savo atsiradimo pagrindais. Todėl nagrinėjant nepilnamečių padarytos žalos atlyginimo bylas, būtina atsižvelgti į atsiradusią civilinės atsakomybės rūšį.

Pažymėtina, kad civilinės atsakomybės sąlygos, kai ji atsiranda dėl nepilnamečio veiksmų padarius žalą, skiriasi savo turiniu nuo bendrai civilinei atsakomybei taikomų pagrindų. Šie ypatumai toliau aptariami darbe.

[60] Abramavičius A., Mikelėnas V. Autotransporto priemonių valdytojų teisinė atsakomybė. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2010. P. 273-274.
[61] Bendrosios teisės sistemos valstybėse vartojama ieškinio pagrindo (cause of action) sąvoka – faktas arba faktai, kuriais remiantis asmuo įgyja teisę pareikšti ieškinį ir ginti savo teisėtus interesus. Plačiau apie tai žr.: Mikelėnas V. Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai. Vilnius: Justitia, 1995. P. 98 – 100.
[62] Mikelėnas V. Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai. Vilnius: Justitia, 1995. P. 95.

1. Neteisėti veiksmai

Vadovaujantis CK 6.246 straipsnio 1 dalimi, neteisėtais veiksmais yra laikomas atlikimas veiksmų, kuriuos įstatymas ar sutartis draudžia (neteisėtas veikimas) arba neįvykdymas įstatymuose ar sutartyje numatytos pareigos, arba bendro pobūdžio pareigos elgtis atidžiai ir rūpestingai pažeidimas. Toks platus neteisėtumo apibrėžimas reiškia, kad Lietuvos deliktų teisė grindžiama generalinio delikto principu, pagal kurį civilinės teisės požiūriu neteisėtu elgesiu yra bet koks nepateisinamas veikimas ar neveikimas, dėl kurio atsirado žala. Reiškia, kad jau vien žalos padarymo faktas suponuoja neteisėtumo prielaidą: bet kuris veiksmas sukėlęs žalos yra *a priori* neteisėtas. Tai – pirmas žingsnis konstatuojant neteisėtumo faktą. Tokiu atveju neteisėtumas suprantamas kaip elgesio rezultatas. Nustatant veiksmų neteisėtumą, taip pat būtina nustatyti, kokia konkrečiai elgesio taisyklė yra pažeista. Šiuo atveju neteisėtumas konstatuojamas vertinant ne tik elgesio padarinius, bet ir patį asmens elgesį. Pagal CK 6.246 straipsnio 1 dalį, neteisėtas elgesys gali pasireikšti:

1. bet kokios teisės normoje numatytos pareigos nevykdymu ar netinkamu vykdymu;
2. teisės normoje draudžiamo veiksmo atlikimu;
3. bendro pobūdžio pareigos elgtis atidžiai ir rūpestingai pažeidimu[63].

Esant deliktinei atsakomybei, šalių nesieja sutartiniai santykiai. Todėl veiksmų neteisėtumas pasireiškia ne sutartinės teisinio pobūdžio pareigos pažeidimu, bet nepadarius to, ką asmuo privalėjo padaryti, ar padarius tai, ką pagal galiojančias teisės normas daryti jis neturėjo teisės[64].

Sutartinei atsakomybei atsirasti veiksmų neteisėtumo sąlyga nėra taip svarbi. Užtenka pasakyti, kad bet koks sutarties nevykdymas ar netinkamas vykdymas yra *a priori* teisės normų pažeidimas. Be to, nustatant veiksmų priešingumą teisei sutartiniuose santykiuose gali būti situacijų, kai skolininkas pažeidžia sutarties sąlygą, niekaip nesureguliuotą nei dispozityvia norma nei komerciniu papročiu, nei įprastai reiškiamais reikalavimais, nes šalys gali reguliuoti savo tarpusavio santykius išimtinai sutarties nuostatomis, sudaryti įstatymuose neaptartas sutartis. Tokiu atveju sunku būtų nustatyti, ką gi skolininkas konkrečiai pažeidė. Todėl veiksmų neteisėtumą čia reikėtų vertinti kaip sutarties sąlygos pažeidimą apskritai. Juk nagrinėjant ginčą teisme kreditoriui visiškai nesvarbu, kokius teisei priešingus veiksmus skolininkas atliko. Jam svarbu, kad sutartis pažeista. Daugeliu atvejų sutartinės atsakomybės veiksmų priešingumas teisei preziumuojamas. Ir tik jei

[63] Abramavičius A., Mikelėnas V. Autotransporto priemonių valdytojų teisinė atsakomybė. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2010. P. 290.
[64] Mikelėnas V. Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai. Vilnius: Justitia, 1995. P. 123.

skolininkas įrodo, kad negalėjo įvykdyti sutartinio įsipareigojimo arba nėra kaltas dėl pažeidimo, priešingumas teisei įgyja juridinę reikšmę[65].

Elgesys teisėtas ar ne, paprastai nustatoma analizuojant elgesį asmens, kurio veiksmais padaryta žala. Tačiau kartais įstatymas gali nustatyti šios bendrosios taisyklės išimtį, numatydamas, kad žalą privalo atlyginti ne ją tiesiogiai padaręs, o kitas asmuo. Tokie atvejai vadinami netiesiogine civiline atsakomybe, nes asmuo, padaręs žalos, ir atsakomybės subjektas nesutampa. Kadangi tokiais atvejais atsakingas asmuo privalo kontroliuoti žalą padariusį asmenį, atsakovo elgesio neteisėtumas pasireiškia netinkamu šios pareigos vykdymu[66].

Mūsų nagrinėjama tema yra tipinis netiesioginės civilinės atsakomybės pavyzdys. CK 6. 275 straipsnis nustato, kad už nepilnamečio iki keturiolikos metų padarytą žalą atsako jo tėvai ar globėjai, jei neįrodo, kad žala atsirado ne dėl jų kaltės. Jeigu nepilnametis iki keturiolikos metų padaro žalą tuo metu, kai jis yra mokymo, auklėjimo, sveikatos priežiūros ar globos (rūpybos) institucijos prižiūrimas, už tą žalą atsako ši institucija, jeigu neįrodo, kad žala atsirado ne dėl jos kaltės. Taigi, tuo atveju, kai už nepilnamečių padarytą žalą atsako kiti asmenys, reikia vertinti teisėtumą tų asmenų veiksmų, kuriais buvo auklėjamas ir prižiūrimas vaikas. Konstatavus, kad vaikų auklėjimas ir priežiūra buvo netinkami, daroma išvada, kad asmenų veiksmai buvo neteisėti. Šiuo atveju būtina pažymėti tai, kad asmenų veiksmų, kuriais buvo auklėjami ir prižiūrimi vaikai, teisėtumo klausimą būtina analizuoti tuomet, kai asmenys įrodinėja savo nekaltumą, nes priešingu atveju, preziumavus šių asmenų kaltę, veiksmų teisėtumo klausimo spręsti nereikia. Tačiau būtina atkreipti dėmesį, kad visais atvejais teismas turi analizuoti, vertinti pačių nepilnamečių veiksmus, kuriais buvo padaryta žala. Padarius išvadą, kad nepilnamečių veiksmai buvo teisėti, atsakomybė nei nepilnamečiams, nei tėvams, globėjams, rūpintojams ar kitiems asmenims neatsiranda.

2. Kaltė: samprata, kaltės nustatymo problemos

Pakankamai ilgą laiką kaltė, kaip civilinės atsakomybės sąlyga, buvo aiškinama subjektyviai, ir toks aiškinimas iš esmės nesiskyrė nuo kaltės, kaip baudžiamosios ir administracinės teisinės atsakomybės sąlygos, aiškinimo. Subjektyviam kaltės sampratos aiškinimui būdingas asmens vidinis vertinimas, t.y. ar asmuo geba suvokti savo veiksmų ir jų neigiamų padarinių esmę ir kaip jis tai vertina. Tačiau taikant civilinę atsakomybę kaltė nustatoma remiantis ne subjektyviais, bet objektyviais kriterijais, t. y. atliekamas išorinis

[65] Ambrasienė. D., Baranauskas E., Bublienė D. ir kt. Civilinė teisė. Prievolių teisė. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2009. P. 183 – 184.
[66] Mikelėnas V. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. T1. Vilnius: Justitia, 2003. P. 337.

asmens faktinio elgesio vertinimas pagal objektyvų protingo ir apdairaus asmens (lot. *bonus pater familias*) elgesio standartą. Kaltė civilinėje teisėje suprantama kaip asmens elgesio neatitiktis objektyviems elgesio standartams, kai asmuo nesielgia taip, kaip būtų galima protingai iš jo tikėtis. Kitaip tariant, „kaltė suvokiama kaip asmens faktinio elgesio objektyvi neatitiktis reikiamam apdairumui ir rūpestingumui, kuris buvo būtinas konkrečiomis aplinkybėmis, kad asmuo nepadarytų žalos“[67].

Pažymėtina, kad kaltės kriterijai įstatyme yra gana neapibrėžti, leidžia ją traktuoti vien kaip objektyvų asmens elgesio vertinimą. Teismų praktikoje taikant sutartinę ar deliktinę atsakomybę įsigalėjęs būtent toks kaltės supratimas. Išvadą darome iš to, kaip teismų sprendimuose motyvuojama kaltė. Paprastai nurodoma, kad asmuo kaltas, nes nevykdė įstatymo reikalavimo, nepadarė taip, kaip nurodo elgtis nutarimas, instrukcija, taisyklės ar kitas teisinis aktas arba sutartis. Tai reiškia, kad teismas konstatuoja konkrečios teisės normos pažeidimą ir priteisia žalą. Neabejotina, kad konstatavus pažeidimą, yra pagrindo kalbėti apie kaltę. Kalba būtų apie tai, kada pažeidimas konstatuotinas esant ir pagal kokius kriterijus? Ar svarbu tik objektyviai egzistuojantis neatitikimas įstatymo, ar reikia atsižvelgti ir į kitas aplinkybes? Jeigu reikia, tai į kokias? [68]

Nustatant kaltę lyginami du elgesio standartai: *pirma*, faktinis asmens elgesys konkrečioje situacijoje ir, *antra*, hipotetinis protingo, rūpestingo asmens objektyvus elgesio standartas. Jeigu yra šių dviejų elgesio modelių neatitiktis, turi būti konstatuota kaltė. Tokios pozicijos laikosi ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas: „civilinėje teisėje nėra svarbus žalą padariusio asmens veiksmų vidinis vertinimas, asmens požiūris į savo veiksmus, į jų pasekmes bei asmens elgesio visuomeninis įvertinimas. Į pirmą eilę iškeliamas žalą padariusio asmens faktinio elgesio ir tam tikro elgesio standarto santykis. Asmuo pripažįstamas kaltu dėl žalos padarymo, jeigu jo elgesys neatitinka įstatymuose ar kituose teisės aktuose nustatytų veikimo tam tikroje situacijoje standartų, nes jis nesugebėjo elgtis taip, kaip turėjo pasielgti protingas žmogus“[69] .

Pažymėtina, kad civilinėje teisėje yra laikomasi asmens sąžiningumo principo. Sąžiningumas – tai vertybinis elgesio matas bendriausia prasme. Sąžiningumas objektyviuoju požiūriu yra toks žmogaus elgesys, kuris atitinka protingumo ir teisingumo principų reikalavimus. Objektyviuoju požiūriu asmuo yra sąžiningas ar ne, nustatoma analizuojant

[67] Mizaras V. Lietuvos deliktų teisės raidos aktualijos ir tendencijos // Šiuolaikinės civilinės teisės raidos tendencijos ir perspektyvos. Mokslinių straipsnių rinkinys. Vilnius: Justitia, 2007. P. 61.
[68] Norkūnas A. Kaltė kaip civilinės atsakomybės sąlyga// Jurisprudencija. 2002, Nr. 28(20), P. 117.
[69] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. rugsėjo mėn. 21 d. Teisės normų, reguliuojančių nusikalstama veika padarytos žalos atlyginimą, taikymo baudžiamosiose bylose apžvalga Nr. 29.

atsakymą į klausimą, ar asmuo turėjo ką nors žinoti, daryti ar nedaryti[70]. A. Norkūnas nurodo, kad objektyvusis nesąžiningumas yra šalies neteisėti veiksmai ir civilinės atsakomybės prasme jie yra viena iš atsakomybės sąlygų[71].

Subjektyviuoju požiūriu sąžiningumas nusako asmens psichikos būklę konkrečioje situacijoje. Jis nustatomas įvertinant, ar asmuo galėjo ką nors žinoti, daryti ar nedaryti, atsižvelgiant į jo amžių, išsimokslinimą, išprusimą, gyvenimo patirtį, faktines bylos aplinkybes ir t.t. Kitaip tariant, subjektyvus sąžiningumas yra faktinis sąžiningumas[72]. Šiuo požiūriu įvertintas sąžiningumas ir yra kaltė.

Dažnai klausiama, koks yra neteisėtų veiksmų ir kaltės santykis. Profesorius V. Mikelėnas pažymi, kad kaltė yra subjektyvusis neteisėto elgesio aspektas, nes ją apsprendžia konkretaus asmens subjektyvios savybės – amžius, psichika, protiniai sugebėjimai, t.y. veiksnumas. Tuo tarpu neteisėtumas yra elgesio objektyvusis aspektas, nes jį nustatant vertinamas asmens elgesys (veiksmas) pagal *bonus pater familias* elgesio standartą. Kaltė yra suprantama kaip nesiėmimas objektyviai prieinamų priemonių, kurios būtų leidusios užkirsti kelią neigiamiems padariniams atsirasti. Taigi, neteisėtumas ir kaltė nėra sinonimai[73]. Tačiau teismų praktikoje yra pasitaikę atvejų, kuomet neteisėtumas buvo nepagrįstai sutapatintas su kalte: „kadangi kaltė, kaip civilinės atsakomybės sąlyga, yra preziumuojama, tai reikalavimą dėl žalos atlyginimo pareiškęs asmuo privalėjo įrodyti likusias civilinės atsakomybės taikymo sąlygas: neteisėtus veiksmus, žalą ir priežastinį ryšį tarp jų“[74], „pagal generalinio delikto, įtvirtinto CK 6.263 straipsnio 1 dalyje, doktriną, kaltė ir neteisėti veiksmai yra neišskiriami, todėl kaltės prezumpcija praktiškai apima ir neteisėtų veiksmų prezumpciją“[75].

Civilinėje atsakomybėje skolininko kaltė preziumuojama (CK 6.248 str.). Civilinėje atsakomybėje numatyta skolininko kaltės prezumpcija – sąžiningumo principo išimtis. Ji gali būti taikoma ribotai. *Pirma*, ji galima tik civilinės atsakomybės atveju. *Antra*, ji nereiškia bet kurio asmens kaltumo, o tik skolininko, kuriam taikoma atsakomybė dėl kaltės (CK 6.248 str.). Įrodinėjimo požiūriu tai reiškia, kad savo sąžiningumą – kaltės nebuvimą – turi įrodyti skolininkas. Kreditorius neturi įrodyti skolininko kaltės, tačiau tai neatima jam teisės teikti

[70] Mikelėnas V. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos. Vilnius: Justitia, 2001. P.77.
[71] Norkūnas A. Kaltė kaip civilinės atsakomybės sąlyga// Jurisprudencija. 2002, Nr. 28(20), P. 112 – 113.
[72] Mikelėnas V. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos. Vilnius: Justitia, 2001. P. 77.
[73] Abramavičius A., Mikelėnas V. Autotransporto priemonių valdytojų teisinė atsakomybė. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2010. P. 364 – 365.
[74] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. gruodžio mėn. 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-580/2007, kat. 73.1; 73.2.5.8; 114.4; 121.13; 121.21.
[75] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. birželio mėn. 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-422/2006, kat. 84; 88; Teismų praktika 26.

kaltumo įrodymų. Darant galutines išvadas, ar nustatyta kaltė, turi būti vadovaujamasi tuo, ar skolininkas paneigė kaltę, o ne tuo, ar kreditorius ją įrodė[76].

Civilinėje teisėje yra išskiriamos dvi kaltės formos – tyčia ir neatsargumas. Tyčia yra toks elgesys, kuriuo aiškiai siekiama padaryti žalos kitam asmeniui ar turtui arba nors ir nesiekiama, tačiau asmens elgesys sukėlė aiškiai numatomą grėsmę tokiai žalai atsirasti ir tas asmuo nesiėmė priemonių užkirsti kelią žalos atsiradimui. Neatsargiu laikomas toks elgesys, kai žalos padaryti nesiekiama, tačiau elgesys neatitinka normalių, įprastai reikalaujamų atidaus, rūpestingo asmens elgesio kriterijų[77]. Neatsargumas savo ruožtu skirstomas į didelį neatsargumą ir paprastą neatsargumą. Dideliu neatsargumu laikytinas paprastų, visiems suprantamų elgesio taisyklių nesilaikymas arba asmeniui neabejotinai žinomų saugaus elgesio reikalavimų ignoravimas numatant žalos atsiradimą[78]. Tai ne specialus žalos darymas, kaip tyčios atveju, o dėmesingumo ir rūpestingumo ignoravimas[79] . Paprastas neatsargumas reiškia griežtesnių rūpestingumo, atidumo taisyklių pažeidimą. Pažymėtina, kad jau romėnai skyrė plačiąją bei siaurąją kaltės sampratas. *Culpa* plačiąja prasme apėmė visas jos formas, t.y. tyčią ir neatsargumą, tuo tarpu siaurąja prasme – tik neatsargumą. Iš esmės šiuolaikinis požiūris į kaltės formas remiasi romėniškąja jurisprudencija[80].

Pripažįstama, kad civilinei atsakomybei atsirasti kaltės forma paprastai neturi reikšmės. Kaltės forma reikšminga sprendžiant atsakomybės dydžio sumažinimo, atleidimo nuo atsakomybės, atsakomybės ribojimo ir kitus klausimus[81].

Nepilnamečių padarytos žalos atlyginimo bylose ypač skiriasi kaltės, kaip civilinei atsakomybei atsirasti būtinos sąlygos, klausimo sprendimas. Tiek Lietuvos teisės doktrinoje, tiek teismų praktikoje nepilnamečių iki 14 metų kaltės klausimas sprendžiamas formaliai, atsižvelgiant į objektyvų kriterijų – nepilnamečio amžių. Remiantis CK 2.7 straipsniu, fizinis asmuo iki 14 metų yra neveiksnus, todėl negali būti civilinės atsakomybės subjektas. Tačiau vadovaujantis konstituciniu principu, kad padaryta žala privalo būti atlyginta, už nepilnamečio iki 14 metų padarytą žalą atsako jo tėvai ar globėjai, jeigu neįrodo, kad žala atsirado ne dėl jų kaltės. Civilinėn atsakomybėn trauktinų asmenų kaltė pasireiškia pareigos auklėti ir (ar) prižiūrėti nepilnamečius neatlikimu ar netinkamu atlikimu. Tėvų kaltė

[76] Norkūnas. A. Kaltė kaip civilinės atsakomybės sąlyga// Jurisprudencija. 2002, Nr. 28(20), P. 112 – 113.
[77] Norkūnas A., Selelionytė-Drukteinienė S. Civilinės atsakomybės praktikumas. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2008. P. 61.
[78] Ambrasienė. D., Baranauskas E., Bublienė D. ir kt. Civilinė teisė. Prievolių teisė. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2009. P. 189.
[79] Norkūnas A., Selelionytė-Drukteinienė S. Civilinės atsakomybės praktikumas. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2008. P. 62.
[80] Jonaitis M. Romėnų privatinės teisės įtaka šiuolaikinei civilinei ir civilinio proceso teisei. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S),Vilnius, 2006. P.186-187.
[81] Mikelėnas V. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. T1. Vilnius: Justitia, 2003. P. 339.

suprantama kaip netinkama nepilnamečių priežiūra, neatsakingas požiūris į jų auklėjimą, nepanaudojimas ar neefektyvus tėvų valdžios panaudojimas, sudaręs sąlygas neteisėtam, žalingo pobūdžio vaikų elgesiui. Aiškinantis kitų insitucijų kaltę, teismų praktikoje pažymima, jog, pavyzdžiui, nepilnamečio pabėgimas iš globos (rūpybos) namų vertintinas kaip globos (rūpybos) institucijos darbuotojų aplaidumas auklėjant nepilnametį ir rūpinantis jo priežiūra, kadangi rūpintojas įpareigotas kontroliuoti rūpintinio elgesį (CK 3.273 straipsnis)[82]; mokymo institucijų kaltė gali pasireikšti tinkamai nereaguojant (telefonu ar kitu įmanomu būdu apie galimą traumą nepranešant šalia mokyklos gyvenančiai vaiko motinai, nepasiūlant grįžti namo bei nepalydint vaiko) į išoriškai pastebimą vaiko jaučiamą fizinį skausmą (sukeltą kito mokinio), kas suponuoja neteisėtą neveikimą[83] ir pan. Pažymėtina, kad šių asmenų kaltė yra preziumuojama, tačiau jie gali įrodinėti, kad jų kaltės dėl to, kad nepilnamečiai atliko žalą padariusius veiksmus, nėra.

Nustatant, ar yra nepilnamečio kaltė, būtina atsižvelgti į tai, kad nepilnametis nuo 14 iki 18 metų taip pat yra laikomas vaiku (1989 m. lapkričio 20 d. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos 1 str.). Pažymėtina, kad Vaiko teisių konvencijos preambulėje yra pabrėžtas vaiko fizinis ir psichinis nebrandumas, todėl pripažinus, kad tam tikro amžiaus nepilnametis negalėjo suprasti savo veiksmų reikšmės dėl natūralaus jo psichinio nebrandumo, nėra pagrindo tokį nepilnametį pripažinti kaltu ir patraukti civilinėn atsakomybėn.

Užsienio valstybėse, analizuojant nepilnamečio, padariusio žalą, elgesį, nemažas dėmesys skiriamas elgesį individualizuojantiems požymiams. Analizuojamas nepilnamečio „gebėjimas elgtis protingai“ (angl. *capacity to act reasonably*). Ši sąvoka apima ne tik galimybę suvokti atitinkamo elgesio pavojingumą, bet ir galimybę savo veiksmais išvengti gresiančio pavojaus[84]. Tai savotiškai primena baudžiamojoje teisėje įtvirtintus objektyviuosius ir subjektyviuosius nusikalstamos veikos sudėties požymius[85]. Užsienio valstybėse nepilnamečio „gebėjimas elgtis protingai“ vertinamas atsižvelgiant į du kriterijus – objektyvųjų ir subjektyvųjį.

Daugelyje šalių (Italijoje, Portugalijoje, Ispanijoje ir kt.) taikomas objektyvusis kriterijus, kuris reiškia, kad iš nepilnamečio reikalaujama elgtis taip, kaip elgtųsi to paties amžiaus vidutiniškai protingas ir apdairus vaikas (angl. *ordinarily prudent and reasonable*

[82] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. rugsėjo mėn. 21 d. Teisės normų, reguliuojančių nusikalstama veika padarytos žalos atlyginimą, taikymo baudžiamosiose bylose apžvalga Nr. 29, kat. 2.1.15.; 29.
[83] Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. kovo mėn. 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-299-324/2008.
[84] Casals – Martin M. Children in Tort Law. Part 1: Children as Tortfeasors. Springer-Verlag/Wien, 2006. P. 427.
[85] Objektyvieji nusikaltimo sudėties požymiai apibūdina išorinę, matomą žmogaus poelgio pusę, o subjektyvieji – vidinę, psichinę nusikalstamos veikos pusę. Plačiau apie tai žr.: Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė. Pirmoji knyga. Vilnius: Justitia, 2006. P. 180 – 181.

child of the same age)[86]. Įdomu pažymėti tai, kad Švedijoje ir Rusijoje nepilnamečio „gebėjimas elgtis protingai“ vertinamas atsižvelgiant į suaugusio žmogaus elgesį analogiškoje situacijoje. Į nepilnamečio amžių ir veiksnumą gali būti atsižvelgiama tik priteisiant konkrečių nuostolių dydį[87].

Subjektyvusis „gebėjimo elgtis protingai“ standartas taikomas Austrijoje, Belgijoje ir Čekijoje. Teismai, vertindami nepilnamečio elgesį, atsižvelgia į jo individualias asmenines savybes ir galimybes (angl. *personal characteristics and possibilities* of the child). Atsižvelgiama ne tik į tai, ar nepilnametis galėjo suvokti pavojingą savo veiksmų pobūdį ir atitinkamai elgtis, bet ir į nepilnamečio protinio išsivystymo lygį ir pan.[88]

3. Priežastinis ryšys: samprata, nustatymo problemos

Neginčytina, kad civilinė atsakomybė atsiranda tik tada, kai yra priežastinis ryšys tarp priešingų teisei asmens veiksmų ir kilusios žalos. Jis yra konkretus, egzistuoja objektyviai ir taikant atsakomybę turi būti įrodytas. Teisingas atsiradusios žalos priežasties nustatymas leidžia nustatyti ne tik atsakingą už žalą asmenį, bet ir kitas civilinės atsakomybės ribas, pavyzdžiui, atriboti tiesioginę žalą nuo netiesioginės. Tai reiškia, kad priežastinio ryšio pagalba yra nustatomos civilinės atsakomybės ribos – esant svarbiems argumentams jos gali būti išplėstos, arba atvirkščiai – susiaurintos. Dėl šios aplinkybės priežastinis ryšys pagrįstai laikomas teisinės politikos instrumentu, leidžiančiu atmesti reikalavimus dėl žalos atlyginimo, jeigu žala yra pernelyg nutolusi nuo asmens neteisėtų veiksmų[89].

CK 6.247 straipsnyje numatyta, kad atlyginami tik tie nuostoliai, kurie susiję su veiksmais (veikimu, neveikimu), nulėmusiais skolininko civilinę atsakomybę tokiu būdu, kad nuostoliai pagal jų ir civilinės atsakomybės prigimtį gali būti laikomi skolininko veiksmų (veikimo, neveikimo) rezultatu. Tokio priežastinio ryšio apibūdinimas teisės doktrinoje vadinamas „lanksčiu“ (angl. *flexible*) priežastiniu ryšiu. Pažeidėjo elgesys gali būti ne vienintele žalos atsiradimo priežastis, tačiau teismas, vertindamas visas aplinkybes ir priežastis, turi nustatyti, kad pažeidėjo elgesys buvo pakankama priežastis žalai atsirasti[90], t.y. atlyginama tik ta žala, kuri nėra pernelyg nutolęs neteisėtų veiksmų padarinys. Ši CK nuostata, apibūdinanti priežastinį ryšį, leidžia teismui kiekvienu konkrečiu atveju įvertinti

[86] Casals – Martin M. Children in Tort Law. Part 1: Children as Tortfeasors. Springer-Verlag/Wien, 2006. P. 374, 428.
[87] Palmer V. V., Werro F. The Boundaries of Strict Liability in European Tort Law. Carolina Academic Press, 2004. P. 102 – 103.
[88] Casals – Martin M. Children in Tort Law. Part 1: Children as Tortfeasors. Springer-Verlag/Wien, 2006. P. 10, 72, 115.
[89] Abramavičius A., Mikelėnas V. Autotransporto priemonių valdytojų teisinė atsakomybė. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2010. P. 357-358.
[90] Mizaras V. Lietuvos deliktų teisės raidos aktualijos ir tendencijos // Šiuolaikinės civilinės teisės raidos tendencijos ir perspektyvos. Mokslinių straipsnių rinkinys. Vilnius: Justitia, 2007. P. 69.

visas turinčias reikšmės aplinkybes, teisėtus pažeidėjo ir nukentėjusiojo interesus, bei kad civilinės atsakomybės taikymo tikslais nereikalaujama, jog atsakingo asmens veiksmai būtų vienintelė žalos atsiradimo priežastis. Norint konstatuoti esant priežastinį ryšį, pakanka įrodyti, kad atsakingo asmens elgesys yra nors ir ne vienintelė, bet pakankama žalos atsiradimo priežastis. Kaip teigia V. Mikelėnas, dimensija „padariniai, pernelyg nutolę nuo neteisėtų veiksmų“ yra vertybinė. Šį kriterijų taikantys teisėjai remiasi savo subjektyviais, mažai objektyvizuotais vertinimais, nepagrįsdami, kodėl, jų nuomone, konkretūs padariniai pripažintini pernelyg nutolusiais ar nenutolusiais nuo asmens neteisėtų veiksmų[91].

Priežastinis ryšys yra laikomas būtina civilinės atsakomybės sąlyga. Tačiau kartu ji laikoma ir labiausiai ginčytina bei neapibrėžta šios atsakomybės sąlyga[92]. Lietuvos Respublikos įstatymų leidėjas priežastinio ryšio sąvokos įstatyme neįtvirtina. Atskleisti šios sąvokos turinį bei nustatymo kriterijus patikima doktrinai ir teismų praktikai.

Teisės doktrinoje ir teismų praktikoje laikomasi dviejų etapų priežastinio ryšio nustatymo testo. Pirmo etapo metu sprendžiama, ar egzistuoja faktinis priežastinis ryšys: nustatant faktinį priežastinį ryšį, vertinama, ar žala būtų atsiradusi, jei nebūtų buvę atlikta neteisėtų veiksmų, t.y. ar neteisėti veiksmai yra „ekvivalentė žalos atsiradimo priežastis“[93]. Kitaip tariant, būtina žalos sąlyga (lot. *conditio sine qua non*) yra tos aplinkybės, kurių nesant žala arba apskritai nebūtų atsiradusi, arba, nors ir būtų atsiradusi, tačiau būtų buvusi kitokia. Pripažinus, kad asmens veiksmai yra žalos atsiradimo priežastis arba bent jau galėjo daryti įtakos jos atsiradimui, pereinama į antrąjį – teisinio priežastinio ryšio nustatymo etapą. Jo metu sprendžiamas klausimas, ar teisiniai padariniai (civilinės atsakomybės taikymo požiūriu) nėra pernelyg nutolę nuo neteisėto veiksmo, analizuojamas šalių elgesys, kaltė, žalos pobūdis ir dydis, pažeistos vertybės ar intereso pobūdis bei kitos reikšmingos aplinkybės. Štai čia labiausiai ir pradeda veikti LR CK 6.247 straipsnyje numatyta priežastinio ryšio taisyklė, nes būtina nustatyti, ar asmens elgesys pakankamai prisidėjo prie žalos atsiradimo, kad jam būtų galima taikyti civilinę atsakomybę. Taigi net ir nesant faktinio priežastinio ryšio, teisinis priežastinis ryšys gali būti nustatomas ir to gali pakakti, kad būtų taikoma civilinė atsakomybė. Tuo tarpu „esant faktiniam ekvivalentiniam priežastiniam ryšiui, teisinis priežastinis ryšys visada taip pat bus, o civilinės atsakomybės netaikymą gali lemti tai, kad nėra arba kitų būtinųjų sąlygų, arba atleidimo nuo atsakomybės aplinkybės“[94].

[91] Abramavičius A., Mikelėnas V. Autotransporto priemonių valdytojų teisinė atsakomybė. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2010. P. 356 – 357.
[92] Landers W. M., Posner R. A. Economic Structure of Tort Law. Harvard University Press. Cambridge, Massachusetts, 1987. P. 228.
[93] Mizaras V. Lietuvos deliktų teisės raidos aktualijos ir tendencijos // Šiuolaikinės civilinės teisės raidos tendencijos ir perspektyvos. Mokslinių straipsnių rinkinys. Vilnius: Justitia, 2007. P. 69.
[94] Ten pat. P. 70

Kaip pažymi V. Mikelėnas, teisiniam priežastiniam ryšiui konstatuoti ypač daug reikšmės turi pažeistos teisės ar intereso prigimtis[95], pažeistos pareigos ar taisyklės tikslas[96], pažeidėjo kaltės forma[97]. Kadangi, kaip minėta, priežastinis ryšys yra teisinės politikos instrumentas, atsižvelgiant į minėtas aplinkybes, vienais atvejais teismas jį gali konstatuoti, kitais – ne[98]. Teismų praktika savo ruožtu vadovaujasi viena ar kita priežastinio ryšio koncepcija[99], todėl skirtinga gali būti ir kitų valstybių teismų praktika priežastinio ryšio atžvilgiu analogiškose situacijose.

Pažymėtina, kad tarp asmens, atsakančio už nepilnamečio padarytą žalą, veiksmų ir padarytos žalos nėra tiesioginio priežastinio ryšio. Atsakančio už nepilnamečio padarytą žalą asmens veiksmai yra tiesiogiai susiję su pačiais nepilnamečio veiksmais, kuriais padaryta žala, t.y. preziumuojama, kad asmeniui atlikus įstatyme nustatytas pareigas auklėti ir prižiūrėti vaiką, pastarasis veiksmų, sukėlusių žalą nebūtų padaręs. Pati padaryta žala (nuostoliai) turi būti tiesiogiai susijusi su nepilnamečio veiksmais. Būtina išsiaiškinti, ar iš tikrųjų tarp nepilnamečio veiksmų ir padarytos žalos yra priežastinis ryšys. Nustačius, kad žala būtų atsiradusi ir nesant nepilnamečio veiksmų, tenka konstatuoti, kad priežastinio ryšio tokiu atveju nėra. Tačiau galimi atvejai, kai tarp veiksmų ir atsiradusios žalos bus priežastinis ryšys, nors ir pasireikš netiesiogiai. Tokiu atveju būtina vertinti, kokie dar veiksmai turėjo įtakos žalos atsiradimui ir spręsti atsakomybės klausimą, atsižvelgiant į šių veiksmų įtakos laipsnį žalai atsirasti.

4. Žala: samprata, rūšys, vertinimo ir nustatymo kriterijai

Neteisėtais veiksmais arba neveikimu visada padaromas tam tikras neigiamas materialus ar nematerialus poveikis įvairiems objektams. Neigiamas poveikis gali pasireikšti objekto ekonominės vertės sumažėjimu, jo kokybinių savybių praradimu, visišku objekto sunaikinimu ir pan. Tokiais atvejais sakoma, kad neteisėti veiksmai ar neveikimas sukėlė žalą

[95] Kuo didesnė, svarbesnė vertybė yra pažeista, tuo didesnė teisinio priežastinio ryšio konstatavimo tikimybė.
[96] Kuo griežtesnė pareiga ar imperatyvesnė taisyklė pažeista, tuo didesnė teisinio priežastinio ryšio konstatavimo tikimybė.
[97] Tyčios ar didelio neatsargumo atveju teisinis priežastinis ryšys gali būti konstatuotas ir tarp tolimesnių pažeidėjo veiksmų padarinių nei paprasto neatsargumo atveju.
[98] Abramavičius A., Mikelėnas V. Autotransporto priemonių valdytojų teisinė atsakomybė. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2010. P. 361.
[99] Egzistuoja įvairios priežastinio ryšio teorijos, kuriomis vadovaujasi teismai: būtinosios pasekmės teorija, ekvivalentinio priežastinio ryšio teorija, pakankamos priežasties teorija, tiesioginės pasekmės teorija, betarpiškos pasekmės teorija, artimiausios priežasties teorija, adekvataus priežastinio ryšio teorija, pasekmių numatymo teorija, teisės veikimo sferos teorija, lygybės teorija ir kt. Tačiau nė viena iš jų visapusiškai nepaaiškina visų teisei reikšmingų priežastinio ryšio aspektų. Plačiau apie tai žr.: Mikelėnas V. Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai. Vilnius: Justitia, 1995. P. 197 – 207.

– neigiamą žalingą poveikį. Žalos darymas reiškia konkrečios subjektinės teisės pažeidimą, o taikant civilinę atsakomybę žalos atlyginimas visada yra turtinis[100].

Žala yra būtina civilinės atsakomybės sąlyga, kai civilinė atsakomybė pasireiškia nuostolių atlyginimo forma. Apie ją, kaip apie civilinės atsakomybės atsiradimo sąlygą, galime kalbėti tik tuo atveju, jeigu žala padaryta teisės ginamoms ir saugomoms vertybėms, objektams ir interesams. Jeigu asmuo patiria tam tikrus praradimus, tačiau teisė atitinkamo intereso ar objekto negina, žalos teisine prasme nėra. Skirtingose valstybėse teisė gina skirtingus objektus, todėl objektų ir vertybių, kuriems gali būti padaryta žala, sąrašas įvairiose valstybėse yra nevienodas. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad žalos sąvoka nėra siejama su objekto, kuriam padaryta žala, ekonomine verte. Žala atsiranda ir tada, kai ji padaroma ekonomiškai apskritai negalintiems būti įvertintiems, nematerialiems objektams, pvz., žmogaus garbei, orumui, reputacijai ir kt[101].

LR CK 6.249 straipsnyje įtvirtinta tradicinė turtinės žalos samprata. Pagal šią teisės normą žala yra turto netekimas ar sužalojimas, turėtos išlaidos (tiesioginiai nuostoliai) ir negautos pajamos.

Žalos (nuostolių) požymiai civilinės atsakomybės prasme yra šie:

1. tai poveikis asmeninėms ar/ir turtinėms vertybėms;
2. šis poveikis padaromas neteisėtais veiksmais;
3. poveikio rezultatas nukentėjusiajam yra neigiamas;
4. ją galima įvertinti turtine išraiška;
5. su šiais juridiniais faktais įstatymas sieja prievolę atlyginti žalą[102].

Kiekvienas asmuo turi pareigą laikytis tokių elgesio taisyklių, kad savo veiksmais (veikimu, neveikimu) nepadarytų kitam asmeniui žalos (CK 6.263 str. l d.). Dėl padarytos žalos atsiranda turtinio pobūdžio teisinis santykis – civilinė atsakomybė. Žalą, padarytą asmeniui, turtui, o įstatymų numatytais atvejais - ir neturtinę žalą privalo visiškai atlyginti ją padaręs asmuo. Deliktinės civilinės atsakomybės esmę sudaro padarytos žalos kompensavimas, t.y. pažeistos vertybės atkūrimas į *status quo* būklę. Tai reiškia, kad atlyginant žalą yra saugomas taip vadinamas „negatyvus interesas“ – sukuriama tokia nukentėjusiojo turtinė padėtis, kuri būtų buvusi, jeigu nebūtų buvę teisės pažeidimo – delikto[103].Visiškas nuostolių atlyginimas reiškia nukentėjusiojo grąžinimą į tokią padėtį,

[100] Ambrasienė. D., Baranauskas E., Bublienė D. ir kt. Civilinė teisė. Prievolių teisė. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2009. P.191.
[101] Mikelėnas V. Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai. Vilnius: Justitia, 1995. P. 142.
[102] Ambrasienė. D., Baranauskas E., Bublienė D. ir kt. Civilinė teisė. Prievolių teisė. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2009. P. 191.
[103] Abramavičius A., Mikelėnas V. Autotransporto priemonių valdytojų teisinė atsakomybė. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2010. P. 296.

kokia būtų nepadarius žalos. Visiškai atlyginti galima tik turtinę žalą, nes neturtinė žala yra atlyginama tik įstatymo numatytais atvejais. Sunaikinus turtą, gali būti grąžintas toks pats turtas arba jo vertė pinigais. Tuo tarpu sužalojus sveikatą, įžeidus asmens garbę ar orumą ir pan., praradimai yra neatstatomi, ir galima kalbėti tik apie dalinį patirtos žalos kompensavimą.

Civilinė atsakomybė gali atsirasti tik tada, kai padaryta žala yra individuali, t.y. kai ji padaryta konkrečiam subjektui, įgyjančiam teisę reikalauti žalos atlyginimo. Civilinė atsakomybė yra turtinė atsakomybė. Nepaisant kokios vertybės ar intereso (materialaus ar nematerialaus) pakenkimu pasireiškia žala, jos atlyginimas visada yra turtinio, piniginio pobūdžio. Pinigų suma, kuria kompensuojama padaryta žala, vadinama nuostoliais. Nuostoliai – tai pinigų suma išieškoma kaip kompensacija už bet kokio pobūdžio žalą, neatsižvelgiant į tai, ar žala padaryta sutarties pažeidimu ar deliktu[104].

Civilinė teisė saugo daug savo prigimtimi ir pobūdžiu įvairių vertybių – tiek turtinių, tiek neturtinių – nuosavybę (turtą), žmogaus gyvybę, sveikatą, garbę, asmens laisvę, orumą ir kt. Kadangi žala gali būti padaryta įvairioms vertybėms, ji skirstoma į rūšis pagal įvarius kriterijus. Pagal sužalotos ar prarastos vertybės pobūdį žala skirstoma į *žalą turtui* ir *žalą asmeniui*. Turtinė žala - asmens turto netekimas arba sužalojimas, turėtos išlaidos, taip pat negautos pajamos, kurias asmuo būtų gavęs, jeigu nebūtų buvę neteisėtų veiksmų (CK 6.249 str. 1 d.). Neturtinė žala – „asmens fizinis skausmas, dvasiniai išgyvenimai, nepatogumai, dvasinis sukrėtimas, emocinė depresija, pažeminimas, reputacijos pablogėjimas, bendravimo galimybių sumažėjimas ir kita, teismo įvertinti pinigais“ (CK 6.250 str. 1 d.). Taigi įstatymo leidėjas nepateikia baigtinio sąrašo neturtinės žalos pasireiškimo atvejų, palikdamas teisę teismui įvertinti konkrečias aplinkybes. Tačiau teismo diskrecija nustatant neturtinės žalos atlyginimo dydį nėra beribė, nes teisingo neturtinės žalos atlyginimo sistemos koncepcija numato būtinybę nustatant neturtinės žalos atlyginimo dydį remtis aiškiais ir konceptualiai pagrįstais įstatymo ar jurisprudencijos suformuotais neturtinės žalos atlyginimo kriterijais, viena vertus, rodančiais visuomenės vertybinius pokyčius, leidžiančiais tinkamai įvertinti konkrečios bylos aplinkybes, kita vertus, neleidžiančiais nepagrįstai susiaurinti ar išplėsti civilinės atsakomybės taikymo ribų ir suponuojančiais būtinybę atsižvelgti į teisėtus ne tik nukentėjusiojo, bet ir žalą padariusio asmens interesus, kad neturtinė žala netaptų pernelyg didelė našta žalą padariusiam asmeniui ar visuomenei, neskatintų antisocialaus elgesio ir piktnaudžiauti teise[105].

[104] Mikelėnas V. Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai. Vilnius: Justitia, 1995. P. 143.
[105] Cirtautienė S. Neturtinės žalos atlyginimas kaip civilinių teisių gynimo būdas. Vilnius: Justitia, 2008. P. 206-207.

Neturtinė žala įstatymų numatytais atvejais turi būti atlyginama tokio dydžio, kad kiek įmanoma teisingiau būtų atlyginta nukentėjusiajam. Neturtinės žalos atlyginimo dydžio nustatymo kriterijai yra numatyti CK 6.250 straipsnio 2 dalyje. Jie apibrėžiami konkrečiais ir vertinamaisiais požymiais. Spręsdamas padarytos neturtinės žalos atlyginimo dydžio klausimą, teismas turi atsižvelgti į:

1) neturtinės žalos pasekmes;

2) žalą padariusio asmens kaltę;

3) žalą padariusio asmens turtinę padėtį;

4) tai, ar padaryta turtinė žala, į padarytos turtinės žalos dydį;

5) kitas turinčias reikšmės bylai aplinkybes;

6) sąžiningumo, teisingumo ir protingumo kriterijus.

CK nurodytas kriterijų sąrašas nėra baigtinis. Neturtinės žalos dydis nustatomas pagal bylai reikšmingų aplinkybių visumą. Tai reiškia, kad teismo sprendime nepakanka vien formalaus neturtinės žalos dydžio kriterijų nurodymo: jie turi būti išnagrinėti, įvertinant kiekvieno atskiro kriterijaus ir jų visumos reikšmę konkrečiam neturtinės žalos atlyginimo dydžiui nustatyti.

Pažymėtina, kad nustatant atlygintinos žalos dydį nepakanka formalaus padarinių konstatavimo. Tai, kad nukentėjusiajam padaryta neturtinė žala turi būti sukonkretinta. Teismų praktikoje netoleruotina, kai tenkinamasi neturtinės žalos sampratos (CK 6.250 straipsnio 1 dalis) nurodymu, pasekmių neanalizuojant, nediferencijuojant priklausomai nuo konkrečios situacijos, neįvertinant visų reikšmingų aplinkybių[106].

Nustatant neturtinės žalos dydį bylose, kuriose neturtinę žalą patiria nepilnamečiai ar mažamečiai asmenys, atsižvelgiama į jų amžiaus grupės asmenims būdingus fizinės ir psichinės raidos ypatumus, socialinę brandą, suvokimo laipsnį, reakciją į prieš jį padarytą nusikalstamą veiką, jos įtaką nukentėjusiojo fiziniam, protiniam, dvasiniam, doroviniam ir socialiniam vystymuisi, harmoningos asmenybės formavimuisi. Apibendrinta teismų praktika rodo, kad dažnai trūksta išsamesnės ir nuodugnesnės neturtinės žalos padarinių analizės tais atvejais, kai jie kyla dėl smurtinių nusikaltimų prieš nepilnamečius, o ypač mažamečius asmenis. Iš kai kurių bylų matyti, kad neatsižvelgiama į minėtos amžiaus grupės asmenų psichikos ypatumus, neįvertinama, kaip nusikalstama veika paveiks tolesnį nukentėjusio asmens gyvenimą, ar patirta psichinė trauma neturės ilgalaikių padarinių[107].

[106] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. rugsėjo mėn. 21 d. Teisės normų, reguliuojančių nusikalstama veika padarytos žalos atlyginimą, taikymo baudžiamosiose bylose apžvalga Nr. 29, kat. 2.1.15.; 29.
[107] Ten pat.

Pagal visiško padarytos žalos kompensavimo galimybę žala skirstoma į *visiškai kompensuojamą žalą* ir *dalinai kompensuojamą žalą*. Žala turtui paprastai visais atvejais gali būti kompensuojama visiškai. Tuo tarpu, kaip minėjome, neturtinė žala visuomet kompensuojama tik iš dalies, kadangi jos neįmanoma tiksliai įvertinti pinigais.

Pagal neteisėto veikimo ir žalos santykį skiriama *tiesioginė* ir *netiesioginė žala* (nuostoliai). Tiesioginė žala dar vadinama realiąja. Realioji žala atsiranda dėl tiesioginio poveikio ir pasireiškia turto sugadinimu arba sunaikinimu. Tiesioginiai nuotoliai yra žalingų pasekmių tiesiogiai nulemtos ir dėl to būtinos išlaidos nuostoliui pašalinti (pvz., turtiniai praradimai, gydymo, priežiūros, reabilitacijos išlaidos ir kt.). Netiesioginė žala (nuostoliai) yra dėl neteisėtų veiksmų patiriamos išlaidos arba turto sumažėjimas. Ji atsiranda kaip padarytos žalos papildomas rezultatas arba yra būtina siekiant žalos atlyginimo. Tai negautos pajamos (CK 6.249 str. l d.), žalos prevencijos arba sumažinimo, nuostolių įvertinimo ir civilinės atsakomybės taikymo, nuostolių išieškojimo ne teismo tvarka protingos išlaidos (CK 6.249 str. 4 d.).

Išvardintųjų kriterijų pagrindu gali būti klasifikuojami ir nuostoliai - skiriami realūs (tiesioginiai) nuostoliai (CK 6.249 str. 1 d.), kurie yra realaus turto sumažėjimas arba praradimas, ir negautos pajamos, kurias asmuo būtų gavęs, jei nebūtų neteisėtų veiksmų. Pagal galimybę tiksliai apskaičiuoti nuostolių dydį, nuostoliai skirstomi į bendruosius ir specialiuosius nuostolius. Bendrieji nuostoliai dažniausiai priteisiami atlyginant neturtinę (moralinę) žalą, nes tokios žalos dydžio, kaip minėta, įvertinti pinigais tiksliai neįmanoma, ir žala yra preziumuojama[108]. Specialiaisiais nuostoliais laikomi tokie nuostoliai, kai žalos dydį galima tiksliai apskaičiuoti pinigais ir įrodyti.

Žalos padarymas ne visada reiškia, kad gali būti taikoma civilinė atsakomybė. Ar civilinė atsakomybė bus taikoma konkrečiu žalos padarymo atveju, priklauso ne tik nuo to, ar bus nustatytos civilinės atsakomybės sąlygos. Net ir nustačius reikiamus civilinės atsakomybės pagrindus būtina patikrinti, ar nėra faktų, dėl kurių skolininko civilinė atsakomybė negalima. Faktinio pobūdžio aplinkybės, su kuriomis įstatymas sieja civilinės atsakomybės netaikymą ar atleidimą nuo jos visiškai arba iš dalies, yra civilinės atsakomybės netaikymo arba atleidimo nuo civilinės atsakomybės pagrindai. Civilinė atsakomybė pagal CK 6.253 straipsnį netaikoma, taip pat asmuo visiškai arba iš dalies gali būti atleidžiamas nuo civilinės atsakomybės dėl: nenugalimos jėgos, valstybės veiksmų, trečiojo asmens veiksmų, nukentėjusiojo asmens veiksmų, būtinojo reikalingumo, būtinosios ginties, savigynos. Be to, civilinės atsakomybės netaikymo arba atleidimo nuo civilinės atsakomybės papildomus

[108] Plačiau apie tai žr.: Mikelėnas V. Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai. Vilnius: Justitia, 1995. P. 145-146.

pagrindus gali numatyti specialios normos, atskiri įstatymai arba šalių susitarimai. Sutartyse numatyti atleidimo nuo civilinės atsakomybės pagrindai turi būti teisėti, nepažeisti imperatyvių įstatymo nuostatų, atitikti sąžiningumo reikalavimus. Negalioja susitarimas, kad civilinė atsakomybė netaikoma arba jos dydis ribojamas, kai žala padaryta tyčia arba dėl didelio neatsargumo. Šalims neleidžiama numatyti atleidimo jokiu pagrindu nuo civilinės atsakomybės dėl visos arba dalies žalos, padarytos sveikatai, dėl gyvybės atėmimo arba neturtinės žalos.[109]

Apibendrinant, galime daryti išvadą, kad civilinė atsakomybė už nepilnamečių padarytą žalą, kaip ir bet kuri kita prievolė, atsiranda tik esant tam tikriems juridiniams faktams, kurie vadinami civilinės atsakomybės sąlygomis. Tačiau civilinės atsakomybės sąlygos, kai žala padaroma nepilnamečio veiksmais, skiriasi savo turiniu nuo bendrai civilinei atsakomybei taikomų sąlygų, kas lemia specifinį atsakomybės taikymą. Todėl aptarus bendruosius klausimus, tikslinga pereiti prie atsakomybės subjektų nustatymo problemos bei atskleisti asmenų, atsakingų už nepilnamečių iki 14 metų padarytą žalą, atsakomybės ypatumus.

[109] Ambrasienė. D., Baranauskas E., Bublienė D. ir kt. Civilinė teisė. Prievolių teisė. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2009. P. 198.

III. SUBJEKTAI, ATSAKINGI UŽ NEPILNAMEČIŲ IKI 14 METŲ, PADARYTĄ ŽALĄ

Civilinė atsakomybė atsiranda asmenims, kurie gali suprasti savo veiksmų reikšmę ir juos valdyti. Nepilnamečiai iki 14 metų amžiaus negali suprasti savo veiksmų reikšmės ir jų valdyti, jie yra neveiksnūs – neturi galimybės savarankiškai ir visa apimtimi įgyti, įgyvendinti savo teises ir prisiimti pareigas bei savarankiškai atsakyti už jų nevykdymą, todėl civilinė deliktinė atsakomybė jiems nekyla. Tačiau būtinumo atlyginti padarytą žalą principas, taip pat ir nuosavybės neliečiamumo principas reikalauja, kad nepilnamečių iki 14 metų padaryta žala būtų atlyginta.

1. ĮSTATYMINIŲ VAIKO ATSTOVŲ ATSAKOMYBĖ

Atstovavimas – tai civiliniai teisiniai santykiai tarp atstovaujamojo, atstovo ir trečiojo asmens, tarp kurio ir atstovaujamojo atsiranda teisinis santykis dėl atstovo teisinių veiksmų, kuriuos šis atlieka neviršydamas atstovaujamojo suteiktų teisių, veikdamas jo vardu ir interesais, ir dėl kurių tiesiogiai sukuriamos, pakeičiamos ar panaikinamos atstovaujamojo civilinės teisės ir pareigos[110].

LR Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo[111] 3 straipsnis numato, kad teisėti vaiko atstovai yra tėvai, įtėviai, globėjai, rūpintojai ir kiti asmenys, kurie pagal įstatymą ar kitą teisės aktą privalo rūpintis vaiku, jį auklėti, globoti, jam atstovauti, ginti jo teises ir teisėtus interesus. Taigi, santykis tarp atstovo ir atstovaujamojo atsiranda nepriklausomai nuo atstovaujamojo valios ir atstovo įgalinimai apibrėžiami ne įgaliojimu, o įstatymu ar administraciniu aktu ir tai yra privalomasis (būtinasis) atstovavimas. Nepilnamečių vaikų įstatyminis atstovavimas gali būti grindžiamas giminystės ryšiu (tėvai yra nepilnamečių savo vaikų atstovai) arba administraciniu aktu (įtėviai yra savo įvaikių atstovai, o globėjai – savo globotinių atstovai)[112]. CK reglamentuojama, kad tėvai yra savo neveiksnių nepilnamečių vaikų, atitinkamai ir vaiko globėjas (rūpintojas) yra vaiko atstovai pagal įstatymą, o įvaikintojai laikomi vaiko tėvais pagal įstatymą[113] (CK 3.157 straipsnio 1 dalis, 3. 272 straipsnis).

[110] Aviža S., Bosaitė A., Brazdeikis S. ir kt. Civilinė teisė. Bendroji dalis. Vilnius: Justitia, 2009, P.376.
[111] Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas // Valstybės žinios, 1996, Nr. 33-807
[112] Vitkevičius P., Vėlyvis S., Mikelėnas V. ir kt. Civilinė teisė. Kaunas: Vijusta, 1997. P. 211.
[113] Pažymėtina, jog faktas, kad įvaikinimas ar globos (rūpybos) nustatymas yra susijęs su administraciniu aktu (teismo ar vietos savivaldos institucijos sprendimu (laikinosios globos atveju)), toks atstovavimas ir jo turinys yra apspręstas įstatymu ir tik pirminis šių teisinių santykių įtvirtinimo elementas yra administracinis aktas.

Tolesniuose skirsniuose aptarsime įstatyminių nepilnamečių iki 14 metų atstovų atsakomybės klausimus.

1.1. Tėvų atsakomybė

Tėvai yra biologiniai vaiko tėvai ir kiti asmenys, kurių tėvystę patvirtina civilinės būklės akto įrašas apie vaiko kilmę (CK 3.138 str., 3.280 str. 1 d.) vaiko dokumentuose. Civilinės atsakomybės prievolėje skolininkas gali būti nepilnamečio tėvu/motina įrašytas asmuo, kol įstatymų nustatyta tvarka nenuginčytas įrašas dėl tėvystės. Tuo atveju, jei vaikas yra įvaikintas, civilinė deliktinė atsakomybė už nepilnamečio iki 14 metų padarytą žalą tenka įtėviams. Tokia išvada darytina atsižvelgiant į CK 3.227 straipsnio 1 dalį, kurioje numatyta, kad įvaikinimu panaikinamos tėvų bei jų giminaičių pagal kilmę tarpusavio asmeninės ir turtinės teisės bei pareigos kaip giminaičiams pagal kilmę. Vaiko įtėvius patvirtina teismo sprendimas, kuriuo vaikas buvo įvaikintas.

Nagrinėjant bylas dėl žalos, kurią padarė nepilnametis, atlyginimo, kaip ir bendrai žalos atlyginimo bylas, taikomos normos, reglamentuojančios civilinę atsakomybę. Siekiant teisingai pritaikyti šias teisės normas, būtina teisingai pritaikyti ir kitas civilinės teisės normas, reglamentuojančias su civiline atsakomybe susijusius santykius (fizinių asmenų veiksnumą, prievolinę ir sutarčių teisę ir kt.).

Tėvų atsakomybės už jų nepilnamečių vaikų padarytą žalą ypatumus galima suskirstyti tris grupes[114]:

1. griežtai apibrėžta tėvų atsakomybė (angl. *strict liability*). Prancūzijoje 1997 m. *Bertrand* byloje teismas įtvirtino tėvų griežtos atsakomybės principą, konstatuodamas, kad tik nenugalima jėga ar išimtinė nukentėjusiojo kaltė gali atleisti tėvus nuo atsakomybės už žalą, kurią sukėlė nepilnametis vaikas[115]. Faktas, kad žalos padarymo metu vaikas buvo mokykloje, darbe ar jo priežiūra buvo patikėta kitam asmeniui, neeliminuoja tėvų pareigos atlyginti nepilnamečio padarytą žalą. Nyderlanduose tėvai taip pat griežtai atsako už savo vaikų padarytą žalą iki kol šiems sukanka 14 metų[116].

2. tėvai atsako už nepilnamečių vaikų padarytą žalą tik tuo atveju, jei dėl žalos padarymo yra jų kaltė (angl. *fault liability of parents for the acts of*

[114] Gerven W., Lever J., Larouche P. The Common Law of Europe Casebooks: Tort Law. Oxford Portland: Hart Publishing, 2000. P. 330 – 332.
[115] Giliker P. Vicarious Liability in Tort. A Comparative Perspective. Cambridge University Press, 2010. P. 215.
[116] Casals – Martin M. Children in Tort Law. Part 1: Children as Tortfeasors. Springer-Verlag/Wien, 2006. P. 442.

their children). Šiai grupei priklauso daugelis Europos valstybių. Tėvų atsakomybė, esant jų kaltei, už jų nepilnamečio vaiko padarytą žalą gali būti dvejopa: vienose šalyse tėvų kaltė yra preziumuojama, kitose – nukentėjęs asmuo privalo įrodyti, kad tėvai pažeidė pareigą tinkamai auklėti savo vaiką.

3. nėra konkrečių tėvų atsakomybės už žalą, padarytą nepilnamečio vaiko, taisyklių. Šiai grupei priskiriama Anglija. Atlyginant nepilnamečių padarytą žalą, šioje šalyje taikomos bendrosios deliktų teisės taisyklės[117]. Nepilnamečiai patys atsako už savo veiksmais padarytą žalą. Tėvai gali būti atsakingi už nepilnamečio vaiko padarytą žalą tik tuo atveju, jei nukentėjusysis įrodo, kad atitinkamoje situacijoje yra asmeninė tėvų atsakomybė už netinkamai vykdomas konkrečias tėvų pareigas[118].

Lietuvoje CK 6.275 straipsnio 1 dalis numato, kad už nepilnamečio iki 14 metų padarytą žalą atsako jo tėvai ar globėjai, jeigu neįrodo, kad žala atsirado ne dėl jų kaltės. Taigi, atsakomybė tėvams (įtėviams) atsiranda esant šiems juridiniams faktams:

1. žalą padarė nepilnametis iki 14 metų, esantis jų vaikas (įvaikis);
2. tarp vaiko veiksmų ir kilusios žalos yra priežastinis ryšys;
3. tėvai (įtėviai) neįrodo, kad žala atsirado ne dėl jų kaltės.

Minėta, kad tarp asmens, atsakančio už nepilnamečio padarytą žalą, veiksmų ir kilusios žalos nėra tiesioginio priežastinio ryšio. Teisiškai reikšmingas priežastinis ryšys yra dvejopo pobūdžio. Pirma, turi būti konstatuota, kad yra priežastinis ryšys tarp nepilnamečio veikimo ar neveikimo ir žalingų pasekmių. Tokio ryšio nenustačius, neatsiranda civilinė atsakomybė už nepilnametį atsakantiems asmenims. Antra, turi būti nustatytas priežastinis ryšys tarp tėvų netinkamo auklėjimo ar nepakankamos priežiūros ir žalos. Teisiškai reikšmingas priežastinis ryšys tarp neteisėtų atsakovų veiksmų ir žalos nėra betarpiškas. Į jį įsiterpia nepilnamečio netinkami veiksmai, tačiau jie nenutraukia priežastinio ryšio, o yra tik sudėtinė priežastinio ryšio grandinės dalis[119]. Taigi, galime daryti išvadą, kad užtenka to fakto, kad pati padaryta žala (nuostoliai) turi būti tiesiogiai susiję su nepilnamečio veiksmais.

Civilinės atsakomybės už nepilnamečių padarytą žalą pagrindas yra tėvų kaltė, kuri pasireiškia šių asmenų netinkamu įstatymuose numatytų pareigų auklėti ir prižiūrėti vaiką atlikimu. CK 3.155 straipsnio 2 dalis numato tėvams pareigą dorai auklėti ir prižiūrėti savo vaikus. Tėvų kaltė suprantama kaip netinkama nepilnamečių priežiūra, neatsakingas požiūris į jų auklėjimą, nepanaudojimas ar neefektyvus tėvų valdžios panaudojimas, sudaręs sąlygas

[117] Casals – Martin M. Children in Tort Law. Part 1: Children as Tortfeasors. Springer-Verlag/Wien, 2006. P. 161.
[118] Ten pat. P. 443.
[119] Ambrasienė. D., Baranauskas E., Bublienė D. ir kt. Civilinė teisė. Prievolių teisė. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2009. P. 235.

neteisėtam, žalingo pobūdžio vaikų elgesiui. Kaltė, skirtingai nei kitos civilinės atsakomybės sąlygos, yra preziumuojama (CK 6.248 str. 1 d.). Taigi jau pats žalos padarymo faktas suponuoja prielaidą, kad tėvų kaltė yra[120]. Tačiau jie gali būti atleisti nuo civilinės atsakomybės, įrodę, kad jų kaltės nėra. Tėvų nekaltumo įrodymas gali būti tik ekstraordinarios aplinkybės, dėl kurių jie objektyviai negalėjo ilgą laiką įgyvendinti savo pareigų (pavyzdžiui, ilga ir sunki liga). Doktrinoje pažymima, kad nekaltumo įrodymu negali būti pripažinta nuteisimas, sulaikymas, komandiruotė ar panašiai[121]. Manytume, kad šiuo atveju kaltės nepaneigia tas faktas, kad tėvai gyvena skyrium, yra nutraukę santuoką, vaiko gyvenamoji vieta nustatyta su vienu iš tėvų.

Doktrinoje yra buvę nuomonių, kad nepilnamečiai iki 14 metų amžiaus už jų padarytą žalą neatsako, nors jie ir turėtų turto, kuriuo būtų galima atlyginti padarytą žalą. Jei nepilnamečio tėvai neturi turto, arba jie yra mirę, o globėjas dar nepaskirtas, žala lieka neatlyginta[122]. Tokiai pozicijai pritarti negalėtume. Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtinta, kad asmeniui padarytos materialinės ir moralinės žalos atlyginimą nustato įstatymas. Būtinumas atlyginti asmeniui padarytą materialinę ir moralinę žalą yra konstitucinis principas[123]. Pagrindinis civilinės atsakomybės tikslas yra kompensuoti nukentėjusiajam jo patirtą žalą, todėl situacija, kuomet nukentėjusiajam padaryta žala nėra atlyginama yra teisiškai nepateisinama ir netoleruotina. Be to, esant tokiai situacijai, asmenys, faktiškai prižiūrintys ir auginantys vaiką, siekdami išvengti atsakomybės, gali piktybiškai vengti teisiškai įforminti globą.

Užsienio valstybių teisinėse sistemose taip pat akcentuojama tėvų pareiga tinkamai auklėti bei prižiūrėti savo vaikus. Kai kuriose šalyse (Italijoje, Portugalijoje) tėvai turi pareigą ne tik tinkamai auklėti bei prižiūrėti savo nepilnamečius vaikus, bet ir tinkamai juos lavinti, ugdyti (angl. *duty in educando*), taip pat tinkamai ir atsakingai parinkti asmenis, kurie prisideda prie vaiko auklėjimo bei priežiūros (angl. *duty in eligendo*)[124].

Už nepilnamečių vaikų padarytą žalą vienodai atsako abu vaiko tėvai nepriklausomai nuo to, ar abu tėvai, ar tik vienas iš jų gyvena kartu su vaiku[125]. Tokia išvada darytina atsižvelgiant į įstatymo nuostatas, numatančias, kad tėvo ir motinos pareigos savo vaikams yra lygios (CK 3.156 str. 1 d.), už vaiko auklėjimą ir priežiūrą tėvai atsako bendrai ir vienodai

[120] Mikelėnas V. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. T1. Vilnius: Justitia, 2003. P. 383.
[121] Ten pat.
[122] Gruodis M. Įstatyminių atstovų atsakomybė už žalą//Socialistinė teisė, Nr. 4, 1974. P. 17.
[123] Plačiau apie tai žr.: Konstitucinio Teismo 1997 m. sausio 20 d., 2000 m. gruodžio 13 d. ir 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarimuose.
[124] Casals – Martin M. Children in Tort Law. Part 1: Children as Tortfeasors. Springer-Verlag/Wien, 2006. P. 444, 458.
[125] Mikelėnas V. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. T1. Vilnius: Justitia, 2003. P. 383.

(CK 3.159 str. 2 d.), tėvas ar motina, negyvenantys kartu su vaiku, turi teisę ir pareigą bendrauti su vaiku ir dalyvauti jį auklėjant (CK 3.170 str. 1 d.). Tokios pozicijos laikosi ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, ne kartą pažymėjęs, kad „civiliniame kodekse yra užtikrinama Konstitucijos 38 straipsnio 6 dalyje įtvirtinta tėvų teisė ir pareiga auklėti savo vaikus dorais žmonėmis ir ištikimais piliečiais. Dėl to tėvams gyvenant skyrium, tėvas ar motina, negyvenantis kartu su vaiku, turi teisę ir pareigą bendrauti su vaiku ir dalyvauti jį auklėjant lygiai taip pat, kaip ir tas tėvas ar motina, su kuriuo gyvena vaikas; vaikas turi teisę nuolat ir tiesiogiai bendrauti su abiem tėvais, nesvarbu, kur jie gyvena, o tėvas ar motina, pas kurį gyvena vaikas, neturi teisės kliudyti antrajam iš tėvų bendrauti su vaiku ir dalyvauti jį auklėjant“[126], „kartu negyvendami tėvai privalo susitarti dėl abiejų tėvų valdžios įgyvendinimo savo vaikams sąlygų ir yra vienodai atsakingi už vaiko išlaikymą, auklėjimą ir deramos raidos sąlygų sudarymą bei neigiamus tėvų valdžios įgyvendinimo padarinius“[127]. Doktrinoje teigiama, kad už vaiko padarytą žalą atsako abu jo tėvai pagal dalinės civilinės atsakomybės taisykles[128]. Šiai nuomonei galėtume pritarti tik iš dalies. Manytume, kad tais atvejais, kai nepilnamečio tėvai negyvena kartu ir netvarko bendrai reikalų, jiems turėtų būti taikoma dalinė atsakomybė, o jei gyvena kartu, bendrai tvarko visus šeimos reikalus, kartu auklėja ir išlaiko vaikus, tikslinga taikyti solidarinę atsakomybę (CK 3.109 str. 1 d. 6 p.).

Tačiau tėvas, negyvenantis kartu su vaiku, gali būti atleistas nuo atsakomybės tuo atveju, jeigu įrodo, kad dėl tėvo ar kitų asmenų, gyvenančių kartu su vaiku, kaltės, jis neturėjo galimybės dalyvauti auklėjant vaiką. Tėvas, įrodinėdamas savo kaltės nebuvimą, turi pateikti įrodymus, patvirtinančius, kad jis ėmėsi visų teisėtų priemonių, siekdamas apginti savo teisę matytis ir dalyvauti vaiko, gyvenančio skyrium, auklėjime (pavyzdžiui, laiku ir tinkamai kreipėsi į teismą dėl bendravimo su vaiku tvarkos nustatymo ir pan.). Teismui pripažinus, kad tėvas ne dėl savo kaltės neturėjo galimybės dalyvauti auklėjant vaikus, šį asmenį gali atleisti nuo atsakomybės už nepilnamečio vaiko padarytą žalą, visą atsakomybę pripažįstant tėvui, gyvenusiam kartu su vaiku ir trukdžiusiam kitam tėvui dalyvauti auklėjant vaiką. Tenka pripažinti, kad tokių atvejų labai nedaug, nes paprastai vienas iš tėvų pats savo noru palieka vaikus auklėti kitam sutuoktiniui, pasiteisindamas tik materialinio išlaikymo teikimu.

Kiek kitoks reglamentavimas yra įtvirtintas užsienio valstybėse. Pavyzdžiui, Prancūzijos teisės aktai nurodo, kad už nepilnamečio padarytą žalą yra atsakingas tėvas ar

[126] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. kovo mėn. 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-123/2007, kat. 77.4.3; 77.6; 113.10; 114.8.2; 114.11; 116.1; 121.15; 121.18; 121.21.
[127] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. gegužės mėn. 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-209/2008, kat. 77.6; 82.2.2.
[128] Mikelėnas V. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. T1. Vilnius: Justitia, 2003. P. 383.

motina, su kuriuo vaikas tuo metu gyvena[129]. Faktas, kad tėvai vaiko priežiūrą patikėję trečiajam asmeniui, kuris kartu gyvena, neeliminuoja griežtos civilinės atsakomybės taikymo taisyklių tėvų atžvilgiu[130]. Praktikoje daugiausiai problemų kylą tuo atveju, kai vaiko tėvai yra išsiskyrę. Tiek Prancūzijos teismų praktika, tiek doktrina laikosi tos pozicijos, kad už nepilnamečio sukeltą žalą atsakingas yra tas iš tėvų, su kuriuo teismas nustatė vaiko gyvenamąja vietą, nepaisant to, kad kitas tėvas išsaugo teisę matytis su vaiku, dalyvauti jo auklėjime ir pan. Bendra taisyklė šioje valstybėje yra ta, kad tėvas, su kuriuo nustatyta vaiko gyvenamoji vieta, atsako už nepilnamečio padarytą žalą net ir tais atvejais, kai vaikas žalą padaro tuo metu, kai yra kartu su tėvu, su kuriuo negyvena. Tačiau tam tikrais atvejais tėvas, kuris negyvena kartu su vaiku, gali būti atsakingas už vaiko padarytą žalą. Tačiau jo atsakomybės klausimas bus sprendžiamas ne pagal griežtos civilinės atsakomybės, bet pagal bendrąsias taisykles[131].

Kitose šalyse (Vokietijoje, Čekijoje) teismai, spręsdami asmenų, atsakingų už nepilnamečių padarytą žalą, klausimą, atsižvelgia ne tik į tų asmenų teisinį statusą ir teisės aktuose įtvirtintas jų pareigas vaikų atžvilgiu, bet ir į *de facto* susiklosčiusius santykius tarp žalą padariusio vaiko ir asmens, galimai atsakingo už padarytą žalą. Čekijos teismų praktikoje pažymima, kad pamotė ar patėvis, gyvenantys kartu su vaiku, dalyvauja jo auklėjime bei ugdyme, todėl tam tikrais atvejais gali būti įpareigoti atlyginti vaiko padarytą žalą[132]. Vokietijoje pasitaiko atvejų, kuomet patėvio ar pamotės atsakomybės klausimas sprendžiamas sudarant rašytinius susitarimus, kuriuose pareiga tinkamai auklėti bei prižiūrėti vaiką paliekama išimtinai vaiko biologiniam tėvui ar motinai[133] .

Minėta, kad Lietuvoje, kaip ir daugelyje kitų Europos valstybių, už nepilnamečių vaikų padarytą žalą vienodai atsako abu vaiko tėvai nepriklausomai nuo to, ar abu tėvai, ar tik vienas iš jų gyvena kartu su vaiku, ar tėvai susituokę, ar ne. Tačiau kai kuriose valstybėse teisės normos įtvirtina taisyklę, kad už tėvų valdžios tinkamą įgyvendinimą yra atsakinga tik vaiko motina, jei vaiko tėvai yra nesusituokę. Tėvai, gyvenantys kartu ir vedantys bendrą ūkį (tačiau nesudarę santuokos), gali sudaryti susitarimą, kad jie abu kartu yra atsakingi už tinkamą tėvų pareigų vykdymą. Tokį susitarimą, nustatęs, kad jis neprieštarauja vaiko interesams, tvirtina teismas[134].

[129] Casals – Martin M. Children in Tort Law. Part 1: Children as Tortfeasors. Springer-Verlag/Wien, 2006. P. 194.
[130] Ten pat. P. 445.
[131] Ten pat. P. 445-446.
[132] Ten pat. P. 130.
[133] Ten pat. P. 238.
[134] Ten pat. P. 446-447.

CK 6.280 str. 3 d. numatyta, kad tėvai (įtėviai), atlyginę žalą, padarytą nepilnamečio iki 14 metų veiksmais, pastarajam sulaukus pilnametystės, neturi regreso teisės į jį.

Pažymėtina, kad asmenys, dėl kurių kaltės nepilnametis iki 14 metų padaro žalą, privalo ją atlyginti ir tais atvejais, kai žalą padaręs asmuo sulaukia pilnametystės. Pavyzdžiui, priteisus atlyginti žalą periodinėmis išmokomis nukentėjusiajam dėl jo suluošinimo ar kitokio sveikatos sužalojimo ir žalą padariusiam asmeniui tapus pilnamečiui, žalos atlyginimą privalo mokėti atitinkamai tėvai (įtėviai), globėjai ar atitinkama institucija. Atsižvelgiant į tai, kad nepilnamečio iki 14 metų padaryta žala laikoma padaryta dėl kitų asmenų kaltės, pasireiškusios netinkamu nepilnamečio auklėjimu ir priežiūra, CK nenumato atvejų, kai tokiam nepilnamečiui sulaukus pilnametystės, prievolė atlyginti žalą pereitų jam ar atsirastų pareiga atlyginti asmenims, atlyginusiems jo veiksmais padarytą žalą. Tačiau doktrinoje sutinkama ir kitokia nuomonė. Tuo atveju, jei vaiko tėvai (įtėviai) miršta arba neturi turto, iš kurio būtų galima išieškoti, o tapęs pilnamečiu vaikas turi pakankamai turto, teismas, atsižvelgdamas į šalių turtinę padėtį ir kitas bylos aplinkybes (pvz., kad žalos padaryta pakenkiant sveikatai) ir vadovaujantis CK 1.5 straipsniu, turi teisę visiškai ar iš dalies priteisti žalos atlyginimą iš žalą padariusio asmens[135]. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad Lietuvos teismų praktikoje tokio atvejo pasitaikę dar nebuvo.

Analizuojant tėvų atsakomybės taikymo ypatybes, paminėtina viena iš Lietuvos Aukščiausiojo Teismo priimtų nutarčių, kurioje buvo sprendžiamas klausimas dėl tėvų atsakomybės apimties, kai vaikas padaro žalą gamtai. UAB „Autalis“ teritorijoje kilo gaisras. Atsakovės R. Š. sūnus K. Š. padegė pas atsakovą UAB „Autalis“ sandėliuojamas naudotas padangas. Dėl naudotų padangų padegimo gamtai padaryta 13 790,34 Lt žala. Iškelta baudžiamoji byla buvo nutraukta, nes K. Š. nebuvo sulaukęs amžiaus, nuo kurio asmuo atsako pagal baudžiamąjį įstatymą. Ieškovas Aplinkos ministerijos Panevėžio regiono aplinkos apsaugos departamentas prašė teismo priteisti iš atsakovų UAB „Autalis“ ir R. Š. 13 790 Lt už gamtai padarytą žalą. Pirmosios instancijos teismas ieškinį tenkino – priteisė ieškovui iš UAB „Autalis“ 6895 Lt, o iš R. Š. - 2000 Lt žalos atlyginimą. Teismas nurodė, kad žalą gamtai turi atlygini abu atsakovai, laikant, kad abu kalti po 50 procentų. Aikštelė, kurioje buvo sandėliuojamos padangos, buvo aptverta, tačiau netvarkingai, nes tvoroje buvo skylės ir dienos metu ji nebuvo saugoma. Tai patvirtina aplinkybė, kad K. Š. su kitais vaikais ne vieną kartą buvo aikštelėje, į ją pateko per skylę tvoroje. Atsakovo UAB „Autalis“ kaltė - neveikimas, nes įmonė aplaidžiai vykdė padangų aikštelės saugojimą. Gaisras kilo dėl atsakovės R. Š. nepilnamečio sūnaus K. Š. kaltės. Apeliacinės instancijos teismas nutartimi

[135] Mikelėnas V. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. T1. Vilnius: Justitia, 2003. P. 383.

pakeitė pirmosios instancijos teismo sprendimą – sprendimo dalį, kuria priteistas žalos atlyginimas iš UAB „Autalis“, panaikino ir ieškinį priteisti žalos atlyginimą iš UAB „Autalis“ atmetė. Kolegija nustatė, kad deliktinė atsakomybė gali būti taikoma tik esant neteisėtiems veiksmams, priežastiniam ryšiui tarp neteisėtų veiksmų ir padarytų nuostolių, kaltei. Dėl to, kad į UAB „Autalis“ teritoriją pateko pašaliniai asmenys, žala gamtai nebuvo padaryta. Žala padaryta dėl konkretaus asmens neteisėtų tyčinių veiksmų - nepilnamečio K. Š., kuris pagal CK 6.276 straipsnį nėra atleidžiamas nuo civilinės atsakomybės, padangų padegimo. Teismas nurodė, jog aplinkybė, kad teritorijos tvoroje buvo tarpų, pro kuriuos pateko kaltininkas K. Š., nėra tiesiogiai susijusi priežastiniu ryšiu su padaryta žala gamtai. Pirmosios instancijos teismas pripažino, kad kalti dėl žalos aplinkai ir atitinkamai civilinės atsakomybės subjektai yra atsakovas UAB „Autalis“, nes nevykdė savo pareigos ir tinkamai neužtikrino teritorijos, kurioje buvo sandėliuojamos padangos, apsaugos bei nepilnamečio K. Š. , kuris patekęs į atsakovo aplaidžiai saugomą teritoriją, sukėlė gaisrą, motina (CK 6.246-6.249, 6.251, 6.275 straipsnis). Apeliacinės instancijos teismas pripažino, kad atsakovas UAB „Autalis“ negali būti atsakingas už aplinkai padarytą žalą, nes žala padaryta konkretaus asmens – nepilnamečio K. Š. - veiksmais. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas apeliacinės instancijos teismo sprendimą panaikino nurodydamas, kad nustačius atsakovo ūkinės veiklos – pareigos saugoti atliekas – netinkamą vykdymą, tiksliau - aplaidų vykdymą, nulėmusį tai, kad kiti asmenys galėjo be didesnių kliūčių patekti į teritoriją, kurioje buvo saugomos padangos, o vieno patekimo metu buvo sukeltas gaisras, buvo pagrindas svarstyti ir kito asmens (t.y. ne tik nepilnamečio motinos) civilinės atsakomybės klausimą[136]. Manytina, kad tiek pirmosios, tiek kasacinės instancijos teismų priimti sprendimai laikytini tinkamu pavyzdžiu, kadangi buvo nustatytos ir įvertintos visos reikšmingos aplinkybės, sprendžiant klausimą dėl tėvų atsakomybės ribų už jų vaikų padarytą žalą.

Užsienio šalių doktrinoje dažnai keliamas klausimas, kokia yra tėvų atsakomybės apimtis, kuomet vaikas gyvena internate. Sąlygos, reikalingos tėvų atsakomybei kilti, įvairiose šalyse skiriasi: Prancūzijoje faktas, kad vaikas gyvena internate ir tuo metu padaro žalos, neeliminuoja griežtos tėvų atsakomybės. Tai paaiškinama tuo, kad vaiko buvimas internate nepaneigia jo gyvenimo kartu (t.y. kohabitacijos[137]) su tėvais. Čekijoje, Ispanijoje laikomasi pozicijos, kad už vaiko padarytą žalą privalo atlyginti internatas, kadangi pareiga auklėti ir prižiūrėti vaiką yra perduota šiai institucijai, todėl tėvų atsakomybė už vaiko,

[136] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. birželio mėn. 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-267/2007, kat. 44.5.2.17; 113.1; 113.8; 116.4.

[137] Prancūzijoje tai suprantama ir kaip juridinė vaiko gyvenamoji vieta, kuri gali būti pakeista tik atitinkamo teisinio sprendimo pagrindu. Plačiau apie tai žr.:Casals – Martin M. Children in Tort Law. Part 1: Children as Tortfeasors. Springer-Verlag/Wien, 2006. P. 202.

gyvenančio internate, padarytą žalą, neturėtų kilti. Austrijoje, Belgijoje, Vokietijoje internatui tenka pareiga tinkamai auklėti, prižiūrėti vaiką, o atitinkama tėvų pareiga „transformuojasi“ į pareigą tinkamai parinkti tokią instituciją, kontroliuoti kaip ji vykdo jai priskirtas pareigas bei pareigą būti informuotiems apie jų vaiko elgesį. Be to, Vokietijoje tėvų atsakomybė už jų vaiko padarytą žalą nekyla tais atvejais, jei vaikas gyvena valstybiniame internate. Kitose šalyse (Italijoje, Portugalijoje) atsakomybė už vaiko padarytą žalą gali kilti tiek internatui, tiek tėvams.

Siekiant visapusiškai atskleisti civilinės atsakomybės už nepilnamečių padarytą žalą ypatumus, būtų tikslinga trumpai aptarti ne tik tėvų, bet ir kitų vaiką laikinai prižiūrinčių asmenų atsakomybę. Įstatymas nedraudžia tėvams laikinai (jų darbo ar kitokių būtinų užsiėmimų metu) palikti vaiką prižiūrėti kitiems asmenims (pavyzdžiui, auklėms). Manytume, kad toks vaikų palikimas negali būti vertinamas kaip atsisakymas nuo tėvų teisių ir pareigų, kurio draudimą numato CK 3.159 straipsnio 1 dalis. Asmuo, priėmęs vaiką laikinai prižiūrėti, atsako tik už netinkamą jo priežiūrą, bet ne auklėjimą, nes vaiko auklėjimas iš esmės lieka pačių tėvų prerogatyva ir pareiga. Žinoma, kad asmeniui, laikinai prižiūrinčiam vaiką, tenka pareiga ir priežiūros metu jį auklėti, tačiau tai trunka trumpą laiko tarpą. Bet to, tėvų atsakomybė už vaiko auklėjimą pasireiškia ir tokiu būdu, kad tėvas, siekiantis tinkamai išauklėti vaiką, privalo į tai atsižvelgti ir parinkdamas patį žmogų, kuriam patiki vaiko priežiūrą.

Manytume, kad atskirais atvejais, kai vaikas nėra tinkamai prižiūrimas, asmenys, kuriems vaikas laikinai paliktas prižiūrėti, atsakyti turėtų tokiais pačiais pagrindais ir mastu, kaip mokymo, auklėjimo, sveikatos priežiūros ar globos (rūpybos) institucijos, kurių priežiūroje yra paliktas vaikas.

Užsienio doktrinoje sutinkama nuomonė, kad tėvai turėtų atsakyti už vaiko padarytą žalą ir tuo atveju, kai vaikas buvo paliktas auklės priežiūrai. Ši pozicija grindžiama tuo, kad vaiko tėvus ir auklę sieja darbo teisiniai santykiai, todėl samdantis darbuotojus asmuo privalo atlyginti žalą, atsiradusią dėl jų darbuotojų, einančių darbines pareigas, kaltės[138].

Sparčiai didėjant emigracijos mastams į užsienio šalis tapo aktualus emigruojančių tėvų atsakomybės apimties klausimas. Vaiko laikinosios globos (rūpybos) nuostatuose, patvirtintuose Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2002 m. balandžio 18 d. įsakymu Nr. 56, numatyta, jog vaiko tėvai ar vienintelis iš turimų tėvų, išvykdami ilgesniam laikui į užsienio valstybes ir palikdami savo vaikus prižiūrėti pasirinktam asmeniui, turi prieš išvykdami pasirūpinti tinkamu atstovavimu vaikams tėvų nebuvimo Lietuvoje laiku. Jeigu į užsienį išvyksta vienas iš tėvų, o vaikai lieka gyventi su kitu, problemų kyla mažiau.

[138] Van Dam C. European Tort Law. Oxford University Press, 2006. P. 443.

Tačiau jei į užsienį išvyksta vienintelis iš turimų tėvų (arba tas tėvas, su kuriuo vaikai gyvena daugiausia, ar su kuriuo teismo sprendimu yra nustatyta vaikų gyvenamoji vieta), tokiu atveju išvykstantis tėvas turi nuspręsti, kam patikėti savo nepilnamečius vaikus. Dažniausiai vaikai paliekami senelių, tėvų seserų ar brolių, kitaip sakant, artimųjų giminaičių, priežiūrai. Tačiau teisiškai neįformintas toks tėvų sprendimas neturi teisinių padarinių, t.y. kilus būtinybei, artimieji, kurių priežiūrai palikti vaikai, negali atstovauti vaikų interesams ugdymo, sveikatos priežiūros, teisėsaugos ir kitose įstaigose. Manytina, kad už vaiko padarytą žalą tokiu atveju turi atsakyti ne asmenys, kurie tuo metu faktiškai prižiūri vaiką, bet vaiko tėvai, kadangi tėvai tinkamai nevykdo jiems įstatymuose nustatytų pareigų vaikų atžvilgiu. Todėl prieš išvykdami ilgesniam laikui gyventi ir dirbti į kitą valstybę, tėvai turėtų išspręsti vaiko atstovavimo ir priežiūros klausimus. Atsižvelgiant į užsienio šalių praktiką, tėvai galėtų sudaryti ir rašytinius susitarimus, numatydami galinčios kilti atsakomybės ribas.

1.2. Tėvų, kurių tėvų valdžia apribota, atsakomybė

Pagal CK 3.155 straipsnio 1 dalį vaikams iki pilnametystės ar emancipacijos galioja tėvų valdžia. Tėvų valdžia – tai visuma tėvų teisių ir pareigų savo nepilnamečiams vaikams. CK pateikta tėvų valdžios samprata visiškai atitinka tėvų valdžios turinio apibrėžimą, kurį yra pateikęs Europos Tarybos Ministrų komitetas 1984 m. vasario 28 d. rekomendacijoje[139]. Pagal šią rekomendaciją tėvų valdžią sudaro kompleksas tėvų teisių ir pareigų. Už tėvų teisių įgyvendinimą ir pareigų nevykdymą ar netinkamą vykdymą tėvams gali būti taikomos specifinės teisinės sankcijos. Viena iš jų – tėvų valdžios apribojimas.

Svarbu yra tai, kad dauguma priežasčių, dėl kurių apribojama tėvų valdžia, priskirtinos pačių tėvų kaltei, kaip antai tėvų nesirūpinimas vaiku ar netinkamas auklėjimas, smurtas šeimoje, bausmės atlikimas ir pan.

Tėvų globos netekimo, taigi, ir tėvų valdžios apribojimo, priežastis galima suskirstyti į keletą grupių. G. Sagatys tėvų globos netekimo priežastis skirsto į 4 pagrindines grupes:

1. piktnaudžiavimas tėvų teisėmis ar vaikų nepriežiūra, keliantys tiesioginę grėsmę vaiko interesams;
2. nepakankamas vaiko interesų ir poreikių tenkinimas, kai dėl tėvų kaltės vaikai auga minimalių sanitarinių ir higieninių reikalavimų neužtikrinančioje aplinkoje, kai egzistuoja akivaizdi vaiko sveikatos ar vystymosi sutrikimo rizika;
3. tėvų psichikos sutrikimai. Strasbūro institucijų praktika aptariamojo pobūdžio bylose įtvirtina prezumpciją, pagal kurią pats tėvų psichinio sutrikimo faktas

[139] Mikelėnas V. Šeimos teisė. Vilnius: Justitia, 2009. P. 372.

negali būti laikomas pagrindu, nulemiančiu vaiko atskyrimo būtinumą. Ši aplinkybė vertinama kaip pateisinama priemonė, kuomet tėvų psichikos būklė neleidžia tinkamai rūpintis savo vaikais;

4. interesų konfliktas[140].

Taigi, priklausomai nuo priežasties, dėl kurios tėvai neįgyvendina ar įgyvendina netinkamai savo tėvų valdžią vaikų atžvilgiu, taikoma atitinkama tėvystės teisių ribojimo rūšis. LR CK reglamentuoja 2 tėvų valdžios apribojimo rūšis, kurios taikomos, kuomet vaikas dėl susiklosčiusių aplinkybių negali gyventi kartu su savo tėvais:

1. Vaikų ir tėvų atskyrimą.

Šis institutas, atsižvelgiant į CK 3. 179 straipsnį, taikomas, kai nėra tėvų kaltės dėl to, kad tėvai neįgyvendina savo teisių ir nevykdo savo pareigų vaikams. Vaiką galima atskirti nuo tėvų tik susiklosčius objektyvioms nepalankioms aplinkybėms ir būtent jos turi nulemti tėvų negalėjimą įgyvendinti savo valdžios vaikų atžvilgiu.

Atskyrimo nuo tėvų institutas sukelia tam tikrų padarinių tiek tėvams, tiek vaikui. LR CK 3.179 straipsnis numato, kad atskirtam nuo tėvų vaikui išsaugomos visos asmeninės ir turtinės teisės bei pareigos, pagrįstos giminyste. Tai reiškia, kad vaiko atskyrimas nuo tėvų iš esmės neriboja vaiko teisių ir pareigų susijusių su tėvais, t. y. jos lieka be ribojimų tokios, kokios nustatytos įstatyme. Tėvai netenka tik teisės gyventi kartu su vaiku ir reikalauti jį grąžinti iš kitų asmenų, o kitomis teisėmis gali naudotis tiek, kiek tai įmanoma negyvenant kartu su vaiku. Tačiau čia iškyla klausimas, kaip tėvai ir vaikai negyvendami kartu gali įgyvendinti savo tarpusavio teises ir pareigas?

Už nepilnamečio, laikinai atskirto nuo tėvų (CK 3.179 str.), padarytą žalą atsakomybė atsiranda pagal CK 6.275 – 6.276 straipsnius bendraisiais pagrindais[141]. Taigi, priklausomai nuo konkrečių aplinkybių, atsakomybėn gali būti traukiami ir tėvai, ir globėjai.

2. Tėvų valdžios apribojimą.

Tėvų valdžios ribojimas yra teisinė sankcija, taikoma tėvams už tai, kad jie nevykdo ar netinkamai vykdo savo pareigas vaikams – vengia auklėti vaiką, piktnaudžiauja tėvų valdžia, žiauriai elgiasi su vaiku, daro žalingą įtaką vaikui savo amoraliu elgesiu arba nesirūpina vaiku . Todėl tėvų valdžios ribojimas, skirtingai nei vaikų ir tėvų atskyrimas, yra taikomas tik esant tėvų kaltei[142]. Atsižvelgiant į tėvų kaltės pobūdį, pasirenkamas ir tėvų valdžios ribojimo būdas – laikinas ar neterminuotas. Apribojus tėvų valdžią laikinai ar neterminuotai, tėvams sustabdomos asmeninės ir turtinės teisės, pagrįstos giminyste ir nustatytos įstatymų. Tai reiškia, kad tėvai netenka teisės gyventi su vaiku, dalyvauti jį

[140] Sagatys G. Vaiko teisė į šeimos ryšius . Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006, P. 228-232.
[141] Ten pat.
[142] Mikelėnas V. Šeimos teisė. Vilnius: Justitia, 2009. P. 383.

auklėjant, tačiau gali matytis su vaiku, bet tik tuo atveju, jei tai nekenkia vaiko interesams. Be to, išlieka teisė ir pareiga išlaikyti vaiką, kadangi ši pareiga negali sukelti žalingų pasekmių vaikui. Apribojus tėvų valdžią nutrūksta visi teisiniai auklėjimo ir priežiūros, mokymo, gyvenamosios vietos parinkimo, vaiko atstovavimo ir jo interesų gynimo santykiai.

Pažymėtina, kad tėvui, kuriam apribota tėvų valdžia, savaime neišnyksta pareiga atsakyti už vaiko padarytą žalą. Tai paaiškinama tuo, kad netinkami vaiko veiksmai, padarę žalą, gali būti sąlygoti tėvų netinkamo auklėjimo ir priežiūros iki tėvų valdžios apribojimo. Tėvas, kuriam apribota tėvų valdžia (tiek laikinai, tiek neterminuotai) išlaiko teisę matytis su vaiku, išskyrus atvejus, kai tai prieštarauja vaiko interesams (CK 3.180 str. 3 d.). Manytina, kad nepilnamečių vaikų veiksmai gali būti pripažinti kaip nesąlygoti netinkamo tėvų valdžios įgyvendinimo tais atvejais, kai vaikas veiksmus padaro tik dėl savo psichinio nebrandumo, ir toks psichinis nebrandumas nėra tėvų netinkamo auklėjimo pasekmė.

CK 6.277 straipsnis numato alternatyvias sąlygas, kurioms esant, tėvui, apribojus tėvų valdžią, išnyksta atsakomybė už jo nepilnamečio vaiko padarytą žalą:

1. kai tėvų valdžia apribota ne dėl pačių tėvų kaltės ir kai nepilnamečių vaikų veiksmai, sukėlę žalą, nėra netinkamo tėvų valdžios įgyvendinimo pasekmė;
2. nepilnamečiui yra paskirtas globėjas (rūpintojas).

Manytume, kad CK 6.277 straipsnis neišsprendžia kai kurių klausimų. Pavyzdžiui, vaikas gyvena pas senelę ar senelį, ir ši ar šis faktiškai laikomas vaiko globėju ar rūpintoju, bet teisiškai to įforminti neskubama. Kyla klausimas, iki kada tėvai, kurių valdžia apribota, bus atsakingi, tuo labiau, kai jie gyvena atskirai. P.S. Vitkevičiaus nuomone, Rusijos Federacijos CK 1075 straipsnio nuostata yra tikslesnė nei Lietuvos. Pagal ją tėvui, iš kurio atimtos tėvystės teisės, teismas gali nustatyti atsakomybę už žalą, kurią padarė jo nepilnametis vaikas, trejus metus nuo tėvystės teisių atėmimo, jeigu jis nevykdė tėvo pareigų[143].

Pažymėtina ir tai, kad tėvų atsakomybė apribojus tėvų valdžią neatsiranda ir tais atvejais, kai vaikas yra įvaikintas.

Minėta, kad tėvai, kurių tėvų valdžia laikinai ar neterminuotai apribota, už nepilnamečių vaikų padarytą žalą atsako pagal CK 6.275 – 6.276 straipsnius bendraisiais pagrindais. Doktrinoje laikomasi pozicijos, kad ši taisyklė galioja tik tuomet, kai žalos nepilnametis padarė dar neperduotas globėjo (rūpintojo) priežiūrai. Už nepilnamečio, perduoto globėjo (rūpintojo) priežiūrai, padarytą žalą atsako globėjas (rūpintojas) arba CK 6.275 – 6.276 straipsnių 2 dalyse numatytos institucijos[144]. Tokiai nuomonei pritartina iš dalies. Manytume, kad būtų tikslinga vertinant tėvų atsakomybės išnykimo pagrindą dėl to,

[143] Vitkevičius P., Vėlyvis S., Staskonis V. ir kt. Civilinė teisė. Kaunas: Vijusta, 1997. P. 215.
[144] Mikelėnas V. Šeimos teisė. Vilnius: Justitia, 2009. P. 386.

kad vaikui yra paskirtas globėjas (rūpintojas), būtina atsižvelgti į galimą bendrą šių asmenų – tėvų (įtėvių) ir globėjų (rūpintojų) – atsakomybę, įvertinant globėjo (rūpintojo) kaltės laipsnį, atsižvelgiant į kriterijus, kurie bus aptarti tolesniame skyriuje.

1.3. Globėjų (rūpintojų) atsakomybė

Vaikai atskiriami nuo tėvų, kurie dėl susiklosčiusių aplinkybių neturi galimybės nei patys, nei padedami artimųjų giminaičių pasirūpinti savo vaikais, todėl šiems reikia skirti globėją (rūpintoją). Vaiko globos (rūpybos) tikslas – užtikrinti vaiko auklėjimą ir priežiūrą aplinkoje, kurioje jis galėtų saugiai tinkamai augti, vystytis ir tobulėti. JT Vaiko teisių konvencijos 20 straipsnis numato valstybių - konvencijos dalyvių pareigą pasirūpinti vaiko, kuris laikinai arba visam laikui yra netekęs savo šeimos aplinkos arba kuris dėl savo interesų negali toje aplinkoje būti, priežiūros pakeitimu. Visuma priemonių, užtikrinančių vaikui globos (rūpybos) paskyrimą, yra numatyta LR CK 3.254 straipsnio 2 dalyje, kurioje teigiama, kad vaikui, kurio tėvai arba turimas vienintelis iš tėvų laikinai negali rūpintis dėl abiejų tėvų ar vieno iš jų ligos, suėmimo, bausmės atlikimo ar kitų svarbių priežasčių yra nustatoma laikinoji globa. Vaiko laikinosios globos (rūpybos) tikslas – grąžinti vaiką į šeimą.

Vaiko globa (rūpyba) siekiama paskirti vaikui globėją (rūpintoją), kuris rūpintųsi, auklėtų, jam atstovautų ir gintų jo teises ir teisėtus interesus, siekiama sudaryti vaikui gyvenimo sąlygas, kurios atitiktų jo amžių, sveikatą ir išsivystymą bei rengti jį savarankiškam gyvenimui šeimoje ir visuomenėje. Globa nustatoma vaikams, kurie neturi 14 metų, o rūpyba nustatoma vaikams, sulaukusiems 14 metų. Taip pat pažymėtina, kad tėvų globos netekusiam vaikui prioritetas yra jo globa (rūpyba) šeimoje, nes ši globos (rūpybos) forma leidžia palaikyti ryšius su biologine vaiko šeima ir praeitimi.

Vaiko globėjas nustatomas atitinkamai pagal globos rūšį: vaiko laikinosios globos atveju vaiko globėjas bus nurodytas rajono (miesto) savivaldybės valdybos (mero) sprendime (potvarkyje), o vaiko nuolatinės globos atveju – teismo nutartyje, kuria vaikui paskirta nuolatinė globa. Tuo atveju, kai vaiko globos forma yra vaiko globa šeimynoje (CK 3.260 str.) arba vaikų globos institucijoje (CK 3.261 str.), atsakomybė atsiranda atitinkamam juridiniam asmeniui – šeimynai arba vaiko globos institucijai.

Teismų praktikoje laikomasi pozicijos, kad vaikui nustačius institucinę nuolatinę globą, institucija, kurioje yra vaikas, išsaugo savo kaip globėjo teises ir pareigas, kol institucinė globa nėra įstatymų nustatyta tvarka panaikinama. Kai vaikas, kuriam nustatyta nuolatinė institucinė globa, sulaukia keturiolikos metų amžiaus, nuolatinė globa savaime, be papildomo sprendimo transformuojasi į nuolatinę rūpybą. Tokią išvadą leidžia daryti CK 3.258 straipsnis, kuriame nustatyti globos ir rūpybos pasibaigimo pagrindai, bei CK 3.247

straipsnio 1 dalis, kurioje numatyta, kad, nepilnamečiui sulaukus keturiolikos metų, jo globa pasibaigia, o globėjas tampa rūpintoju be papildomo sprendimo. Būtent toks aiškinimas leidžia visapusiškai apsaugoti vaiko teises ir interesus, nes priešingas aiškinimas reikštų, kad, vaikui sulaukus keturiolikos metų amžiaus, juo niekas nebeprivalo rūpintis[145].

Vaiko globėjo pareigos numatytos CK 3.271 straipsnyje, tarp kurių taip pat yra pareiga auklėti vaiką, rūpintis vaiko sveikata ir mokymusi, rūpintis vaiko laisvalaikiu ir kt. Globėjui netinkamai įgyvendinant įstatyme nustatytas pareigas, vaikas gali padaryti veiksmus, sukeliančius žalą. Dėl šios priežasties globėjas tampa asmeniu, atsakingu už nepilnamečio padarytą žalą. Tokios pozicijos laikosi daugelis Europos valstybių. Ispanijoje įtvirtinta taisyklė, kad jei vaikui nėra paskirta globa, atsakomybės subjektu už vaiko padaryta žalą yra asmuo, kuris *de facto* juo rūpinasi[146].

Nors įstatymai tiesiogiai nenumato, kad atsakomybė gali atsirasti vaiko tėvams priklausomai nuo to, kiek yra praėję laiko nuo vaiko paėmimo iš tėvų ir nuo vaiko netinkamų veiksmų atsiradimo pobūdžio, tačiau tokia išvada pagrįsta kalto asmens atsakomybės principu, t.y. tuo, kad atsakyti už netinkamus vaiko veiksmus turi atsakyti dėl to kalti asmenys.

Vertinant globėjų kaltės laipsnį, atsižvelgiant į globos rūšį, būtina įvertinti tai, kad laikinosios globos tikslas – grąžinti vaiką į šeimą, t.y. globėjai nesiekia vaiko auginti ilgą laiką, o laikinai jį auklėja ir prižiūri. Tuo tarpu nuolatinės globos atveju tikslo grąžinti vaiką į šeimą nėra, vaiko globėjai nuolatos auklėja ir prižiūri globotinį.

Manytume, kad globėjų atsakomybės laipsnis priklauso ir nuo laiko, kiek yra įsteigta globa ir kiek laiko jis gyvena kartu su globėjais. Tai paaiškinama tuo, kad globėjams, kai vaiko globa yra įsteigta neseniai ir per tokį laiką jie negalėjo padaryti pakankamos įtakos vaikui, kad atsakytų už jo netinkamą auklėjimą, civilinė deliktinė atsakomybė gali atsirasti bendra, kartu su prieš tai vaiką auklėjusiais asmenimis (dažniausiai vaiko tėvais).

Vaiko globėjų kaltės laipsnio nustatymas, atsižvelgiant į vaiko atliktų netinkamų veiksmų pobūdį ir vaiko amžių, paaiškinamas tuo, kad kartais vaiko veiksmai yra sąlygoti ne netinkamo vaiko auklėjimo, o tik netinkamos vaiko priežiūros, nes vaikas, būdamas tam tikro amžiaus ir kartu būdamas psichiškai nesubrendęs, negali suprasti tam tikrų savo veiksmų reikšmės, nors ir kaip tinkamai jis būtų auklėjamas. Šiuo atveju būtina įvertinti vaiko atliktų veiksmų pobūdį ir vaiko amžių, t.y. kiekvienu atveju reikia nustatyti, ar tinkamai auklėjamas

[145] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. rugsėjo mėn. 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-399, kat. 44.5.2.12; Teismų praktika 24.
[146] Casals – Martin M. Children in Tort Law. Part 1: Children as Tortfeasors. Springer-Verlag/Wien, 2006. P. 456.

tokio amžiaus vaikas paprastai suprastų tokių savo veiksmų reikšmę, ar ne. Akivaizdu, kad 6 metų vaikas mažiau supranta savo veiksmų reikšmę nei 12 metų.

2. KITŲ INSTITUCIJŲ ATSAKOMYBĖ

Šiuolaikinėje visuomenėje vaiko socialinė, fizinė, kultūrinė ir kita raida sunkiai įmanoma be įvairių mokymo, auklėjimo, sveikatos priežiūros ar globos (rūpybos) institucijų pagalbos. Tuo tikslu valstybė yra sukūrusi įvairias institucijas, siekiančias vienaip ar kitaip pasitarnauti vaiko raidos užtikrinimui, taip tiesiogiai ar netiesiogiai padedant tėvams vykdyti jų konstitucines priedermes įgyvendinti tėvų valdžią. Vaikų labui teikdamos įvairias viešąsias, pavyzdžiui, mokymo ir auklėjimo, paslaugas, šios institucijos laikinai padeda vykdyti pagal savo prigimtį tik tėvams priskirtinas pareigas prižiūrėti vaikus. Tinkamas pareigų vykdymas negali būti užtikrintas neprisiimant atitinkamos atsakomybės už jų nevykdymą ar netinkamą vykdymą. Tai lemia, kad priežiūros institucijos prisiima ir atsakomybę už savo pareigų netinkamą vykdymą, kuri gali kilti *inter alia* dėl to, kad jos priežiūroje esantis vaikas padaro žalos[147].

CK 6.275 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad už žalą atsako atitinkama institucija, kurios priežiūroje buvo vaikas žalos padarymo metu, jeigu neįrodo, kad žala atsirado ne dėl jos kaltės. Vaikui esant mokymo, auklėjimo, sveikatos priežiūros ar globos (rūpybos) institucijos priežiūroje, institucijos darbuotojai privalo užtikrinti tinkamą vaiko priežiūrą, kad jis, kaip psichiškai nesubrendęs asmuo, savo netinkamais veiksmais nepadarytų žalos tretiesiems asmenims. Todėl atitinkama institucija, norėdama paneigti savo kaltę, privalo įrodyti, kad buvo imtasi visų reikiamų priemonių tinkamai vaiko priežiūrai.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, analizuodamas priežiūros institucijų atsakomybę, pasisakė, jog sprendžiant klausimą, kas yra atsakingas už vaiko padarytą žalą – tėvai ar priežiūros institucija, pagrindinis veiksnys paskirstant atsakomybę yra kaltė. Kaltė pasireiškia vaikų nepriežiūra ar netinkama priežiūra, kuri turėjo įtakos ar nulėmė žalos padarymą. Jeigu priežiūrą delikto padarymo atveju vykdo tik tėvai, tai dėl žalos kalti yra tik jie ir atsiranda jų civilinė atsakomybė, o jei priežiūrą privalo vykdyti mokykla ar kita institucija, tai kaltė yra šios institucijos. Mokykla ar kita institucija priežiūrą vykdo tol, kol vaikas yra ar turi būti jos žinioje. Mokykloje priežiūra turi būti užtikrinama užsiėmimų, pamokų, mokyklos renginių, pertraukų tarp jų metu, nepriklausomai nuo šių užsiėmimų, pamokų ar mokyklos renginių laiko bei vietos. Tai gali būti mokyklos teritorijoje ir už jos ribų, bet priežiūra turi būti organizuota ir tinkamai vykdoma ten, kur vyksta mokyklos renginys ar užsiėmimas

[147] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. lapkričio mėn. 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-434/2010, kat. 44.5.2.12; 77.1; 95.4; Teismų praktika 34.

(pavyzdžiui, pamoka išvykus į gamtą, muziejų, kitą teritoriją; renginys ne mokyklos patalpose). Priežiūra baigiasi tada, kai pasibaigia užsiėmimas ar renginys. Priežiūra taip pat nelaikytini atvejai, kai vaikas nedalyvauja mokyklos užsiėmimuose ar renginiuose, pavyzdžiui, praleidinėja pamokas, bet tokiu atveju nepilnamečio tėvai ar globėjai, kiti juos prižiūrintys asmenys turi būti apie tai informuojami, kad galėtų organizuoti ir vykdyti jiems priklausančią priežiūrą ar vykdyti kitas pareigas, susijusias su nepilnamečiu[148]. Tokios pozicijos laikosi ir užsienio valstybių teisės doktrina bei teismų praktika[149].

Vertinant atitinkamos institucijos vaiko priežiūros veiksmų tinkamumą, būtina atsižvelgti į tai, kaip mokykloje yra organizuojamas darbas, koks mokytojų požiūris į mokinius (ypač nepažangius), į paties vaiko amžių, jo veiksmų pobūdį, ar vaikas laikėsi mokyklos nustatytų taisyklių[150], taip pat vietą, kurioje buvo padaryta žala ar net į prižiūrimų vaikų skaičių[151]. Teismas turėtų įvertinti, ar institucija (jos darbuotojai) ėmėsi visų priežiūros priemonių, kurių paprastai imasi atsargus tokio amžiaus vaiką prižiūrintis asmuo. Užsienio teisės literatūroje taip pat pabrėžiama, kad būtina įvertinti kiekvieno vaiko individualias savybes (pavyzdžiui, fizinius ar protinius trūkumus, vaiko polinkį į agresiją ir pan.), dėl kurių iš priežiūrą vykdančių institucijų (jų darbuotojų) bus reikalaujama didesnio rūpestingumo ir atidumo[152]. Manytume, kad labai svarbus kriterijus, į kurį taip pat būtina atsižvelgti vertinant atitinkamos institucijos vaiko priežiūros veiksmų tinkamumą, yra galimybė numatyti galinčios atsirasti žalos tikimybę.

Tam tikrais atvejais civilinė deliktinė atsakomybė gali kilti tiek atitinkamai institucijai, kurios priežiūroje buvo vaikas, tiek vaiko tėvams (įtėviams) ar globėjams. Bendroji tėvų (įtėvių), globėjų ir institucijos atsakomybė kyla tuomet, kai vaiko netinkamas elgesys, dėl kurio buvo padaryta žala, yra nulemtas tiek atitinkamos institucijos vaiko nepriežiūros, tiek tėvų (įtėvių), globėjų netinkamo auklėjimo. Tarpusavio atsakomybės dydis priklauso nuo kaltės laipsnio. Pažymėtina, kad už nepilnamečio padarytą žalą atsako pati institucija, kaip juridinis asmuo, tačiau ne jos darbuotojai, kuriems tiesiogiai buvo pavesta vaiko priežiūra.

Remiantis užsienio šalių patirtimi, tėvų ir mokyklos atsakomybės ypatumus galime suskirstyti į tris grupes:

[148] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. lapkričio mėn. 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-434/2010, kat. 44.5.2.12; 77.1; 95.4; Teismų praktika 34.
[149] Casals – Martin M. Children in Tort Law. Part 1: Children as Tortfeasors. Springer-Verlag/Wien, 2006. P. 257, 410, 459,
[150] Van Dam C. European Tort Law. Oxford University Press, 2006. P. 444.
[151] Casals – Martin M. Children in Tort Law. Part 1: Children as Tortfeasors. Springer-Verlag/Wien, 2006. P. 461-462.
[152] Ten pat. P. 462

1. šalyse, kuriose įtvirtina griežta tėvų atsakomybė, tėvai atsako už savo vaikų padarytą žalą net ir tuo atveju, jei žalos padarymo metu jie buvo prižiūrimi mokymo įstaigos[153]. Prancūzijoje – šalyje, kurioje įtvirtinta griežta tėvų atsakomybė[154], mokytojai tam tikrais atvejais gali būti atsakingi už nepilnamečio padarytą žalą, jei nukentėjusysis įrodo, kad žala kilo būtent dėl akivaizdžiai nepakankamos mokytojo priežiūros[155].
2. kai kuriose šalyse pareigą tinkamai auklėti ir prižiūrėti vaiką tėvai perleidžia (angl. *transfer*) mokytojams tol, kol vaikas yra mokymo institucijoje. Todėl už vaiko padarytą žalą atsakinga bus ši institucija.
3. kitose šalyse tėvai ir mokytojai dalinasi pareiga auklėti ir prižiūrėti vaiką. Tėvai turi papildomą organizacinę pareigą tinkamai parinkti mokymo instituciją, domėtis, kaip ši institucija vykdo jai pavestas pareigas ir pan. Todėl už vaiko padarytą žalą, priklausomai nuo bylos aplinkybių, gali būti atsakingi tiek mokymosi institucija, tiek vaiko tėvai[156].

Užsienio šalyse mokymo institucijų atsakomybė už jų priežiūroje esančių vaikų padarytą žalą priklauso nuo šių institucijų teisinio statuso. Už žalą, kurią sukėlė vaikas, žalos padarymo metu buvęs valstybinės mokymo institucijos priežiūroje, atsako valstybė arba tas valdžios organas, kuriam priklauso ši institucija. Tam, kad valdžios organui kiltų atsakomybė, būtina nustatyti ir mokytojo kaltę dėl netinkamos ar nepakankamos vaiko priežiūros. Tiesa, Vokietijoje tam tikrais atvejais nėra būtina nustatyti mokytojo kaltę, jei pagrindinė žalos atsiradimo priežastis yra nepakankama mokymo institucijos organizacija[157]. Jei žalą padaro vaikas, kuris yra privačios mokymo institucijos prižiūrimas, atsakingi yra ne valstybė ar atitinkamas valdžios organas, bet pati mokymo institucija. Šios atsakomybės teisinis pagrindas yra daugelyje valstybių įtvirtinta teisės norma, numatanti, kad darbdavys privalo atlyginti žalą, kuri atsirado dėl jo darbuotojų, einančių savo darbines pareigas, kaltės[158].

Taigi, šiame skyriuje aptarus subjektų, atsakingų už nepilnamečių iki 14 metų padarytą žalą, ypatumus, tikslinga pereiti prie asmenų nuo 14 metų padarytos žalos atlyginimo analizės.

[153] Casals – Martin M. Children in Tort Law. Part 1: Children as Tortfeasors. Springer-Verlag/Wien, 2006. P. 465.
[154] Pažymėtina, kad Prancūzijos teisės doktrinoje kartais keliamas klausimas, ar griežtos atsakomybės taisyklės neturėtų būti taikomos ir mokytojams. Žr. Cees Van Dam. European Tort Law. P. 443
[155] Van Dam C. European Tort Law. Oxford University Press, 2006. 443
[156] Casals – Martin M. Children in Tort Law. Part 1: Children as Tortfeasors. Springer-Verlag/Wien, 2006. P. 465.
[157] Ten pat. P. 460
[158] Van Dam C. European Tort Law. Oxford University Press, 2006. P. 443

IV. NEPILNAMEČIŲ NUO 14 M. IKI 18 M. PADARYTOS ŽALOS ATLYGINIMO YPATUMAI

Skirtingai nuo deliktinės civilinės atsakomybės už nepilnamečių iki 14 metų padarytą žalą, atsakomybė už nepilnamečių nuo 14 iki 18 metų padarytą žalą atsiranda pačiam nepilnamečiui bendrais pagrindais (CK 6.276 str. 1 d.). Teismų praktikoje taip pat nurodoma, kad „tokio amžiaus nepilnametis už savo padarytą žalą atsako tiesiogiai“[159]. Kitaip tariant, nepilnametis nuo 14 metų yra savarankiškas prievolės dėl žalos atlyginimo subjektas, todėl už padarytą žalą atsako pats – nepilnamečiams nuo 14 iki 18 metų yra būdingas deliktinis veiksnumas, o deliktinėje atsakomybėje tai reiškia, jog jie jau gali savarankiškai atsakyti už deliktu padarytą žalą.

Nepilnametis vaikas yra nuosavybės teisinių santykių subjektas. Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 12 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta teisės norma skelbia, kad vaikas turi teisę į nuosavybę, kurią saugo ir gina Lietuvos Respublikos Konstitucija, šis ir kiti įstatymai. Nepilnametis, nesvarbu kokio jis yra amžiaus, gali būti turto savininkas. Nuosavybės teisę į tam tikrą turtą nepilnametis gali įgyti įvairiais būdais: paveldėti, gauti kaip dovaną, darbo užmokestį, stipendiją, išlaikymą, laimėti loterijoje ir kt[160].

Vaikas nuosavybės teise gali turėti bet kokį turtą, kuris neišimtas iš civilinės apyvartos ir kurį leidžiama turėti pilnamečiams fiziniams asmenims. Žinoma, išskyrus tuos, kuriems nustatytas specialus teisinis režimas.

Nepilnamečiai, sulaukę 14 metų amžiaus, turėdami tėvų arba rūpintojų sutikimą, įgyja teisę sudaryti bet kokius sandorius, jie jau turi teisę savarankiškai disponuoti savo pajamomis bei turtu, įgytu už šias pajamas, gali įgyvendinti autorių teises į savo kūrinius, išradimus, pramoninį dizainą.

CK 3.161 straipsnio 4 dalis nurodo, kad vaikai neturi nuosavybės teisės į tėvų turtą, o tėvai – į vaikų turtą. Taigi, šioje normoje įtvirtintas tėvų ir vaikų turto atskirumo principas. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad „turto“ sąvoka apima ne vien aktyvą, bet ir pasyvą – turtines pareigas (t.y. skolas).

Anksčiau daugiau dėmesio kreipta į vaikų turto aktyvą, bet jei vaikas, pavyzdžiui, paveldėjimu ar dovanojimu yra gavęs namą, butą, žemės sklypą, verslo įmonę ir pan., jis, kaip ir kiekvienas savininkas, turi pareigas, lėšas, būtinas šiam turtui remontuoti, kitaip išlaikyti, mokėti mokesčius, prisiimti skolinius įsipareigojimus, pavyzdžiui, verslo įmonei išlaikyti, nes

[159] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. lapkričio mėn. 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-434/2010, kat. 44.5.2.12; 77.1; 95.4; Teismų praktika 34.
[160] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teismų praktikos apžvalga Nepilnamečių turtinių teisių apsauga paveldėjimo teisiniuose santykiuose. Teismų praktika Nr. 35. P. 319.

vaiko turto aktyvas yra atskirtas nuo jo turto pasyvo. Tėvai už vaikų skolas, kylančias iš jų turto eksploatavimo, taip pat nėra atsakingi. Tačiau, remdamiesi uzufrukto normomis, t.y. CK 3.185 – 3.191 straipsnių nuostatomis, jie tvarko vaikų turtą: jį įgyja, iš to turto moka skolas ir sudaro kitokius sandorius gavę teismo sprendimą[161].

Tačiau tokio atskirumo nėra, kai vaikas padaro žalą.

Pagal CK 6.276 straipsnio 1 dalį, tais atvejais, kai nepilnametis nuo 14 iki 18 metų neturi turto ar uždarbio, kurio pakaktų jo padarytai žalai atlyginti, atitinkamą žalos dalį turi atlyginti jo tėvai ar rūpintojas, jeigu neįrodo, kad žala atsirado ne dėl jų kaltės. Taigi šiuo atveju tėvų (rūpintojų) kaltė yra preziumuojama. Tėvų kaltė pasireiškia taip pat kaip ir civilinės deliktinės atsakomybės už nepilnamečių iki 14 metų padarytą žalą atveju, t.y. netinkamu pareigų atlikimu auklėjant ir prižiūrint vaikus. CK 6.276 straipsnio 2 dalyje yra įtvirtinta žalą padariusio nepilnamečio vaiko tėvų subsidiarioji[162] civilinė atsakomybė, reiškianti, kad tėvams prievolė atlyginti jų nepilnamečio vaiko padarytą žalą atsiranda tik tuo atveju, jei vaikas neturi turto, iš kurio būtų galima atlyginta žala (vadinasi, teismas turi nustatyti faktinę aplinkybę, ar nepilnametis nedisponuoja lėšomis, neturi turto ar uždarbio, kurių pakanka žalai atlyginti), ir tėvai yra kalti dėl to, kad nepilnametis vaikas jos padarė. Be to, nurodyta tėvų prievolė yra ribojama laiko atžvilgiu: ji išnyksta vaikui sulaukus pilnametystės arba vaikui iki pilnametystės įgijus turto, kurio pakanka žalai atlyginti. Šių asmenų pareiga atlyginti nepilnamečio padarytą žalą baigiasi ir kai nepilnametis emancipuojamas ar sudaro santuoką iki pilnametystės, kadangi šiais atvejais jis tampa veiksnus, todėl padarytą žalą privalo atlyginti pats. Pažymėtina, kad šie tėvų prievolės atlyginti nepilnamečio vaiko padarytą žalą pasibaigimo pagrindai yra savarankiški[163].

Įstatymas subsidiariąją (papildomą) atsakomybę nustato ne tik tėvams, bet ir vaiką prižiūrinčioms institucijoms – nepilnamečiui žalos padarymo metu būnant mokymo, auklėjimo, sveikatos priežiūros ar globos (rūpybos) institucijos priežiūroje, atitinkama institucija už padarytą žalą taip pat atsako subsidiariai. Papildomi skolininkai atsako ta dalimi, kuria negali atsakyti nepilnametis[164].

Manytina, kad nepilnamečiui sulaukus pilnametystės ar įgijus pakankamai turto ar lėšų žalai atlyginti, jo tėvai (rūpintojai) gali kreiptis į teismą dėl padarytos žalos atlyginimo iš jų nutraukimo. Pažymėtina, kad nepilnametis gali įgyti turto tiek, kad atlygintų tik dalį žalos, o per tam tikrą laiko tarpą atlyginti ir visą padarytą žalą. Tokiu atveju teismas, atsižvelgdamas

[161] Vitkevičius P., Vėlyvis S., Staskonis V. ir kt. Civilinė teisė. Kaunas: Vijusta, 1997, P. 211.
[162] Subsidiariąja vadinama prievolė, kai įvykdyti prievolę papildomai su pagrindiniu skolininku yra įpareigotas papildomas skolininkas, bet tik tą dalį, kurios neįvykdė pagrindinis skolininkas.
[163] Lietuvos apeliacinio teismo 2010 m. gegužės mėn. 10 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 2A-412/2010.
[164] Ambrasienė. D., Baranauskas E., Bublienė D. ir kt. Civilinė teisė. Prievolių teisė. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2009. P. 236.

į nepilnamečio tėvų (rūpintojų) turtinę padėtį, gali pripažinti, kad nėra pagrindo padarytą žalą išieškoti iš šių asmenų.

Teismų praktikoje pasitaiko atvejų, kuomet žemesniųjų instancijų teismai netinkamai taiko ir aiškina teisės normas dėl papildomos atsakomybės už nepilnamečio padarytą žalą, kai nepilnametis nuo 14 iki 18 metų neturi turto arba uždarbio, kurio užtektų žalai atlyginti. Taip pat klaidingai suprantama tėvų, kurių valdžia apribota dėl jų kaltės, atsakomybė už nepilnamečio vaiko padarytą žalą: ieškovė O. M. kreipėsi su ieškiniu į teismą ir ieškinio pareiškime nurodė, kad atsakovas D. B. metė ieškovės sūnui R. M. plaktuką, kuris pataikė šiam į galvą - padarytus sužalojimus teismo medicinos ekspertas kvalifikavo kaip sunkų sveikatos sutrikdymą. Ikiteisminis tyrimas baudžiamojoje byloje nutrauktas, nustačius, kad D. B. veiksmai kvalifikuotini kaip sunkus sveikatos sutrikdymas dėl neatsargumo (BK 137 straipsnis), tačiau šios veikos padarymo metu D. B. neturėjo šešiolikos metų, t.y. nebuvo sulaukęs tokio amžiaus, kad taptų BK 137 straipsnyje numatyto nusikaltimo subjektu. D. B. žalos padarymo metu buvo keturiolikos metų. Be to, D. B. tėvams buvo neterminuotai apribota tėvų valdžia, o D. B. nustatyta nuolatinė globa ir gyvenamoji vieta Kretingos socialinių paslaugų centre. Ieškovė taip pat nurodė, kad D. B. vardu padėtas 1099,90 Lt dydžio piniginis indėlis banke, todėl iš jo priteistinas 1099,90 Lt žalos atlyginimas, o likusi atlygintinos žalos dalis priteistina iš Kretingos socialinių paslaugų centro, nes nepilnametis daugiau lėšų neturi.

Pirmosios instancijos teismas teisingai konstatavo, kad ginčo atveju už padarytą žalą pirmiausia atsako pats nepilnametis – žala padengiama iš jo turimų pinigų banke. Teismas taip pat nurodė, kad 2002 m. teismo sprendimu neterminuotai apribota N. B. ir A. B. tėvų valdžia sūnui D. B., jam nustatyta globa ir gyvenamoji vieta Kretingos socialinių paslaugų centre, tačiau ši institucija rūpintoju paskirta tik 2004 m. teismo sprendimu. Teismas nurodė, kad pagal CK 6.277 straipsnį tėvai, kurių valdžia apribota dėl jų kaltės, už savo nepilnamečių vaikų padarytą žalą atsako bendrais pagrindais, jeigu nepilnamečių vaikų veiksmai yra netinkamo tėvų valdžios įgyvendinimo pasekmė, išskyrus atvejus, kai nepilnamečiui yra paskirtas globėjas ar rūpintojas. Teismas pažymėjo, kad D. B. tėvų valdžia buvo apribota būtent dėl netinkamos tėvų valdžios įgyvendinimo, nepilnamečių vaikų nepriežiūros, o Kretingos socialinių paslaugų centras žalos padarymo metu nebuvo paskirtas šio nepilnamečio rūpintoju. Teismas klaidingai nusprendė, kad ieškovės pasirinktas antrasis atsakovas – Kretingos socialinių paslaugų centras – yra netinkamas atsakovas, nes žalos padarymo metu jis nebuvo D. B. rūpintojas, be to, žalą šis nepilnametis padarė būdamas ne Kretingos socialinių paslaugų centre, bet savo motinos namuose. Teismas pažymėjo, kad Rusnės specialioji internatinė mokykla, kurioje laikinai gyveno ir mokėsi D. B., taip pat

nebuvo šio asmens rūpintojas, nes ten nebuvo nustatyta jo gyvenamoji vieta, ir į šį internatą nepilnametis buvo laikinai priimtas be jokio juridinio pagrindo, tenkinant tik kolegišką Kretingos socialinių paslaugų centro prašymą dėl pagalbos problemiškam vaikui[165].

Akivaizdu, kad pirmosios instancijos teismas neteisingai įvertino situaciją ir iš esmės rėmėsi tik CK 6.276 straipsnio 1 dalimi, kad už nepilnamečio nuo keturiolikos iki aštuoniolikos metų padarytą žalą atsako pats nepilnametis, neįvertindamas papildomos atsakomybės atsiradimo pagrindų institucijai, kurios globoje buvo nepilnametis. Pirmosios instancijos teismas visiškai nevertino to fakto, kad nepilnamečiui D. B. buvo nustatyta nuolatinė globa bei gyvenamoji vieta Kretingos socialinių paslaugų centre, taigi žalos padarymo metu pagal šį teismo sprendimą D. B. buvo ir turėjo būti prižiūrimas globos institucijos, t. y. Kretingos socialinių paslaugų centro. Esant tokioms aplinkybėms, už D. B. padarytą žalą turi atsakyti ne jo tėvai, kurių valdžia apribota neterminuotai, bet institucija, kuriai prižiūrėti jis buvo atiduotas teismo sprendimu. Teismas taip pat neįvertino minėtos globos institucijos kaltės. Būtent ta aplinkybė, jog D. B. iš šios institucijos galėdavo pabėgti ir nebuvo imamasi priemonių jį nedelsiant surasti, patvirtina šios institucijos kaltę.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, nagrinėdamas šią bylą pasisakė, kad kai vaikui nustatoma institucinė nuolatinė globa (CK 3.261 straipsnis), tai institucija, kurioje yra vaikas, išsaugo savo kaip globėjo teises ir pareigas, kol institucinė globa nėra įstatymų nustatyta tvarka panaikinama. Kai vaikas, kuriam nustatyta nuolatinė institucinė globa, sulaukia keturiolikos metų amžiaus, nuolatinė globa savaime, be papildomo sprendimo transformuojasi į nuolatinę rūpybą. Tokią išvadą leidžia daryti CK 3.258 straipsnis, kuriame nustatyti globos ir rūpybos pasibaigimo pagrindai, bei CK 3.247 straipsnio 1 dalis, kurioje numatyta, kad, nepilnamečiui sulaukus keturiolikos metų, jo globa pasibaigia, o globėjas tampa rūpintoju be papildomo sprendimo. Būtent toks aiškinimas leidžia visapusiškai apsaugoti vaiko teises ir interesus, nes priešingas aiškinimas reikštų, kad, vaikui sulaukus keturiolikos metų amžiaus, juo niekas nebeprivalo rūpintis. Dėl to D. B. sulaukus keturiolikos metų, jo nuolatinis globėjas – Kretingos socialinių paslaugų centras – savaime tapo jo nuolatiniu rūpintoju be jokio specialaus sprendimo. Taigi šis centras yra subsidiariai atsakingas už D. B. padarytą žalą (CK 3.273, 6.276 straipsniai)[166].

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, aiškindamas dėl už nepilnamečio nuo 14 iki 18 metų padarytą žalą subsidiariai atsakingų asmenų pareigos atlyginti žalą apimties ir pabaigos nurodė, kad CK 6.276 straipsnio 2 dalyje išvardytų subjektų civilinės atsakomybės ypatumas yra tas, kad įstatymo pagrindu nustatyta jų atsakomybė yra ir subsidiari, t. y. jie atsako už

[165] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. rugsėjo mėn. 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-399, kat. 44.5.2.12; Teismų praktika 24.
[166] Ten pat.

atitinkamą žalos dalį tik tuo atveju, jeigu žalą padaręs nepilnametis neturi turto ar uždarbio, kurio pakaktų jo padarytai žalai atlyginti (CK 6.276 straipsnio 2 dalis), be to, atsako tik už jo priežiūroje buvusio nepilnamečio padarytą žalą. Dėl šios priežasties tuo atveju, kai nukentėjusiajam žalą padaro keli asmenys bendrais veiksmais, subsidiarus civilinės atsakomybės pobūdis lemia ir tai, kad CK 6.276 straipsnio 2 dalyje išvardyti asmenys atsako pagal dalinės atsakomybės taisykles, t. y. tik ta dalimi, kuri tenka jų prižiūrimam nepilnamečiui. Ši dalis turi būti nustatoma atsižvelgiant į kiekvieno iš solidariai atsakingų žalą padariusių asmenų kaltę, išskyrus atvejus, kai įstatymai numato ką kita (CK 6.279 straipsnio 2 dalis). Tokiu CK 6.276 straipsnio 2 dalies aiškinimu sistemiškai grindžiama ir regreso teisę į žalos padariusį asmenį ribojanti CK 6.280 straipsnio 3 dalyje nustatyta taisyklė, kad tėvai, globėjas ar rūpintojas, taip pat CK 6.275, 6.276 ir 6.278 straipsniuose nurodytos institucijos, atlyginę nepilnamečio ar pripažinto neveiksniu fizinio asmens padarytą žalą, neturi regreso teisės į šiuos fizinius asmenis[167].

CK 6.276 straipsnio 3 dalis turi būti aiškinama ir taikoma vienodai visais atvejais, nepriklausomai nuo to, kada priimamas teismo sprendimas - iki žalą padariusio asmens pilnametystės ar jau po jos. CK 6.276 straipsnio 3 dalyje nustatytos materialiosios teisinės pasekmės turi būti konstatuojamos bet kurioje proceso stadijoje - tiek bylos nagrinėjimo teisme metu, tiek vykdymo procese. Jeigu nagrinėjant bylą teisme nustatoma, kad subsidiariojo atsakovo prievolė yra pasibaigusi dėl žalą padariusio asmens pilnametystės, tai teismo procesinio dokumento, kuriuo ginčas išsprendžiamas iš esmės, rezoliucinėje dalyje turi atsispindėti ir materialiosios CK 6.276 straipsnio 3 dalies taikymo pasekmės, t. y. ieškinys subsidiariai atsakingiems asmenims turi būti atmestas. Tais atvejais, kai priimant teismo sprendimą žalą padaręs asmuo yra dar nepilnametis, CK 6.276 straipsnio 3 dalies nulemtas laikinas subsidiariai atsakingų asmenų civilinės atsakomybės pobūdis turi atsispindėti ir rezoliucinėje teismo sprendimo dalyje siejant tokių asmenų atsakomybės pabaigą su CK 6.276 straipsnio 3 dalyje nustatytais pagrindais[168].

Ypač daug klaidų taikant CK 6.276 straipsnį teismai daro baudžiamosiose bylose nagrinėdami civilinius ieškinius: M. S. nuteistas už tai, kad 2008 m. sausio 9 d., apie 8.45 val., Žalgirių vidurinėje mokykloje, nukentėjusiajam R. M. tyčia kumščiu sudavė į petį bei pilvą, padarydamas jam sunkų sveikatos sutrikdymą. Pirmosios instancijos teismas, tenkindamas pareikštą civilinį ieškinį, iš M. S. priteisė 3946,80 Lt nukentėjusiojo gydymo išlaidoms atlyginti bei nurodė, kad, nesant galimybės šių išlaidų išieškoti iš M. S., jas subsidiarinės atsakomybės tvarka išieškoti iš nepilnamečio tėvų. Apeliacinės instancijos

[167] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. lapkričio mėn. 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-497/2009, kat. 35.3.1; 44.5.2.12; Teismų praktika 33.
[168] Ten pat.

teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija pirmosios instancijos teismo nuosprendį pakeitė nurodydama, kad M. S. neturint turto ar uždarbio, kurio pakaktų padarytai žalai atlyginti, priteistas gydymo išlaidas subsidiarinės atsakomybės tvarka išieškoti iš Žalgirių vidurinės mokyklos[169].

Nagrinėjamu atveju nepilnametis M. S. nusikaltimą padarė mokykloje, kurioje jis mokėsi kartu su nukentėjusiuoju, pertraukos metu, t.y. žalos padarymo metu buvo šios mokymo institucijos prižiūrimi. Tačiau į teisminį procesą mokykla buvo įtraukta tik bylą nagrinėjant apeliacinės instancijos teisme. Apeliacinės instancijos teismas pirmosios instancijos teismo nuosprendžio civilinio ieškinio dalies pakeitimą motyvavo tik tuo, kad M. S. nusikaltimą padarė mokykloje, todėl ji ir turi atsakyti už žalą. Akivaizdu, kad tik tokiu motyvu keisti pirmosios instancijos teismo nuosprendį ir nepilnamečio tėvus visiškai atleisti nuo jų sūnaus padarytos žalos atlyginimo aiškiai nepakanka.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, grąžindamas šią bylą iš naujo nagrinėti apeliacine tvarka, nurodė, kad kaip ir tėvai bei rūpintojai, mokymo, auklėjimo, sveikatos priežiūros ar globos (rūpybos) institucijos atsako tik esant kaltei, tačiau jų kaltė preziumuojama. Aplinkybė, kad žala padaryta šioms institucijoms prižiūrint, nereiškia, kad tėvai tokiais atvejais turi būti besąlygiškai atleidžiami nuo žalos atlyginimo. Žala gali būti ir netinkamo tėvų auklėjimo ir netinkamos minėtų institucijų priežiūros padarinys, todėl galima bendra nepilnamečio tėvų bei minėtų institucijų atsakomybė pagal dalinės civilinės atsakomybės taisykles[170].

Kitoje byloje[171] apeliacinės instancijos teismas pirmosios instancijos teismo nuosprendžio pakeitimą motyvavo tuo, kad nepilnametis D. G. turi tėvus, kurių valdžia jo atžvilgiu nėra apribota, o tai, kad jis nusikalto būdamas specialiuose vaikų auklėjimo ir globos namuose, nėra reikšminga vertinant, kas turi atlyginti aptariamą žalą. Mūsų nuomone, remiantis tokiais motyvais pirmosios instancijos teismo nuosprendžio pakeitimas nebuvo galimas, nes jie prieštarauja CK 6.276 straipsnio 2 dalies nuostatoms, pagal kurias tokios pačios (kaip ir nepilnamečio tėvams ar rūpintojams) teisinės pasekmės atsiranda, jeigu nepilnametis nuo 14 iki 18 metų žalos padarymo metu buvo mokymo, auklėjimo, sveikatos priežiūros ar globos (rūpybos) institucijos prižiūrimas. Apeliacinės instancijos teismas nusikaltimu padarytos žalos atlyginimą priteisė iš abiejų nuteistojo D. G. tėvų lygiomis dalimis. Tokia teismo nuostata yra ydinga. Pažymėtina, kad nepilnamečio tėvai nebuvo išsituokę, todėl prievolė atlyginti jų nepilnamečio sūnaus nusikaltimu padarytą žalą buvo

[169] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2009 m. kovo mėn. 31 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-151/2009, kat. 2.1.15.3.2.; 2.1.15.3.3.
[170] Ten pat.
[171] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2004 m. lapkričio mėn. 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-601/2004, kat. 2.1.2.1.14, 2.2.4.

solidarioji ir galėjo būti vykdoma iš bendro sutuoktinių turto, o jeigu bendro turto nepakanka – iš bet kurio iš sutuoktinių asmeninio turto. Teismas nepagrįstai neatsižvelgė į CK 3.109 straipsnio 1 dalies 6 punktą, nustatantį, kad sutuoktinių prievolė atlyginti nepilnamečių vaikų padarytą žalą yra solidari ir turi būti vykdoma iš bendro sutuoktinių turto.

Kaip matome, dažnai pareiga atlyginti žalą kyla baudžiamosios teisės pažeidimų plotmėje. Juk padaryta nusikalstama veika yra baudžiamosios teisės objektas, o civilinė atsakomybė čia svarbi tokia veika padarytos žalos atlyginimui. Nenagrinėsime baudžiamosios atsakomybės ir civilinės atsakomybės santykio, tačiau akcentuosime svarbų civilinės atsakomybės vaidmenį atleidime nuo baudžiamosios atsakomybės. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2001 m. birželio mėn. 15 d. Teismų praktikos, atleidžiant nepilnamečius nuo baudžiamosios atsakomybės ir skiriant jiems priverčiamąsias auklėjamojo pobūdžio priemones, apžvalgoje[172] teigiama, kad „žalos atlyginimas arba susitarimas su nukentėjusiuoju dėl žalos atlyginimo teismo pripažįstamas sąlyga atleisti nepilnametį nuo baudžiamosios atsakomybės, jeigu kaltininkas arba kiti asmenys nukentėjusiajam atsilygino iki bylos išnagrinėjimo pirmosios arba apeliacinės instancijos teisme, arba nepilnametis, jo tėvai ar juos atstovaujantys asmenys susitarė dėl žalos atlyginimo“. Tuo atveju, kai nukentėjusiajam yra padaryta ir žala ir turtiniai nuostoliai, o žalą nepilnametis jau yra atlyginęs, teismas gali atleisti nepilnametį nuo baudžiamosios atsakomybės. Žalos ar nuostolių atlyginimas yra nukentėjusiojo interesų tenkinimas, švelninant nusikaltimu sukeltas neigiamas pasekmes. Siekiant paskatinti nusikaltimu sukeltų pasekmių šalinimą, teismai paprastai pripažįsta sąlygą atleisti nepilnametį nuo baudžiamosios atsakomybės, jeigu nukentėjusiajam buvo atsilyginta (ar susitarta atsilyginti ateityje) iki bylos išnagrinėjimo pirmosios ar apeliacinės instancijos teisme. Tokiai teismų praktikai pritariama. Taip pat šioje apžvalgoje yra iškeliamas klausimas, ar gali teismas pripažinti šią sąlygą įvykdyta, jeigu padarytą žalą atlygino ne kaltininkas ar jo tėvai, o kiti asmenys. Paprastai teismai sprendžia, kad nukentėjusiajam sutikus priimti žalos atlyginimą iš kitų asmenų, nusikaltimu sukeltos turtinės pasekmės yra pašalinamos, ir nepilnamečiui išnyksta šio straipsnio 1 d. 3 p. numatyta sąlyga atlyginti žalą. Atsižvelgiant į nukentėjusiojo interesus, tokią teismų praktiką reikia pripažinti teisinga. Kiek kitaip turėtų būti sprendžiamas susitarimo atlyginti žalą klausimas. Prievolė atlyginti žalą yra paties nusikaltimą padariusio asmens, o šiam neturint turto ar pakankamo uždarbio atlyginti jo padarytai žalai, atitinkamą žalos dalį turi atlyginti jo tėvai, įtėviai ar rūpintojas, jeigu jie neįrodo, kad žala atsirado ne dėl jų kaltės (CK 6.276 str.). Todėl su nukentėjusiuoju susitarti dėl žalos atlyginimo gali tik pats nepilnametis, jo tėvai, įtėviai ar rūpintojas, o ne kiti

[172] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2001 m. birželio mėn. 15 d. Teismų praktikos, atleidžiant nepilnamečius nuo baudžiamosios atsakomybės ir skiriant jiems priverčiamąsias auklėjamojo pobūdžio priemones, apžvalga Nr. B2-14, kat. 2.1.1.3.3.10; Teismų praktika 15.

asmenys.[173] Taigi CK nuostatų, reglamentuojančių atsakomybę už nepilnamečių padarytą žalą, teisingas supratimas ir taikymas, gali būti svarbus ir atleidimui nuo baudžiamosios atsakomybės. Dar kartą galime drąsiai pabrėžti civilinės atsakomybės kompensacinės funkcijos svarbą.

Grįžtant prie nepilnamečių nuo 14 metų atsakomybės specifikos, tikslinga būtų aptarti atsakomybės ypatumus, kai žala padaroma nepilnamečiui vairuojant autotransporto priemonę. CK 6. 270 straipsnio 1 dalyje imperatyviai nurodyta, kad asmuo, kurio veikla susijusi su didesniu pavojumi aplinkiniams, privalo atlyginti didesnio pavojaus šaltinio – autotransporto priemonės – padarytą žalą, jeigu neįrodo, kad žala atsirado dėl nenugalimos jėgos arba nukentėjusio asmens tyčios ar didelio neatsargumo. Doktrinoje pažymima, kad didesnio pavojaus šaltinio padaryta žala yra išskiriama į specialųjį deliktą dėl specifinių civilinės atsakomybės sąlygų. Tai atsakomybė be kaltės[174].

CK 6.270 straipsnio 2 dalyje numatyta, kad atsakomybės subjektas yra didesnio pavojaus šaltinio valdytojas. Valdymas šiuo atveju suprantamas taip, kaip jį apibrėžia CK 4.22 straipsnio 1 dalis, t.y. kaip faktinis daikto turėjimas. V. Mikelėnas pabrėžia, kad valdytojo sąvoka apibūdinama pagal du požymius – teisinį ir faktinį. Teisine prasme valdytojas yra asmuo, turintis tam tikrą teisę į autotransporto priemonę: nuosavybės, nuomos, panaudos ar kt. Faktine prasme valdytojas yra tas asmuo, kuris faktiškai valdo ir naudoja autotransporto priemonę[175]. Teisinis ir faktinis valdymas dažniausiai sutampa (pavyzdžiui, kai autotransporto priemonę vairuoja jo savininkas). Tačiau pasitaiko atvejų, kai automobilį vairuoja asmuo, kuris nėra savininkas. Todėl tokiais atvejais būtina nustatyti, kas yra valdytojas (t.y. atsakomybės subjektas) – transporto priemonės savininkas ar ją vairavęs asmuo.

Doktrinoje teigiama, kad tais atvejais, kai tėvams priklausančiu automobiliu pasinaudoja nepilnamečiai vaikai, CK 6.270 straipsnis turi būti taikomas kartu su CK 6.275, 6.276 ir 6.279 straipsniais, nustatančiais tėvų atsakomybę už jų nepilnamečių vaikų padarytą žalą[176]. Teismų praktika šiai pozicijai taip pat pritaria: mokykloje vykusios šventės metu nepilnametis (sulaukęs 14 metų amžiaus), nepaisydamas to, jog kartu buvo jo tėvai, pasiėmė automobilio raktus ir išvažiavo su draugais pasivažinėti, tačiau nesuvaldė automobilio, o

[173] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2001 m. birželio mėn. 15 d. Teismų praktikos, atleidžiant nepilnamečius nuo baudžiamosios atsakomybės ir skiriant jiems priverčiamąsias auklėjamojo pobūdžio priemones, apžvalga Nr. B2-14, kat. 2.1.1.3.3.10; Teismų praktika 15.
[174] Ambrasienė. D., Baranauskas E., Bublienė D. ir kt. Civilinė teisė. Prievolių teisė. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2009. P. 219.
[175] Abramavičius A., Mikelėnas V. Autotransporto priemonių valdytojų teisinė atsakomybė. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2010. P. 367
[176] Ten pat. P. 385.

autoįvykio metu buvo sunkiai sužalotas kartu važiavęs kitas nepilnametis. Teismas pagrįstai konstatavo, kad kartu su automobilį vairavusiu nepilnamečiu yra atsakingi ir jo abu tėvai, kaip asmenys, privalantys subsidiariai atsakyti už savo nepilnamečių vaikų padarytą žalą, kadangi jie nepaneigė teisinės prezumpcijos, kad žala atsirado dėl jų kaltės[177].

Jeigu žalą padaro nepilnametis iki 14 metų, ne jo tėvams priklausančia autotransporto priemone, kurią jam vairuoti leido ar aplaidžiai tokią galimybę sudarė šios savininkas (valdytojas), tai nepilnamečio tėvai ir transporto priemonės savininkas (valdytojas), neteisėtai leidęs vairuoti automobilį nepilnamečiui, atsako pagal dalinės civilinės atsakomybės taisykles, t.y. kiekvienas iš jų yra atsakingas lygiomis dalimis ir privalo atlyginti nuostolius, kurie atsirado dėl jiems tenkančios prievolės neįvykdymo. Solidarinės atsakomybės taikymas būtų galimas tik tokiais atvejais, kada bendrai padarę žalą asmenys yra savarankiškais civilinės atsakomybės subjektais, t.y. turi visišką civilinį veiksnumą arba kada žalą padarę asmenys ar dalis jų turi dalinį civilinį veiksnumą, kas leidžia taikyti solidarinės atsakomybės principą žalą padariusių asmenų atžvilgiu bei papildomą (subsidiarinę) atsakomybę jų tėvų ar rūpintojų atžvilgiu[178].

Remiantis CK 6.275 – 6.276 straipsniais, analogiškai turėtų būti sprendžiamas klausimas dėl civilinės atsakomybės subjekto nustatymo ir tais atvejais, kai už nepilnamečių padarytą žalą atsako ne jų tėvai, o kiti asmenys – nepilnamečio globėjai, rūpintojai, mokymo, auklėjimo, sveikatos priežiūros ar kitos įstaigos.

Dar galiojant 1964 m. CK praktikoje neretai iškildavo klausimas, ar pasibaigia subsidiarinė tėvų atsakomybė mirus padariusiam žalą nepilnamečiui, kai jam dar nebuvo suėję 18 metų amžiaus, t.y. ar turėtų tėvai dar vienerius metus mokėti žalos atlyginimą nukentėjusiajam, kuriam tas atlyginimas priteistas periodinėmis išmokomis keletui metų, jei jų nepilnametis vaikas, sužalojęs nukentėjusįjį, mirtų sulaukęs 17 metų amžiaus?[179] Taip pat galime kelti klausimą, ar apskritai galėtų būti priteistas žalos atlyginimas iš įstatyminių atstovų, jei padaręs žalą jų atstovaujamas nepilnametis mirtų iki ieškinio pareiškimo?

Viena vertus, buvo teigiama, kad subsidiarinė įstatyminių atstovų prievolė pasibaigia padariusiojo žalą asmenis mirtimi[180]. Kita vertus, asmuo, atsakantis subsidiariai, yra skolininkas, tiesa, ne pagrindinis, o papildomas, bet vis dėlto skolininkas. Be to, ne kažkoks tarpinis (kokiu jį laiko priešingos nuomonės šalininkai), o tiesioginis prievolės dalyvis (šalis).

[177] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. rugsėjo mėn. 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-P-776, kat. 39.6.2.12; 39.6.2.9; Teismų praktika 19.
[178] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2001 m, spalio mėn. 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-992, kat. 39.6.2.8.
[179] Gruodis M. Įstatyminių atstovų atsakomybė už žalą//Socialistinė teisė, Nr. 4, 1974. P. 22.
[180] Ten pat.

Tik ši jo pareiga yra sąlyginė. Bet tai negali keisti jo padėties prievolėje[181]. Pažymėtina, kad subsiadiaraus skolininko atsakomybė nagrinėjamu atveju kyla ne vien dėl pagrindinio skolininko (t.y. padariusio žalą nepilnamečio) veiksmų, o ir dėl jo paties veiksmų, kadangi įstatyme nurodyti asmenys atsako tik esant jų kaltei. Dėl šios priežasties pagrįstai manome, kad padariusio žalą nepilnamečio mirtis, nesukakus jam 18 metų, negali būti pagrindu jo įstatyminių atstovų subsidiarinei prievolei pasibaigti.

[181] Ten pat.

V. ATSAKOMYBĖ UŽ KELIŲ NEPILNAMEČIŲ PADARYTĄ ŽALĄ

Teismų praktikoje dažniausiai pasitaiko atvejų, kuomet žalą trečiajam asmeniui padaro keli nepilnamečiai. CK 6. 279 straipsnis įtvirtina taisyklę, kad bendrai padarę žalos asmenys nukentėjusiajam atsako solidariai[182]. To paties straipsnio 4 dalyje nustatyta, kad jeigu žala galėjo atsirasti dėl kelių asmenų skirtingų veiksmų ir šie asmenys yra atsakingi už žalos atlyginimą, tačiau jeigu nustatoma, kad iš tikrųjų žala atsirado tik dėl vieno iš tų asmenų veiksmų, tai visi asmenys atsako kartu, išskyrus atvejus, kai kiti asmenys įrodo, kad žala negalėjo būti įvykio (veiksmų), už kurį jie yra atsakingi, rezultatas. Bendrai padaryta žala laikoma tokia žala, kuri yra kelių asmenų bendros veiklos neatskiriamas rezultatas[183]. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas taip pat yra išaiškinęs, kad solidarioji atsakomybė gali būti grindžiama ne tik bendrai padaryta žala, bet tam tikru bendrumu, kuris egzistuoja ir dėl kitų civilinės atsakomybės sąlygų[184].

Teismų praktikoje[185] akcentuojama, kad solidarioji atsakomybė deliktinių santykių atvejais taikoma tada, kai yra bent viena iš šių sąlygų:

1) asmenis sieja bendri veiksmai padarinių atžvilgiu;

2) asmenis sieja bendri veiksmai neteisėtų veiksmų atžvilgiu, t. y. šiuo atveju solidarioji atsakomybė galima, net jei neteisėtai veikęs asmuo tiesiogiai nepadaro žalos, bet žino apie tiesiogiai žalą padariusio asmens veiksmų neteisėtumą;

3) asmenys, nors tiesiogiai ir nepadaro žalos, bet prisideda prie jos kurstymo, inicijavimo ar provokacijos, t. y. kai iš esmės juos sieja bendra kaltė, nesvarbu, tai padaryta tyčia ar dėl neatsargumo;

4) asmenų nesieja bendri neteisėti veiksmai ir jie vienas apie kitą nežino, bet padaro žalos, ir neįmanoma nustatyti, kiek vienas ar kitas prisidėjo prie tos žalos atsiradimo, arba žala atsirado tik dėl jų abiejų veiksmų;

---

[182] Jeigu skolininkų pareiga yra solidari, tai kreditorius turi teisę reikalauti, kad prievolę įvykdytų tiek visi ar keli skolininkai bendrai, tiek bet kuris iš jų skyrium, be to, tiek ją visą, tiek jos dalį (CK 6.6 straipsnio 4 dalis).

[183] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2001 m. spalio mėn. 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-992, kat. 39.6.2.8.

[184] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. gegužės 3 d. nutartis, priimta civilinėje byloje V. P. v. D. D. ir kt., bylos Nr. 3K-3-196/2010.

[185] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2008 m. kovo 26 d. nutartis, priimta civilinėje byloje J. M. Š. v. VĮ Registrų centro Kauno filialas ir kt., bylos Nr. 3K-7-59/2008; 2008 m. rugsėjo 15 d. nutartis, priimta civilinėje byloje B. V.-F. v. Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus ir kt., bylos Nr. 3K-3-388/2008; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. spalio mėn. 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-402/2011, kat. 44.5.2.11; 44.5.2.12; 44.5.2.14 ir kt.

5) pareiga atlyginti žalą atsiranda skirtingu pagrindu (pavyzdžiui, sutartinės ir deliktinės atsakomybės pagrindais);

6) žalą padaro asmuo, o kitas asmuo yra atsakingas už šio asmens veiksmus.

Kai žala yra padaroma kelių nepilnamečių, kurie yra skirtingų tėvų vaikai ar skirtingose institucijose, globojami ar prižiūrimi, veiksmais, atsiranda skirtingų asmenų bendra atsakomybė priklausomai nuo kiekvieno iš jų kaltės laipsnio. Tai, kad vieno už nepilnamečio auklėjimą ir priežiūrą asmens kaltės laipsnis yra didesnis už kito, turi įrodyti patys atsakingi asmenys, priešingu atveju jie atsako vienodai. Tačiau galimi atvejai, kai turi būti vertinamas nepilnamečių veiksmų pobūdis, nes priklausomai nuo to atsakomybėn už vieno nepilnamečio veiksmus gali būti patraukti keli asmenys, t.y. asmenys, turėję prižiūrėti vaiką, ir asmenys, atsakingi už vaiko auklėjimą. Tokiu būdu, žalą padarius keliems nepilnamečiams, pavyzdžiui, skirtingų mokyklų auklėtiniams ir skirtingų tėvų vaikams, atsakomybė gali atsirasti tiek abiems mokykloms už netinkamą nepilnamečių priežiūrą, tiek abiejų vaikų tėvams.

Pažymėtina, kad trečiasis asmuo, kuriam padaryta žala kelių nepilnamečių veiksmais, jos atlyginimo gali reikalauti iš asmenų, atsakingų už nepilnamečių auklėjimą ir priežiūrą žalos padarymo metu. Atlyginęs kelių asmenų bendrai padarytą žalą asmuo turi teisę iš kiekvieno reikalauti žalos atlyginimo dalies, proporcingos jų kaltei. Kai neįmanoma tiksliai nustatyti kiekvieno iš žalą padariusių asmenų kaltės dydžio, laikoma, kad jie žalą turi atlyginti lygiomis dalimis (CK 6.280 str. 2 d.).

Teismų praktikoje analizuojant kelių asmenų veiksmais padarytos žalos atlyginimo klausimą, iškyla problemų nustatant, ar gali būti taikoma solidarinė atsakomybė bei aiškinantis, ar kilusi žala yra bendros veiklos rezultatas. Vienoje iš bylų ginčas kilo dėl 1964 m. CK 489 (dabar 6.275) ir 494 (dabar 6.279) straipsnių aiškinimo bei taikymo: nepilnametis G.M., neturėdamas vairuotojo pažymėjimo, posūkyje nesuvaldė atsakovo V. K. automobilio, išvažiavo į priešingą eismo juostą ir susidūrė su ieškovui nuosavybės teise priklausančiu automobiliu ir taip padarė jam žalos. Atsakovas V. K. autoįvykio metu buvo neblaivus, už perdavimą vairuoti automobilį nepilnamečiui jis nubaustas administracine tvarka. Ieškovas prašė teismo žalą solidariai priteisti iš nepilnamečio G. M. tėvų ir V. K. Pirmosios instancijos teismas žalos atlyginimą priteisė tik iš atsakovo V. K. nurodydamas, kad neblaivus V. K., žinodamas apie atsakomybę asmeniui, kuris vairavo neblaivus, sąmoningai, piktnaudžiaudamas nepilnamečio nepatyrimu ir patiklumu, perdavė automobilį vairuoti G. M., siekdamas išvengti didesnės atsakomybės. Apeliacinės instancijos teismas pakeitė pirmosios instancijos teismo sprendimą ir žalą priteisė solidariai iš V. K. bei nepilnamečio G. M. tėvų. Tokią poziciją teismas grindė tuo, kad žala ieškovui buvo padaryta bendrais V. K. ir

G. M. veiksmais, todėl asmenys, bendrai, padarę žalą, atsako nukentėjusiajam solidariai. Teismas taip pat pažymėjo, kad už nepilnamečio padarytą žalą atsako jo tėvai, o sąlygos nepilnamečio priešingiems teisei veiksmams atlikti ir materialinei žalai padaryti susidarė dėl to, kad tėvai neužtikrino tinkamos nepilnamečio priežiūros. Pažymėtina, kad apeliacinės instancijos teismas nevertino tos aplinkybės, kad nepilnametis G. M. žalos padarymo metu buvo neveiksnus. Be to, priimdamas nutartį apeliacinės instancijos teismas tik deklaratyviai konstatavo faktą, kad padaryta žala yra bendra, visiškai nemotyvuodamas tokios savo pozicijos. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, nagrinėdamas šią bylą teisingai pasisakė, kad solidarinės atsakomybės taikymas yra galimas tik tokiais atvejais, kada bendrai padarę žalą asmenys yra savarankiškais civilinės atsakomybės subjektais, t.y. turi visišką civilinį veiksnumą arba kada žalą padarę asmenys ar dalis jų turi dalinį civilinį veiksnumą, kas leidžia taikyti solidarinės atsakomybės principą žalą padariusių asmenų atžvilgiu bei papildomą (subsidiarinę) atsakomybę jų tėvų ar rūpintojų atžvilgiu. Tačiau nagrinėjamos bylos atveju nėra galimas konstatavimas, kad žala ieškovo turtui padaryta bendrais žalą padariusių asmenų veiksmais, todėl negalimas solidarinės atsakomybės principo taikymas. Nepilnametis G. M. neturėjo civilinio veiksnumo, o bendri veiksmai, kaip solidarinės atsakomybės taikymo pagrindas, su civilinio veiksnumo neturinčiu asmeniu negalimi. Kadangi žalą ieškovo turtui padarė ne tik V. K. , bet ir nesantis civilinės atsakomybės subjektu G. M. , buvo pagrindas pripažinti, kad už G. M. padarytą žalą atsakomybė atsiranda jo tėvams CK 489 (dabar 6. 275) straipsnio pagrindu. Tačiau G. M. tėvams - atsakovams V. M. ir R. M. negali būti taikomas solidarinės atsakomybės su V. K. principas, nes žalos ieškovo turtui padarymas nėra jų (V. K. ir V. M. ir R. M.) bendros veiklos rezultatas, todėl jie (V. M. ir R. M.) negali būti solidariniais skolininkais kartu su atsakovu V. K.. Atsakovai V. K. bei V. M. ir R. M.. atsakingi už ieškovo patirtą žalą pagal dalinės atsakomybės principą, t.y. kiekvienas iš jų yra atsakingas ieškovui lygiomis dalimis ir privalo atlyginti nuostolius, kurie atsirado dėl jam tenkančios prievolės neįvykdymo[186].

CK 6. 279 straipsnio praktinio taikymo problemos atsispindi ir kitoje byloje[187]. Ieškovas nurodė, kad jam einant mokyklos sargo pareigas, į mokyklą įsibrovė 4 jaunuoliai, kurie užpuolė jį, žiauriai sumušė ir pagrobė mokyklos turtą. Atsakovai buvo nuteisti dėl šio nusikaltimo. Užpuolimo metu ieškovas buvo sunkiai sužalotas, dėl patirtų sužalojimų patyrė fizinį skausmą, dvasinius išgyvenimus, nepatogumus, tapo trečios grupės invalidu. Jam padarytą neturtinę žalą ieškovas įvertino 40 000 Lt. Pirmosios instancijos teismas nurodė, jog

[186] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2001 m. spalio mėn. 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-992, kat. 39.6.2.8.
[187] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. birželio mėn. 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-394/2006, kat. 44.2.4.2; 44.5.2.12.

žala ieškovui padaryta bendrais atsakovų R. V., T. V., M. G. ir I. V. nusikalstamais veiksmais, todėl neturtinė žala iš jų priteistina solidariai. R. V., T. V. ir I. V. yra nepilnamečiai, jie savarankiškų pajamų ir turto neturi, tai neturtinė žala priteistina iš jų tėvų. Apeliacinės instancijos teismas su pirmosios instancijos teismo sprendimu nesutiko tik dėl priteistos neturtinės žalos dydžio. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad apeliacinės instancijos teismas, spręsdamas dėl neturtinės žalos dydžio priteisimo iš subsidiarių atsakovių A. V. ir T. V., nevertino aplinkybės, jog apeliacinės nutarties priėmimo metu jų prievolė atsakyti už nuo keturiolikos iki aštuoniolikos metų amžiaus nepilnamečių vaikų padarytą žalą pasibaigė pagal CK 6.276 straipsnio 3 dalį. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas taip pat pripažino, kad apeliacinės instancijos teismas, priteisdamas žalą subsidiariai iš tėvų nevisiškai atskleidė subsidiaraus priteisimo sąlygas, t.y. jog tėvų ir kitų asmenų prievolė yra laikina, iki nepilnamečiui sukaks aštuoniolika metų ar jis prieš pilnametystę įgys turto ar uždarbį, kurių pakaks žalai atlyginti.

Naujausioje teismų praktikoje[188] taip pat pasitaiko klaidų aiškinant ir taikant CK 6.279 straipsnį: ieškovas nurodė, kad buvo suniokotas jam priklausantis turtas, esantis statomame sodo name: sudaužyti durų ir langų stiklo paketai, išgriauta dalis vidinės sienos, sudaužyta 11 vnt. gipso kartono plokščių, sugadinta elektros instaliacija ir pavogti elektros laidai. Ikiteisminiu tyrimu nustatyta, kad nusikalstama veika žalą padarė nepilnamečiai D. P. ir M. S. Žalos padarymo metu D. P. nebuvo keturiolikos metų amžiaus, o M. S. buvo penkiolikmetis. Pirmosios instancijos teismas sprendė, kad nepilnamečių veiksmai nebuvo nukreipti konkrečiam vieningam tikslui pasiekti, todėl tarp žalą padariusių asmenų (jų įstatyminių atstovų) susiklostė ne solidarioji, o dalinė prievolė atlyginti kiekvieno padarytą turtinę žalą. Priteisdamas neturtinę žalą teismas nurodė, jog neturtinė žala sukelta bendrais atsakovo M. S. ir atsakovės E. K. rūpintinio D. P. veiksmais (CK 6.6 straipsnio 3 dalis, 6.279 straipsnis), tai atsakovai M. S. ir E. K. įpareigotini šią žalą atlyginti solidariai, o nepilnamečiui M. S. neturint turto ar uždarbio, pakankamo žalai atlyginti, subsidiariai atitenkančią jam dalį įpareigotini atlyginti jo tėvai atsakovai V. S. ir V. S. (CK 6.276 straipsnis). Apeliacinės instancijos teismas sutiko su pirmosios instancijos teismo sprendimo motyvais ir išvadomis. Tokia teismų pozicija atrodo kiek keistai. Minėta, kad žalos padarymo metu D. P. nebuvo keturiolikos metų amžiaus, o M. S. buvo penkiolikmetis. Taigi jiems negali būti taikoma solidarioji civilinė atsakomybė, nustatyta CK 6.279 straipsnyje. Negali būti taikoma solidarioji civilinė atsakomybė ir žalą padariusių nepilnamečio D. P. globėjai

[188] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. spalio mėn. 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-402/2011, kat. 44.5.2.11; 44.5.2.12; 44.5.2.14.

atsakovei E. K. bei nepilnamečio M. S. tėvams – V. S. ir V. S.. Todėl tokia atsakomybė negalėjo būti taikoma ir dėl neturtinės žalos atlyginimo.

Taigi, iš pateiktų praktinių pavyzdžių matyti, kad nors teisinis reglamentavimas dėl žalos, kuri yra kelių asmenų bendros veiklos rezultatas, yra pakankamai aiškus, tačiau teismai, taikydami CK normas, neišvengia klaidų.

IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS

Atsižvelgiant į darbe iškeltus ginamuosius teiginius bei tikslus, darytinos šios išvados:

1. Nepilnamečio sampratą apibrėžia du kriterijai: amžius ir socialinė branda. Amžiaus ribos, nuo kurių nepilnamečiai asmenys gali tapti tam tikrų teisinių santykių subjektais įvairiose teisės šakose bei užsienio valstybėse skiriasi. Lietuvoje ir kitose darbe nagrinėjamose užsienio šalyse nustatytos minimalios civilinės atsakomybės amžiaus ribos siekia nuo 7 iki 14 m. Toks didelis minimalios amžiaus ribos diapazonas rodo, kad nepilnamečių civilinė atsakomybė yra viena iš mažiausiai harmonizuotų bei painiausių deliktų teisės sričių. Tai patvirtina pirmąjį darbe iškeltą ginamąjį teiginį.
2. Civilinė atsakomybė už nepilnamečių padarytą žalą yra tipinis netiesioginės civilinės atsakomybės pavyzdys. Ji atsiranda tik esant visoms civilinės atsakomybės sąlygoms. Tačiau šios sąlygos skiriasi savo turiniu nuo bendrai civilinei atsakomybei taikomų pagrindų, kas lemia specifinį atsakomybės už nepilnamečių padarytą žalą taikymą. Tai patvirtina antrąjį darbe iškeltą ginamąjį teiginį.
3. Manytina, kad vertėtų pasinaudoti užsienio valstybių patirtimi ir sprendžiant atsakingų už padarytą žalą asmenų ar civilinės atsakomybės apimties klausimus, tikslinga atsižvelgti ne vien į formalius, bet ir į civilinę atsakomybę individualizuojančius požymius: objektyvųjį ar subjektyvųjį nepilnamečio asmens „gebėjimo elgtis protingai“ kriterijų.
4. Civilinė atsakomybė atsiranda asmenims, kurie gali suprasti savo veiksmų reikšmę ir juos valdyti. Nepilnamečiai iki 14 metų amžiaus yra neveiksnūs – neturi galimybės savarankiškai ir visa apimtimi įgyti, įgyvendinti savo teises ir prisiimti pareigas bei savarankiškai atsakyti už jų nevykdymą, todėl jie nėra civilinės atsakomybės subjektais. Tačiau tai nereiškia, kad pačių nepilnamečių elgesys neturi būti vertinamas. Dėl to manytina, kad būtų tikslinga kalbėti tėvams ir kitiems už vaiko auklėjimą ir priežiūrą atsakingiems asmenims bei institucijoms ne tik apie įstatymų nuostatų aiškų pateikimą, kad jie tinkamai suprastų savo pareigas ir tik jas tinkamai vykdydami galėtų išvengti atsakomybės, bet ir apie šių nuostatų praktinį taikymą. Taip pat turi būti didesnis dėmesys skiriamas ir nepilnamečių netinkamo auklėjimo prevencijai.
5. Tėvų atsakomybės už jų nepilnamečių vaikų padarytą žalą ypatumus įvairiose valstybėse galima suskirstyti tris grupes. Pirmajai grupei priskiriamos valstybės, kuriose tėvai už savo vaikų padarytą žalą atsako pagal griežtos civilinės atsakomybės taisykles. Antrosios grupės valstybėse tėvai atsako už nepilnamečių vaikų padarytą

žalą tik tuo atveju, jei dėl žalos padarymo yra jų kaltė. Kitose valstybėse nėra specialaus tėvų atsakomybės už žalą, padarytą nepilnamečio vaiko, reglamentavimo. Atsižvelgiant į šią klasifikaciją sprendžiami ir tėvų atsakomybės ribų klausimai, kuomet vaikas žalą padaro tuo metu, kai jį prižiūri ne tėvai, o kiti asmenys.

6. Tam tikrais atvejais nepilnamečio padaryta žala gali būti netinkamo tėvų auklėjimo bei atitinkamos institucijos netinkamos priežiūros bendras padarinys. Tiek Lietuvos, tiek užsienio valstybių doktrina pripažįsta, kad galima bendra nepilnamečio tėvų ir minėtų institucijų atsakomybė pagal dalinės civilinės atsakomybės taisykles, tačiau teismų praktikoje ši nuostata taikoma pakankamai retai. Teismai dažniausiai stengiasi įvardinti vieną atsakingą subjektą už nepilnamečio asmens padarytą žalą – tėvus arba instituciją, kurios priežiūroje buvo vaikas. Dėl šių priežasčių teismai turėtų atidžiau atsižvelgti į visas bylos aplinkybes, siekiant, jog atsakomybę už vaikų auklėjimą ir priežiūrą prisiimtų tiesiogiai, o ne tik formaliai vaiko auklėjime dalyvaujantys asmenys.
7. Nepilnametis nuo 14 metų yra savarankiškas prievolės dėl žalos atlyginimo subjektas, todėl už padarytą žalą atsako pats. Teismų praktikoje pasitaiko atvejų, kuomet teismai netinkamai taiko ir aiškina teisės normas dėl papildomos kitų asmenų atsakomybės už nepilnamečio padarytą žalą, kai nepilnametis nuo 14 iki 18 metų neturi turto arba uždarbio, kurio užtektų žalai atlyginti. Nemažai klaidų taikant CK 6.276 straipsnį teismai daro baudžiamosiose bylose nagrinėdami civilinius ieškinius.
8. Teismų praktikoje dažniausiai pasitaiko atvejų, kuomet žalą trečiajam asmeniui padaro keli nepilnamečiai. Analizuojant kelių asmenų veiksmais padarytos žalos atlyginimo klausimą, iškyla problemų nustatant, ar už žalą atsakingiems asmenims turi būti taikoma subsidiari, solidarinė ar dalinė atsakomybė bei aiškinantis, ar kilusi žala yra kelių asmenų bendros veiklos rezultatas. Tai patvirtina trečiąjį darbe iškeltą ginamąjį teiginį. Šios problemos kyla dėl to, kad teismai teisės normas taiko formaliai ar neteisingai jas interpretuoja, kartais nepakankamai analizuoja faktines bylos aplinkybes. Manytume, kad siekiant išvengti šių praktinių problemų, būtų tikslinga parengti teismų praktikos taikant teisės normas, reglamentuojančias nepilnamečių civilinės atsakomybės klausimus, apibendrinimą.
9. Įstatymų leidėjui siūlytume patikslinti CK 6.277 straipsnį, reglamentuojantį tėvų, kurių valdžia apribota, civilinę atsakomybę už jų nepilnamečių vaikų padarytą žalą nustatant, kad tėvams, kurių valdžia buvo apribota dėl jų kaltės, teismas gali nustatyti atsakomybę už žalą, kurią padarė jo nepilnametis vaikas, trejus metus nuo valdžios

apribojimo, jeigu vaiko elgesys, sukėlęs žalą, buvo netinkamo tėvų pareigų vykdymo pasekmė.

10. Nepilnamečių padarytos žalos atlyginimo klausimai turi būti sprendžiami tiksliai ir teisingai, suderinant padarytos žalos visiško atlyginimo principą su asmenų, atsakingų už padarytą žalą atsakomybės pagrindais.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Norminiai aktai

1. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija // Valstybės žinios.1995-05-16, Nr. 40-987.
2. Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014.
3. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 89-2741.
4. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.
5. Lietuvos Respublikos darbo kodeksas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 64-2569.
6. Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2007 m. gegužės 28 d. įsakymas Nr. A1-145 „Dėl Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2002 m. balandžio 18 d. įsakymo Nr. 56 „Dėl vaiko laikinosios globos (rūpybos) nuostatų patvirtinimo“ pakeitimo“, IV skirsniu „Vaiko laikinosios globos (rūpybos) tėvų prašymu nustatymas“ // Valstybės žinios. 2007, Nr. 61-2360.
7. Lietuvos Respublikos vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros įstatymas // Valstybės žinios. 2007, Nr. 80-3214.
8. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas// Valstybės žinios. 1996, Nr. 33-807.
9. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. kovo 27 d. Nr. 405 nutarimas “Dėl vaiko globos organizavimo nuostatų patvirtinimo” // Valstybės žinios. 2002, Nr. 35-1275.
10. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. sausio 29 d. nutarimas Nr. 138 „Dėl asmenų iki aštuoniolikos metų įdarbinimo, sveikatos patikrinimo ir jų galimybių dirbti konkretų darbą nustatymo tvarkos, darbo laiko, jiems draudžiamų dirbti darbų, sveikatai kenksmingų, pavojingų veiksnių sąrašo patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2003, Nr. 13-502.
11. Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos Civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 1964, Nr.19-138 (negalioja).
12. Vaiko Teisių Konvencija priimta Jungtinių Tautų Generalinėje Asamblėjoje 1989 m. lapkričio 20 d. Jungtinių // Valstybės žinios. 1995, Nr. 60-1501.

Specialioji literatūra

13. Abramavičius A., Mikelėnas V. Autotransporto priemonių valdytojų teisinė atsakomybė. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2010.

14. Ambrasienė. D., Baranauskas E., Bublienė D. ir kt. Civilinė teisė. Prievolių teisė. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2009.
15. Andriulis V. Lietuvos Statutų (1529, 1566, 1588 m.) šeimos teisė. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003.
16. Aviža S., Bosaitė A., Brazdeikis S. ir kt. Civilinė teisė. Bendroji dalis. Vilnius: Justitia, 2009.
17. Baranauskas E., Karulaitytė – Kvainauskienė I., Kiršienė J. ir kt. Civilinė teisė. Bendroji dalis. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006.
18. Cirtautienė S. Neturtinės žalos atlyginimas kaip civilinių teisių gynimo būdas. Vilnius: Justitia, 2008.
19. Drakšienė A., Drakšas R. Nepilnamečių baudžiamoji atsakomybė. Vilnius: Eugrimas, 2008.
20. Jonaitis M. Romėnų privatinės teisės įtaka šiuolaikinei civilinei ir civilinio proceso teisei. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S),Vilnius, 2006.
21. Mikelėnas V. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys. Vilnius: Justitia, 2003.
22. Mikelėnas V. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. T1. Vilnius: Justitia, 2003.
23. Mikelėnas V. Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai. Vilnius: Justitia, 1995.
24. Mikelėnas V. Sutarčių teisė. Vilnius: Justitia, 1996.
25. Mikelėnas V. Šeimos teisė. Vilnius: Justitia, 2009.
26. Navickas V., Vaičiulienė A. Žmogaus raidos psichologija.Vilnius: Versus Aureus, 2010.
27. Nekrošius I., Nekrošius V., Vėlyvis S. Romėnų teisė. Vilnius: Justitia, 1999.
28. Norkūnas A., Selelionytė-Drukteinienė S. Civilinės atsakomybės praktikumas. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2008.
29. Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė. Pirmoji knyga. Vilnius: Justitia, 2006.
30. Sagatys G. Vaiko teisė į šeimos ryšius . Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006.
31. Smirnovienė Z. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Trečioji knyga. Šeimos teisė (3.130 – 3.184, 3.209 – 3.228 str.). Justitia: Vilnius, 2002.
32. Vitkevičius P., Vėlyvis S., Staskonis V. ir kt. /atsak. red. Staskonis V. Civilinė teisė. Kaunas: Vijusta, 1997.
33. Žeruolis J., Vėlyvis S., Vitkevičius P. Ir kt. Tarybinė civilinė teisė. I dalis, Vinius: Mintis. 1975.

34. Žukauskienė R. Raidos psichologija. Vilnius: Margi raštai, 2007.
35. Busnelli F. D., Bargelli E., Comande G. Unification of tort law: liability for damage caused by others. Kluwer Law International, 2003.
36. Casals – Martin M. Children in Tort Law. Part 1: Children as Tortfeasors. Springer-Verlag/Wien, 2006.
37. Gaudet S. Emerging adulthood: a new stage in the life course. Implications for policy development. Discussion Paper. PRI Project Investing in Youth. Government of Canada, 2007.
38. Gerven W., Lever J., Larouche P. The Common Law of Europe Casebooks: Tort Law. Oxford Portland: Hart Publishing, 2000.
39. Giliker P. Vicarious Liability in Tort. A Comparative Perspective. Cambridge University Press, 2010.
40. Landers W. M., Posner R. A. Economic Structure of Tort Law. Harvard University Press. Cambridge, Massachusetts, 1987.
41. Palmer V. V., Werro F. The Boundaries of Strict Liability in European Tort Law. Carolina Academic Press, 2004.
42. Van Dam C. European Tort Law. Oxford University Press, 2006.

Periodiniai leidiniai

43. Drakšienė A. Nepilnamečių baudžiamoji atsakomybė Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso projekte // Teisė, 1998, Nr. 32.
44. Gruodis M. Įstatyminių atstovų atsakomybė už žalą //Socialistinė teisė, Nr. 4, 1974.
45. Juškevičius J., Rudzinkas A. Civilinės atsakomybės už netinkamą asmens sveikatos priežiūros paslaugų teikimą teikimo Lietuvoje ir Italijoje ypatumai // Jurisprudencija, 2008, Nr. 12 (114).
46. Mizaras V. Lietuvos deliktų teisės raidos aktualijos ir perspektyvos // Šiuolaikinės civilinės teisės raidos tendencijos ir perspektyvos. Mokslinių straipsnių rinkinys. Justitia, Vilnius, 2007.
47. Norkūnas, A. Kaltė kaip civilinės atsakomybės pagrindas // Jurisprudencija, 2002, t. 28(20).
48. Sakalauskas G. Minimalaus baudžiamosios atsakomybės amžiaus problema: lyginamieji teisiniai ir kriminologiniai aspektai // Teisės problemos. 2009. Nr. 2 (64).
49. Selelionytė – Drukteinienė, S. Deliktinės ir sutartinės atsakomybės konkurencija // Justitia, 2008, 1(67).

50. Vileikienė E. Lietuvos gyventojų ir policijos pareigūnų požiūris į nusikalsti linkusius nepilnamečius// Socialinis darbas. 2010, Nr. 9(1).

Teismų praktika

51. Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. kovo mėn. 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-299-324/2008.
52. 2008 m. rugsėjo 15 d. nutartis, priimta civilinėje byloje B. V.-F. v. Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus ir kt., bylos Nr. 3K-3-388/2008.
53. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. spalio mėn. 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-402/2011, kat. 44.5.2.11; 44.5.2.12; 44.5.2.14.
54. Lietuvos apeliacinio teismo 2010 m. gegužės mėn. 10 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 2A-412/2010.
55. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2004 m. lapkričio mėn. 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-601/2004, kat. 2.1.2.1.14, 2.2.4.
56. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2009 m. kovo mėn. 31 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-151/2009, kat. 2.1.15.3.2.; 2.1.15.3.3.
57. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. rugsėjo mėn. 21 d. Teisės normų, reguliuojančių nusikalstama veika padarytos žalos atlyginimą, taikymo baudžiamosiose bylose apžvalga Nr. 29.
58. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2001 m. spalio mėn. 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-992, kat. 39.6.2.8.
59. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. rugsėjo mėn. 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-P-776, kat. 39.6.2.12; 39.6.2.9; Teismų praktika 19.
60. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. rugsėjo mėn. 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-399, kat. 44.5.2.12; Teismų praktika 24.
61. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. birželio mėn. 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-422/2006, kat. 84; 88; Teismų praktika 26.
62. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. birželio mėn. 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-394/2006, kat. 44.2.4.2; 44.5.2.12.
63. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. gruodžio mėn. 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-580/2007, kat. 73.1; 73.2.5.8; 114.4; 121.13; 121.21.
64. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. kovo mėn. 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-123/2007, kat. 77.4.3; 77.6; 113.10; 114.8.2; 114.11; 116.1; 121.15; 121.18; 121.21.

65. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. gegužės mėn. 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-209/2008, kat. 77.6; 82.2.2.
66. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. lapkričio mėn. 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-497/2009, kat. 35.3.1; 44.5.2.12; Teismų praktika 33.
67. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. lapkričio mėn. 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-434/2010, kat. 44.5.2.12; 77.1; 95.4; Teismų praktika 34.
68. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. spalio mėn. 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-402/2011, kat. 44.5.2.11; 44.5.2.12; 44.5.2.14.
69. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2008 m. kovo 26 d. nutartis, priimta civilinėje byloje J. M. Š. v. VĮ Registrų centro Kauno filialas ir kt., bylos Nr. 3K-7-59/2008.
70. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. gegužės 3 d. nutartis, priimta civilinėje byloje V. P. v. D. D. ir kt., bylos Nr. 3K-3-196/2010.
71. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teismų praktikos apžvalga Nepilnamečių turtinių teisių apsauga paveldėjimo teisiniuose santykiuose. Teismų praktika Nr. 35.

Kiti šaltiniai

72. http://www.stat.gov.lt/lt/catalog/pages_list/?id=1345 ; prisijungimo laikas: 2011-11-25.
73. http://www.infolex.lt/portal/start.asp?act=news&Tema=1&Str=29674 ; prisijungimo laikas: 2011-11-25.
74. http://www.lsveikata.lt/senas/index.php?page_id=48&s=2220 ; prisijungimo laikas: 2011-11-25.
75. http://www.infolex.lt/portal/start.asp?act=news&Tema=1&Str=29674 ; prisijungimo laikas: 2011-11-25.
76. http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/thematic_reports/098LT.pdf ; prisijungimo laikas: 2011-11-25.
77. http://www.prokuraturos.lt/Naujienos/Prokurorokomentaras/tabid/69/ItemID/2343/Default.aspx; prisijungimo laikas: 2011-11-25.

SANTRAUKA

Darbo pavadinimas: Civilinės atsakomybės ypatumai atlyginant nepilnamečių padarytą žalą.

Pagrindinės sąvokos: nepilnametis, civilinė atsakomybė, kaltė, žala, auklėjimas, priežiūra

Magistro baigiamajame darbe analizuojami civilinės deliktinės atsakomybės ypatumai atlyginant nepilnamečių padarytą žalą.

Pirmajame darbo skyriuje analizuojama nepilnamečio samprata bei amžiaus, nuo kurio kyla civilinė atsakomybė, nustatymo kriterijai. Antrasis skyrius skirtas nepilnamečių civilinės atsakomybės pagrindų analizei. Darbe didelis dėmesys skiriamas atsakomybės subjektų nustatymo problemai – trečiajame skyriuje atskleidžiami asmenų, atsakingų už nepilnamečių iki 14 metų padarytą žalą, atsakomybės ypatumai. Ketvirtasis magistro baigiamojo darbo skyrius skirtas civilinės atsakomybės analizei, kuomet žalą padaro asmuo, sulaukęs 14 metų amžiaus. Penktasis skyrius atskleidžia kelių nepilnamečių padarytos žalos atlyginimo teorines bei praktines problemas.

Išanalizavus teisės aktus, nacionalinę bei užsienio teisės doktriną ir teismų praktiką, patvirtinami darbe nurodyti ginamieji teiginiai. Teisės normų, reglamentuojančių civilinės atsakomybės atlyginant nepilnamečių padarytą žalą, aiškinimas ir taikymas skiriasi priklausomai nuo nepilnamečių amžiaus. Civilinė atsakomybė už nepilnamečių padarytą žalą atsiranda tik esant visoms civilinės atsakomybės sąlygoms. Tačiau šios sąlygos skiriasi savo turiniu nuo bendrai civilinei atsakomybei taikomų pagrindų. Sisteminė bei loginė surinktos medžiagos analizė, patvirtino, kad nepilnamečių civilinės atsakomybės reglamentavimo ypatybės skirtingose šalyse priklauso nuo socialinių, ekonominių faktorių, vyraujančių valstybėje, taip pat nuo nepilnamečio asmens socialinės ir psichinės raidos lygio.

SUMMARY

The subject of Master thesis – The characteristics of civil liability awarding damages caused by minors

Keywords: minor, civil liability, fault, damage, supervision

This Master thesis analyses the characteristics of tort liability awarding damages caused by minor children.

Master's diploma thesis consists of five basic parts. In the first part the conception of minor as well as the age, the age and the scope of the limit is revealed. The second part deals with the analysis of civil liability conditions. Master thesis mostly focuses on the problem determining liable parties – third part characterizes liability of responsible parties for the damage caused by children under 14 years. Thereinafter the characteristics of tort liability when the tortfeasor is a minor between 14 and 18 years of age is revealed. Finally, an overview of the civil liability for damage caused by several minors is given, theoretical and practical problems are discussed.

After accomplishing analysis of legal acts, law doctrine and practice of Lithuanian Courts, author can prove defended statements. Since there is no consensus that civil liability awardind damages caused by minors occures when all conditions of liability exists, these conditions may vary. A systematic and logical analysis of the collected material, confirmed that the features of minor civil liability regimes in different countries depends on the socio-economic factors prevailing in the State as well as the minor's social and mental development level.